LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2004:17

Velkahallintaohjelma
Osa III

Liitteet

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2004:17

Velkahallintaohjelma
Osa III

Liitteet

OIKEUSMINISTERIÖ
HELSINKI 2004

ISSN 1458-7149
ISBN 952-466-214-0
Oikeusministeriö
Helsinki

KUVAILULEHTI

O I K E U S M I N I S T E R I Ö

Julkaisun päivämäärä
10.6.2004

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Velkahallintatyöryhmä lainsäädäntöneuvos Tuula Linna, pj erityisasiantuntija Marja Tuokila, siht.	Julkaisun laji Lausuntoja ja selvityksiä Toimeksiantaja Oikeusministeriö Toimielimen asettamispäivä 8.10.2003
Julkaisun nimi Velkahallintaohjelma, Osa III, Liitteet	
Julkaisun osat Muut osat: Osa I, Velkahallintatyöryhmän ehdotukset, Työryhmämietintöjä 2004:7 ja Osa II, Nykytila ja sen arviointi, muistioita, Lausuntoja ja selvityksiä 2004:17	
Tiivistelmä Julkaisuun on koottu Velkahallintatyöryhmän ehdotusten liitteet.	
Avainsanat: (asiasanat) Talousvalistus, talous- ja velkaneuvonta, yrittäjyys, ulosotto, velkajärjestely, yrityssaneeraus, konkurssi	
Muut tiedot OM 7/49/2003, OM023:00/2003	

Sarjan nimi ja numero Lausuntoja ja selvityksiä 2004:17		ISSN 1458-7149	ISBN 952-466-214-0
Kokonaissivumäärä 126	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Oikeusministeriö		Kustantaja Oikeusministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

J U S T I T I E M I N I S T E R I E T

Utgivningsdatum
10.6.2004

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare) Skuldhanteringsarbetsgruppen lagstiftningsrådet Tuula Linna, ordf. specialsakkunnig Marja Tuokila, sekr.	Typ av publikation Utlåtanden och utredningar Uppdragsgivare Justitieministeriet Datum då organet tillsattes 8.10.2003
Publikation (även den finska titeln) Velkahallintaohjelma, Osa III, Liitteet Skuldhanteringsprogammet, Del III, Bilagor	
Publikationens delar Övriga delar: Del I, Skuldhanteringsarbetsgruppens förslag, Arbetsgruppsbetänkanden 2004:7 och Del II, Nuläge och dess bedömning, promemorior, Utlåtanden och utredningar 2004:17	
Referat I publikationen har man samlat bilagor till Skuldhanteringsarbetsgruppens förslag.	
Nyckelord Ekonomisk upplysning, ekonomisk rådgivning och skuldrådgivning, företagande, utsökning, skuldsanering, företagssanering, konkurs	
Övriga uppgifter OM 7/49/2003, OM023:00/2003	

Seriens namn och nummer Utlåtanden och utredningar 2004:17		ISSN 1458-7149	ISBN 952-466-214-0
Sidoantal 126	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Justitieministeriet		Förlag Justitieministeriet	

SISÄLLYSLUETTELO:

Keskustelutilaisuuden pohjamuistio 1

Kontaktiverkoston muistiot keskustelutilaisuutta varten.....6

Yhteenveto keskustelutilaisuudesta.....76

Yhteenveto kansalaiskeskustelusta Otakantaa.fi.....88

Lisätietoja tutkimustoiminnasta.....91

Suunnitelma kotitalouksien velkaongelmien seurannasta ……...100

OIKEUSMINISTERIÖ **MUISTIO**
Marja Tuokila
24.10.2003

VELKAHALLINTAOHJELMA – KESKUSTELUTILAISUUS

Aika: maanantai 17.11.2003 klo 13–16.15
Paikka: oikeusministeriö, Kasarmikatu 42, kerros 2a, sali 1

I Velkahallintaohjelman tavoitteet ja työryhmän tehtävä

Velkahallintaohjelman laatiminen perustuu hallitusohjelmaan. Velkahallintaohjelman *tavoitteena* on estää velkaongelmien syntyminen ja niiden syveneminen sekä hoitaa maksukyvyttömyystilanteet tehokkaasti ja joustavasti. Velkahallintaohjelmassa tulee esittää ne *toimenpiteet*, joilla nämä tavoitteet saavutetaan.

Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää velkaantumisen ja velkaongelmien tilannekartoitusta. Kartoituksessa pyritään ensinnäkin selvittämään, mitä ovat ne *syyt*, jotka yksin tai yhdessä aiheuttavat tai edistävät velkaongelmien syntymistä tai niiden syvenemistä. Myös sitä, *millaisia ongelmia* maksukyvyttömyystilanteen hoitamiseen nykyisin liittyy, selvitetään. Kartoitus helpottaa paitsi sen pohtimista, millä korjaavilla toimenpiteillä velkahallintaohjelman tavoitteet voitaisiin saavuttaa, myös toimenpiteiden kohdistamista.

Aihepiiriin liittyy myös se, millä tavoin maksukyvyttömyyden jälkitilanne voitaisiin saada velallisen ja velkojien kannalta mahdollisimman selväksi. Kyse on keskeisesti siitä, miten velallinen voidaan kannustaa takaisin aktiiviseen elämään.

Velkahallintaohjelmassa tavoitteet ja niiden toteuttaminen voidaan jakaa neljään velallisen 'velkakaaren' kehityksen mukaiseen osa-alueeseen: 1) velkaongelmien syntymisen estäminen, 2) velkaongelmien syvenemisen estäminen, 3) maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen ja 4) maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitaminen.

II Kontaktiverkoston tiedot ja näkemykset

Kontaktiverkostolta pyydetään tietoja ja näkemyksiä muun muassa seuraavista kysymyksistä *sekä yksityistalouden että yrittäjyyden kannalta*:

1. Velkaongelmien syntymisen estäminen

Velkahallintaohjelman tavoite: Ennalta estää velkaongelmien syntyminen

Nykytilan kartoitus: Mitkä eri seikat voivat aiheuttaa tai edistää velkaongelman syntymistä? Mikä on kansalaisten tietämyksen taso velkaantumisesta ja sen vaikutuksista? Mikä on velkaantumista koskevan valistuksen tila? Missä määrin ja millä tavoin velalliset seuraavat taloudellista tilannettaan ja sen kehitystä? Mikä on velallisten konkreettisen neuvonnan ja muiden tukitoimien tila? Miten velkojat toimivat luoton markkinoinnissa ja luottoa myönnettäessä ja mikä vaikutus tällä toiminnalla on velkaongelmien syntymiseen? Onko eri velkojien (mm. pankit, rahoitusyhtiöt, kauppaliikkeet) toiminnassa näissä suhteissa eroja, jotka vaikuttavat velkaantumiseen?

Toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi: Millaisin toimenpitein olisi mahdollista ehkäistä velkaongelmien syntymistä? Kertokaa näkemyksistänne ja myös mahdollisista käytännön esimerkeistä.

Tutkimus- ja tilastotieto: Mitä tutkimus- ja tilastotietoa on velkaongelmien syntymisestä / velkaongelmien syntymisen estämisestä?

2. Velkaongelmien syvenemisen estäminen

Tässä osa-alueessa velkaongelma on syntynyt, mutta velallinen ei kuitenkaan ole virallisen maksukyvyttömyysmenettelyn kohteena. Velkoja peritään yksityisessä perinnässä velkojan omin toimin tai asiamiehen avulla.

Velkahallintaohjelman tavoite: Estää velkaongelmien syveneminen

Nykytilan kartoitus: Mitkä eri seikat voivat aiheuttaa tai edistää velkaongelman syvenemistä? Missä määrin ja millä tavoin velalliset itse tai velkojat seuraavat velallisen velkatilanteen kehitystä? Mikä on velallisen konkreettisen neuvonnan ja muiden tukitoimien tila? Mitä toimia velkojat itse tekevät velallisen velkaongelmien syvenemisen estämiseksi?

Velkahallintaohjelman sisältö: Millaisin toimenpitein olisi mahdollista ehkäistä velkaongelmien syvenemistä? Kertokaa näkemyksistänne ja myös mahdollisista käytännön esimerkeistä.

Tutkimus- ja tilastotieto: Mitä tutkimus- ja tilastotietoa on velkaongelmien syvenemisestä / velkaongelmien syvenemisen estämisestä?

3. Maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen

Tässä osa-alueessa velkaongelmat ovat niin huomattavat, että velallinen ei kykene maksamaan velkojaan niiden erääntyessä eikä kyse ole tilapäisistä maksuvaikeuksista. Velkoja peritään yksityisessä perinnässä velkojan omin toimin tai asiamiehen avustuksella taikka tuomioistuimen kautta tai ulosottoteitse. Voi myös olla,

että velallinen on konkurssissa, yrityssaneerauksessa tai yksityishenkilön velkajärjestelyssä.

Velkahallintaohjelman tavoite: Maksukyvyttömyystilanteiden joustava ja tehokas hoitaminen

Nykytilan kartoitus: Onko maksukyvyttömyystilanteiden hoitaminen joustavaa siinä mielessä, että saatavien perinnässä ja järjestelyssä on riittävästi vaihtoehtoja niin, että saatavien perintä ja järjestely voidaan hoitaa kussakin tapauksessa asianmukaisimmalla ja yksinkertaisimmalla tavalla/menettelyllä? Onko maksukyvyttömyyden hoitaminen siinä mielessä tehokasta, että saatavien perintä ja järjestely kestää ajallisesti mahdollisimman lyhyen aikaa, on kustannuksiltaan sekä velkojalle että velalliselle mahdollisimman edullista ja tuottaa velkojalle mahdollisimman hyvän perintätuloksen/jako-osuuden? Onko maksukyvyttömyystilanteiden hoitaminen yhteiskunnan kannalta joustavaa ja tehokasta ottaen huomioon muun muassa rahavirrat ulosoton, velkajärjestelyn ja toimeentulotuen välillä? Jos ei ole, mitä ongelmia on havaittu ja mistä ongelmat johtuvat?

Velkahallintaohjelman tehtävä: Mitä toimenpiteitä maksukyvyttömyystilanteiden joustava ja tehokas hoitaminen edellyttää? Kertokaa näkemyksistänne ja myös mahdollisista käytännön esimerkeistä.

Tutkimus- ja tilastotieto: Mitä tutkimus- ja tilastotietoa on maksukyvyttömyystilanteiden hoitamisesta?

4. Maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitaminen

Tässä osa-alueessa velkaongelma on hoidettu aktiivisesti (perinnän tai järjestelyn keinoin) tai se on hoitunut passiivisesti (esim. ulosoton määräaika päättynyt tai velka on vanhentunut).

Velkahallintaohjelman tavoite: Maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitaminen niin, että jälkitilanne on mahdollisimman selvä sekä velallisen että velkojien kannalta. Jälkitilanne on myös velallista aktiiviseen elämään kannustava.

Nykytilan kartoitus: Onko maksukyvyttömyyden jälkitilanne nykyisin selvä? Jos se ei ole selvä, mitä ongelmia jälkitilanteeseen liittyy? Kannustaako nykytila velallista aktiiviseen elämään ja yrittäjyyteen jos ei kannusta, mistä tämä johtuu?

Velkahallintaohjelman sisältö: Millaisia toimenpiteitä maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitaminen vaatisi? Kertokaa näkemyksistänne ja myös mahdollisista käytännön esimerkeistä.

Tutkimus- ja tilastotieto: Mitä tutkimus- ja tilastotietoa on maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitamisesta?

III Kontaktiverkoston nimettyjä jäseniä koskevat aiheet suuntaa-antavasti eri osa-alueissa

- MMM / maatalousylitarkastaja *Kari Ojala*; viljelijöiden velkatilanne ja asema; valistus, neuvonta sekä muut tukitoimet eri osa-alueilla
- SM / talousrikostutkinta, ennaltaehkäisy
- TM / hallitusneuvos *Raili Hartikka*; työntekijöiden ja työttömien asema eri osa-alueilla
- VM / lainsäädäntöneuvos *Ilkka Harju*; toimenpiteiden rahoitus
- YM / asuntoneuvos *Riitta Kimari*; asunto- ja vuokra-asiat
- Puolustusvoimat / sosiaalipäällikkö *Veli Särmäkari*; varusmiesten asema; valistus, neuvonta sekä muut tukitoimet eri osa-alueissa
- Kirkkohallitus - Diakonia ja yhteiskuntatyö / diakoniarahaston sihteeri *Tiina Saarela*; seurakuntalaisten valistus ja neuvonta sekä muut tukitoimet eri osa-alueilla
- Kansaneläkelaitos / opintotukikeskuksen johtaja *Seppo Naumanen*; avustukset ja tuet; valistus, neuvonta ja muut tukitoimet eri osa-alueilla
- Takuu-Säätiö / OTK *Näbil Radin*; valistus ja neuvonta sekä takuiden antaminen eri osa-alueilla
- Kriminaalihuollon tukisäätiö / projektisuunnittelija *Matti Huuna-Seppälä;* vangit ja kriminaalihuollon asiakkaat; valistus, neuvonta sekä muut tukitoimet eri osa-alueissa
- Luottokunta / varatoimitusjohtaja *Petri Carpén*; velallisten luotot, velkojan rooli eri osa-alueissa
- Elatusvelvollisten liitto ry / hallituksen jäsen *Ahti Hurmalainen*; elatusvelvollisten asema; valistus, neuvonta sekä muut tukitoimet eri osa-alueissa
- Kaski-ryhmä ry / velallisen asema eri osa.alueissa
- Katakombista elämään kansanliike r.y. / hallituksen puheenjohtaja *Reijo Sivén*; velallisten valistus ja neuvonta sekä muut tukitoimet eri osa-alueissa
- Marttaliitto ry / suunnittelija *Teija Jerkku*; velallisten valistus ja neuvonta sekä muut tukitoimet eri osa-alueissa
- Miessakit ry / projektikoordinaattori Liisa Lampela-Kivistö; velallisen asema
- Nuorisotutkimusseura / MML *Minna Autio*; nuoria koskeva tutkimus
- Suomen Ammattiin Opiskelevien Keskusliitto / projektisihteeri *Miia Veijonen*; ammattiin opiskelevien asema; valistus, neuvonta ja muut tukitoimet eri osa-alueissa
- Suomen Kihlakunnanvoudit ry / kihlakunnanvouti *Pauli Eino*; ulosottovelallisten asema sekä ulosottomiehen rooli ja tehtävät erityisesti 3-4 osa-alueissa
- Suomen Kuluttajaliitto ry / talousneuvoja *Paula Pessi*; kuluttajien asema; valistus, neuvonta ja muut tukitoimet eri osa-alueissa
- Suomen Kuntaliitto / sosiaali- ja terveysyksikön päällikkö *Rolf Eriksson;* kuntien tehtävät, asunto- ja sosiaali-asiat
- Suomen Mielenterveysseura / kuntoutussuunnittelija *Tapio Moilasheimo*; velallisten psyykkinen ja muu tukeminen

- Suomen Pankkiyhdistys r.y. / johtaja *Kaija Erjanti*; pankkien rooli eri osa-alueissa
- Suomen Perimistoimistojen Liitto ry / puheenjohtaja *Timo Mäki*; asiamiehen/velkojan rooli 2-4 osa-alueissa
- Suomen Yrittäjät ry / lainopillinen asiamies *Riikka Tähtivuori*; yrittäjien asema; valistus, neuvonta ja muut tukitoimet eri osa-alueissa
- Turun yliopiston ylioppilaskunta / sosiaalipoliittinen sihteeri; yliopisto-opiskelijoiden asema; valistus, neuvonta ja muut tukitoimet eri osa-alueissa
- Velkaneuvonta ry / hallituksen puheenjohtaja, johtava velkaneuvoja *Ritva Anttonen*; velkaneuvonta ja muut tukitoimet eri osa-alueissa
- Yksin- ja yhteishuoltajien liitto / huoltajien asema; valistus, neuvonta ja muut tukitoimet eri osa-alueissa
- Kuluttajatutkimuskeskus / tutkimusjohtaja *Johanna Leskinen*; kuluttajia koskeva tutkimustieto
- Tilastokeskus / yliaktuaari *Kimmo Moisio*; tilastot
- Helsingin yliopisto, maatalous-metsätieteellinen tiedekunta, taloustieteen laitos / professori *Visa Heinonen*; kuluttajaekonomia; opetus ja tutkimus

MAA- JA METSÄTALOUSMINISTERIÖ
Maatalousosasto 2.12.2003

Oikeusministeriö
Erityisasiantuntija Marja Tuokila

Viite Selvityspyyntö viljelijöiden velkaongelmista

Asia Viljelijöiden velkaantuminen ja velkajärjestelykeinot maatiloilla

NYKYTILANNE

Maatilatalouden luottokanta ja velkaongelmat maatiloilla

Tilastokeskuksen luottokantatilaston mukaan maatilatalouden luottokanta oli 1990 luvun alkupuolella lähes 5 miljardia euroa. Vuosikymmenen puoleenväliin mennessä luottokanta laski noin 3,5 miljardiin euroon. Tällä hetkellä maatilatalouden luottokanta on hieman yli 4 miljardia euroa. Samaan aikaan maatalouteen myönnettyjen lainojen keskikorko on laskenut runsaasta 10 prosenttiyksiköstä noin 4 prosenttiyksikköön.

Maatiloista velattomia tiloja on noin kolmannes. Suhteellisen vähävelkaisiakin on runsaasti. Merkille pantavaa on, että velkaisimmalla kymmeneksellä on lähes 50 prosenttia maatilatalouden veloista. Vaikka koko maan tasolla maatilojen lainanhoito- ja vakuusongelmat ovat melko vähäisiä, on niitä osalla velkaisista tiloista. Tilasto- tai tutkimustietoa asiasta ei kuitenkaan maataloushallinnolla ole.

Maatilojen velkaantumisastetta ja velkaongelmien laajuutta on maataloushallinnon toimesta selvitetty viimeksi 1990 luvun puolivälissä. Tuon ajankohdan jälkeen tilannetta ei maataloushallinnon toimesta ole selvitetty. Sen sijaan Osuuspankkikeskus tekee vuosittain jäsenpankeilleen kyselyn velkaantumistilanteesta asiakasmaatiloilla. Osuuspankkikeskuksen tekemän selvityksen perusteella voidaan arvioida, että kaikkien pankkien asiakasmaatiloista olisi lainanhoitoongelmia vuonna 2003 noin 1 600 tilalla. Tämä on vain noin 2 prosenttia maatiloista (noin 80 000 tilaa). Vuonna 1995 tehdyn kyselyn mukaan lainanhoitoongelmia oli noin 6 500 maatilalla.

Osuuspankkikeskuksen selvityksen perusteella näyttäisi vakuusongelmia olevan vain vajaalla 50 tilalla. Vähäinen määrä johtuu muun muassa siitä, että sekä pankkien samoin kuin valtiolainoille vaaditaan lainaa myönnettäessä pääsääntöisesti

kiinteistökiinnitys. Kun hintataso on viime vuosina ollut varsin vakaa, ei vakuusarvoissakaan ole tapahtunut merkittäviä muutoksia.

MAATILOJEN MAKSUHELPOTUS- JA SANEERAUSVAIHTOEHDOT

Vuonna 1993 Suomessa otettiin käyttöön yrityssaneerausjärjestelmä sekä yksityishenkilön velkajärjestely, joilla pyrittiin auttamaan taloudellisiin vaikeuksiin joutuneiden yritysten ja yksityishenkilöiden taloudellista tilannetta. Järjestelmät eivät ottaneet kovinkaan hyvin huomioon maatalousyrittäjien taloudellisten ongelmien erityispiirteitä. Tämän vuoksi maatilojen rahoituslakiin (maaseutuelinkeinolaki) säädettiin samansuuntaiset vapaaehtoiseen menettelyyn pohjautuvat mahdollisuudet. Vuodesta 2000 lukien vastaavat säännökset on maaseutuelinkeinojen rahoituslaissa (329/1999). Lakia ei tältä osin ole kuitenkaan saatettu voimaan, koska EU:n komissio ei ole järjestelmää hyväksynyt.

Velkaongelmien ratkaisuvaihtoehdot

Maatilayrittäjällä on erilaisia vaihtoehtoja ratkaista ylivelkaantumisongelmaa. Toimintatavan valinta riippuu tilan taloudellisesta tilanteesta, sidosryhmistä ja siitä, onko tavoitteena jatkaa tuotantoa tulevaisuudessa vai lopetetaanko tuotanto ja myydään tuotanto-omaisuus.

Täysin vapaaehtoinen velkojen järjestely

Täysin vapaaehtoisessa mallissa velallinen ja velkoja sopivat velkojen järjestelystä. Aloite tulee joko viljelijän tai rahoittajan puolelta. Ongelmien ilmetessä keskustellaan ongelmien syistä, mahdollisista toimenpiteistä maksuohjelmien muuttamiseksi, tilan tuotannon tehostamistoimenpiteistä, puun myynneistä jne. Toimenpiteet toteutetaan keskinäisellä sopimuksella. Täysin vapaaehtoinen malli edellyttää hyvin varhaista havahtumista ongelmiin. Sopimiselle on sitä paremmat edellytykset, mitä pienemmät ongelmat ovat.

Maksuhelpotukset

Maksuhelpotuksia myöntää voidaan maaseutuelinkeinolain, maatilalain ja aikaisemman lainsäädännön nojalla ennen vuotta 2000 myönnetyille valtion- ja korkotukilainoille sekä valtion kauppahintasaamisille. Helpotukset voivat kohdistua lainojen lyhennyksiin ja valtionlainojen osalta myös korkoon.
Maksuhelpotusten perusteena pidetään lähinnä tilapäistä yrittäjän sairautta tai tapaturmaa, eläinten sairastumista, satovahinkoja, tilapäistä työttömyyttä tai vastaavia seikkoja. Maksulykkäyksiä on viime vuosina myönnetty vuosittain noin 400-500 lainalle.

Maaseutuelinkeinojen rahoituslain mukainen vapaaehtoinen velkajärjestely

Maaseutuelinkeinojen rahoituslain (329/1999) mukainen vapaaehtoinen velkajärjestely on ensisijainen vaihtoehto maatiloille, joilla on valtionlainoja, myyntihintasaamisia ja korkotukilainoja. Järjestelyn avulla on tarkoitus turvata yritystoi-

minnan jatkuminen, mikäli siihen on edellytyksiä. Järjestely voidaan tehdä myös niin, että yritystoiminta lopetetaan ja viljelijälle pyritään turvaamaan asunto. Kuten edellä on todettu, ei järjestelmää vielä voida toteuttaa, koska EU:n komissio ei ole järjestelmää hyväksynyt.

Yksityishenkilön velkajärjestely

Yksityishenkilön velkajärjestelyä voidaan soveltaa maanviljelijään lähinnä silloin, kun yritystoiminta lopetetaan ja jos pääosa velkajärjestelyn alaisena olevista veloista on syntynyt yksityistalouden menoista, esim. talon rakentamisesta. Samoin jos henkilö on lopettanut yritystoiminnan ja hänen vastuulleen on jäänyt elinkeinotoiminnasta syntyneitä velkoja, voidaan häneen soveltaa yksityishenkilön velkajärjestelyä.

Yrityssaneeraus

Yrityssaneeraus on mahdollinen menettely myös maatiloille. Yrityssaneerauksessa ei ole kysymys ainoastaan velkasaneerauksesta, vaan yrityksen koko toiminnan tervehdyttämisestä. Jos yrityksen toiminnan jatkamiselle ei ole liiketaloudellisia edellytyksiä, konkurssin estäminen tai lykkääminen ei ole mahdollista yrityssaneerauksen avulla.

Maatilaa koskevassa saneerausohjelmassa määrätään ne toimenpiteet, joilla maatilan maksuvalmius palautetaan. Ohjelma on aina tapauskohtainen, mutta siinä voidaan määrätä lopetettavaksi kannattamaton tuotanto tilalla, asettaa määräaikainen investointikielto tai myydä sellaisia omaisuusosia, jotka eivät yritystoiminnan kannalta ole välttämättömiä.

Velkaongelman tiedostaminen ja ratkaisun hakeminen

Monet velkajärjestelyyn hakeutuneet ovat ylivelkaantumisen takia olleet toivottomassa tilanteessa. Järjestelmään on hakeuduttu vasta kun luototus on loppunut kokonaan eikä muita ratkaisuvaihtoehtoja ole enää ollut. Yleensä ongelmat realisoituu vasta siinä vaiheessa, kun pankki ei enää uutta luottoa myönnä. Vapaaehtoinen velkajärjestely on ollut lähinnä konkurssin tai pakkohuutokaupan vaihtoehto. Kun maatilojen tuotannon ja kannattavuuden parantaminen vie aikaa runsaasti, pakkohuutokaupan kynnyksellä olevien tilojen tilannetta on voitu auttaa vapaaehtoisella velkajärjestelyllä vain poikkeustapauksissa.

Syynä siihen, että viljelijät eivät ole tiedostaneet ongelmien laajuutta ja hakeutuneet velkajärjestelyihin, on muun muassa joustavasti myönnetyt halpakorkoisten lainojen maksuhelpotukset, pankkien valmius järjestellä normaalikokoisia luottoja, viljelijöiden puutteelliset tiedot talousasioissa ja velallisen oma vahva luottamus selvitä tilanteestaan myös epävarmoina aikoina. Koska lyhyellä aikavälillä velkajärjestely merkitsee usein monille tiloille kipeitä ratkaisuja ja rahoittajillekin korkotuottojen alentumista, on ulkopuolisten tahojen puuttuminen asiaan erittäin vaikeaa. Myöskään viljelijät eivät ole itse tiedostaneet mahdollisuutta alentaa velanhoitokuluja vapaaehtoisessa velkajärjestelyssä.

Sopeutuminen ja menestyminen uusissa olosuhteissa vaatii viljelijöiltä entistä parempaa tietoa taloudellisista tekijöistä. Maatilojen talouden ja investointien suunnittelussa onkin viimeisten 10 vuoden aikana korostettu suunnittelun tärkeyttä. Rahoitustukipäätösten perustana ja uuden luoton saamisen edellytyksenä on jo vuodesta 1987 lähtien ollut maksuvalmius- ja vähän myöhemmin myös kannattavuuslaskelma. Laskelmien avulla voidaan arvioida investointien kannattavuutta ja tilan maksuvalmiutta ja näin osaltaan vähentää riskiä joutua velkaongelmiin.

Erityisesti ammattilehdistössä ja koulutuksessa olisi entistä enemmän painotettava kannattavuuteen, maksuvalmiuden hallintaan ja verotukseen liittyviä tekijöitä, sillä katteiden pienentyessä viljelijöiden on oltava entistä paremmin tietoisia omasta taloudellisesta tilanteestaan. Tähän saakka viljelijät ovat seuranneet pääasiassa sato- tai tuotostasoja, mutta koko tilan kannattavuudesta ei ole julkaistu sellaisia yksinkertaisia ja käytännönläheisiä tunnuslukuja, joihin jokainen viljelijä olisi voinut verrata omaa tilaansa.

Tähän saakka pankki on ollut lähes ainoa taho, joka viljelijää neuvoo ja hakee ratkaisuja siinä tilanteessa, kun velkaongelmat tilalla pahenevat. Keskeisessä asemassa on velallinen eli viljelijä itse. Tämä edellyttää tiedottamista ja valistusta viljelijöille.

TYÖMINISTERIÖ
Raili Hartikka

MUISTIO
14.11.2003

VELKAHALLINTAOHJELMA
Keskustelutilaisuus 17.11.2003

1. Velkaongelmien syntymisen estäminen

Velkaongelman syntymisen taustalla on usein henkilön elämäntilanteessa tapahtunut muutos, kuten työttömyys, konkurssi, avioero tai sairaus. Nämä ovat useimmiten sellaisia tapahtumia, joihin henkilö ei ole voinut varautua velkaa ottaessaan. Velan ottamiseen liittyy aina riski, ettei pysty sitä hoitamaan esimerkiksi työttömäksi joutuessaan. Viime vuosien poikkeuksellisen matalat korot ovat houkutelleet suomalaisia mm. ylisuurten asuntolainojen ottamiseen. Pätkätyöt ja muut epätyypilliset työsuhteet ovat osaltaan lisänneet erityisesti nuorten aikuisten riskiä joutua velkaongelmiin. Julkisen vallan keinot vaikuttaa yrityksissä meneillä olevaan lomautus- ja irtisanomisaaltoon ovat vähäiset, mutta sen sijaan valtion ja kuntien tulisi omalta osaltaan lopettaa pätkätöillä keinottelu ja vakinaistaa oma henkilöstönsä.

Nuorille tulisi jo koulussa antaa talous- ja velkaneuvontaa, opettaa, mitä riskejä luottokorttien käyttöön ja maksamattomiin laskuihin liittyy. Esim. kaikki opintolainojensa kanssa vaikeuksiin joutuneet nuoret eivät ole aina ymmärtäneet, mikä on opintolainan ja opintotuen ero.

2. Velkaongelmien syvenemisen estäminen

Mahdollisimman nopea puuttuminen on varmasti tärkein keino estää velkaongelman syveneminen. Vaikka velallinen itse on päävastuussa velkaongelmansa hoitamisesta, myös velkojat ja muut velallisen kanssa tekemisiin joutuvat tahot ovat keskeisessä asemassa. Perintätoimiston sijasta velkoja voisikin lähettää kirjeen velalliselle ja kehottaa tätä ottamaan yhteyttä maksuaikataulusta neuvottelemiseksi.

Kun ilmenee, että työttömällä työnhakijalla on myös velkaongelmia, tulisi työvoimatoimiston virkailijan aktiivisesti neuvoa asiakasta, kenen puoleen tämän tulee kääntyä velkaongelman hoitamiseksi. Pitkäaikaistyöttömien ja muiden vaikeasti työllistyvien palvelemiseen tarkoitetut kunnan sosiaali- ja terveystoimen, työvoimatoimiston ja Kelan ylläpitämät yhteispalvelupisteet tarjoavat usein myös velkaneuvontaa. Muutoinkin eri viranomaisten yhteistoimintaa tulisi lisätä velka-

ongelmiin joutuneiden asiakkaiden auttamiseksi. Työttömyys aiheuttaa velkaongelmia ja toisaalta velkaongelma on usein esteenä työllistymiselle.

Erityisesti nuorten kohdalla maksuhäiriömerkintä Asiakastietorekisterissä on hyvä keino estää lisävelkaantuminen, mutta sen seuraukset (esim. opintolain saaminen estyy) ovat kohtuuttoman ankarat.

3. Maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen

Yrityssaneerauslaki on hyvä väline hoitaa yritysten ja yrittäjien velkaongelmia, mutta siihen tulisi turvautua riittävän ajoissa, eikä enää siinä tilanteessa, kun konkurssi on jo väistämätön. Kun etuoikeudet konkursseissa poistuivat, konkurssipesistä ei ole juuri jako-osuuksia etuoikeudettomille velkojille tullut. Panttivelkojat (lähinnä pankit) ovat käytännössä ainoita velkojia, joille konkursseissa suorituksia kertyy.

Yksityishenkilön velkajärjestelyä koskeva laki siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen on merkittävällä tavalla auttanut ylivelkaantuneita velallisia vapautumaan veloistaan. Velkojien kannalta velkajärjestelyasioiden hoitaminen teettää kovasti töitä siitä saatavaan hyötyyn nähden (kertymät ovat kovin pieniä).

Oikeusministeriö ja Suomen Pankkiyhdistys sopivat keväällä 2002 vapaaehtoisesta velkasovinto-ohjelmasta 90- luvun lamavuosina ylivelkaantuneille. Vain 10 % kirjeen saaneista velallisista otti yhteyttä pankkiin. Toukokuussa 2003 sovittiin em. tahojen kesken uudesta kevennetystä hakumenettelystä. Sen mukaan lamavuosina velkaantunut pitkäaikaistyötön, toimeentulotukiasiakas ja pientä eläkettä saava velallinen voivat vapautua veloistaan kokonaan pelkästään kirjoittamalla nimensä velkasovintohakemukseen. Veloista vapautumista ei voi enää helpommaksi tehdä? Velkasovinto-ohjelman huono puoli on siinä, että se koskee vain 90-luvun alkuvuosina pankeille velkaantuneita.

4. Maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitaminen

On tärkeää, että maksukyvyttömyystilanne saadaan hoidettua niin, ettei se ole esteenä esim. henkilön työllistymiselle. Maksuhäiriömerkintä leimaa henkilön liian pitkäksi aikaa ja estää mm. kaikenlaisen luoton saamisen, jopa asunnon vuokraamisen.

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ 7.11.2003
Asunto- ja rakennusosasto

VELKAONGELMAT YMPÄRISTÖMINISTERIÖN HALLINONALAN NÄKÖKULMASTA

Ympäristöministeriön hallinnonalan osalta on oikeusministeriön muistiossa todettu suuntaa-antavaksi aiheeksi asunto- ja vuokra-asiat. Yksityistalouksien osalta asumismenot muodostavat keskimäärin 17 prosenttia talouksien käytettävissä olevista tuloista, vaihdellen kuitenkin asunnon hallintamuodon sekä perheen elämänvaiheen että tulotason mukaan.

Yritystoiminnan osalta liiketilojen vuokrat voivat olla osaltaan aiheuttamassa velkaongelmia, mutta tältä osin asiaa ei laajemmin käsitellä tässä muistiossa.

1. Velkaongelmien syntymisen estäminen

Asumiseen liittyvät velkaongelmat aiheutuvat lähinnä omistusasunnon hankinnasta. Asuntovelkaongelmia voi aiheutua samoista syistä kuin muittenkin velkojen maksamiseen liittyviä ongelmia esim. työttömyydestä, epäonnistuneesta yritystoiminnasta, avioeroista yms. syistä, joita ei ole osattu ennakoida. Lisäksi syynä voi olla liiallinen velanotto maksukykyyn nähden. Syyt saattavat kuitenkin liittyä myös asuntomarkkinoitten muutoksiin, etenkin asuntohintojen alenemiseen, jolloin lainan vakuutena olevan asunnon arvo laskee pahimmillaan jopa lainan määrää pienemmäksi. Asuntomarkkinoiden toimivuuteen ja asuntohintojen alenemiseen liittyy myös kahden asunnon loukku-ilmiö.

Vuokra-asumisessa vuokran maksamatta jättäminen aiheuttaa tavallisesti melko nopean häädön asunnosta, jolloin ongelmaksi ei muodostu niinkään velkaantuminen kuin asunnottomuus tai muut asumisen ongelmat niistä aiheutuvine seurauksineen.

Nykytilan osalta voidaan velkaantumisongelman riskiksi ennakoida sitä, että yksityistaloudet ottavat suuria asuntoluottoja, nyt kun asuntoluottojen korot ovat matalat. Syyskuussa 2003 kotitalouksilla oli asuntoluottoja noin 35 miljardia euroa ja luottojen keskikorko oli 3,65 %. Korkojen nousu saattaisi aiheuttaa osalle velallistalouksista ongelmia.

Velkaongelmien syntymistä ehkäisisivät vakaat asuntomarkkinat. Riskejä asuntoluottoja ottaneille kotitalouksille aiheuttavat muutokset asuntojen kysynnässä ja hintatasossa. Tilanteeseen voi kuitenkin olla vaikea vaikuttaa, vrt. voimakas maan sisäinen muuttoliike.

Merkittävin riski kotitaloudelle on kuitenkin työttömyys, joka heikentää suoraan lainojen hoitokykyä. Työttömyyden lisääntyminen kansantaloudessa vaikuttaisi myös asuntojen kysyntään ja alentaisi asuntojen hintoja.

Kotitaloudet ovat viime vuosina ottaneet enenevässä määrin ns. lainaturvavakuutuksia asuntolainojen hoitamista varten. Viime aikoina vakuutuksia on ollut ilmeisesti noin kolmasosassa uusista asuntolainoista. Vakuutuksia on erityyppisiä, esim. kuoleman, pysyvän terveyshaitan tai työkyvyttömyyden, tilapäisen työkyvyttömyyden, vakavan sairauden ja työttömyyden varalta. Vakuutukset turvaavat lainanmaksun määräajan ja vähentää näin riskiä velkaongelman syntymisestä.

Vuonna 1996 käyttöön otettu omistusasuntolainojen valtiontakauksen yksi tavoite oli vähentää tapauksia, jolloin yksityishenkilö joutuu vaikeuksiin takausvastuitten vuoksi. Takaus otetaan noin 20 prosenttiin uusista kotitalouksien asuntoluotoista.

Tilastokeskuksen ja ympäristöministeriön tuorein laajempi erityisesti asuntovelkaisiin keskittynyt selvitys on vuodelta 2000. (Marie Reijo: Kotitalouksien asuntolainat ja ylivelkaantuneisuus 1990- luvulla, Katsauksia 2000/8).

2-4. Velkaongelmien syvenemisen estäminen, maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen sekä maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitaminen

Laman aiheuttamien ongelmien vuoksi vuonna 1992 ylivelkaantuneille asuntovelallisille luotiin mahdollisuus saada korkotukea taloudellisen tilanteen tervehdyttämiseksi. Samaan aikaan luotiin erityisaravahankintalainoitus, jolla pyrittiin auttamaan erityisesti kahden asunnon loukkuun joutuneita. Järjestelmät olivat määräaikaisia ja räätälöity tuon ajan poikkeuksellisen tilanteen huomioon ottaviksi.

Asuntoluottojen vuoksi syntyvät velkaongelmat edellyttävät samanlaisia toimia kuin muutkin velkaongelmat, jos katsotaan tilannetta kotitalouden näkökulmasta. Siksi näissä tapauksissa on syytä menetellä samoin kuin muissakin velkaongelmissa eikä erityistoimiin yleensä ole syytä ryhtyä.

KANSANELÄKELAITOS **MUISTIO**
Opintotukikeskus 11.11.2003
Opintotukikeskuksen johtaja Seppo Naumanen

VELKAONGELMIEN HOITO KANSANELÄKELAITOKSESSA

Kansaneläkelaitoksessa velkaongelmia joudutaan käsittelemään etuuksiin liittyvässä asiakasneuvonnassa ja velkasovinnon kevennetyssä hakemusmenettelyssä sekä velkojana etuuksien tai takaussaatavien perinnässä sekä myönnettäessä opintolainojen valtiontakauksia maksuhäiriöisille.

1. Asiakaspalvelu, avustukset, valistus, neuvonta ja tukitoimet

Kela myöntää lainsäädäntöön perustuvia etuuksia, jotka eivät yleensä sisällä erityistukea velkaantumisen hoitoon. Poikkeuksena ovat opintolainan korot, joiden maksuun voidaan myöntää opintojen jälkeen korkoavustusta vähävaraisuuden perusteella tai sotilasavustuksena asevelvollisuuttaan suorittavalle. Asumistukilain perusteella asuntolainakuluja voidaan ottaa huomioon asumistukea myönnettäessä.

Asumistuesta, korkoavustuksista ja niiden myöntämisperusteista on kerrottu Kelan esitteissä ja WWW.kela.fi -kotisivuilla. Kelan toimistot opastavat niiden hakemisessa.
Asiakaspalvelun yhteydessä esiin tulevissa (yli)velkaantumisongelmissa Kelan toimistot eivät käytännössä pysty auttamaan, vaan asiakas ohjataan kunnalliseen velkaneuvontaan.

2. Velkasovinnon kevennetty hakemusmenettely (ajalla 5/2003-8/2004)

Menettely koskee pitkäaikaisesti maksukyvyttömiä henkilöitä, joilla ei ole omaisuutta ja,
joilla on pankille vuosina 1990-1994 rästiintynyttä velkaa. Kelan tehtävänä on
1. antaa velalliselle todistus siitä, että hän saa kansaneläkettä tai työttömyysturvaa ja
2. toimittaa velallisen hakemus liitteineen velkojapankille.

Yleensä Kelan toimistossa selvitetään kuuluvatko asiakas ja hänen velkansa sovintomenettelyn piiriin. Jos sovintomenettely ei tule kyseeseen velallista opastetaan selvittämään muita velkajärjestelymahdollisuuksia pankista, velkaneuvonnasta tai Takuusäätiöstä. Jos asiakas on toimeentulotuen saaja, hänet ohjataan sosiaalitoimistoon.

3. Etuuksien takaisinperintä

Kelan etuuslakien mukaan aiheetta tai liikaa maksetut etuudet on perittävä takaisin. Säädösten mukaan perinnästä voidaan kuitenkin luopua, jos saatava on vähäinen tai perintä olisi edunsaajan sosiaalis-taloudellinen asema huomioonottaen kohtuutonta eikä liikamaksu ole johtunut edunsaajan tai hänen edustajansa vilpillisestä menettelystä. Perintää kohtuullistetaan yleensä, jos liikamaksun saajan taloudellinen asema on heikko ja hän on muutoinkin velkaantunut.

4. Opintolainojen takaussaatavat

Jos opintolainan saaja laiminlyö koron tai lyhennyserän maksamisen pankki voi eräpäivästä kolmen kuukauden kuluttua irtisanoa lainan ja velkoa sen Kelalta. Kuukautta ennen pankki ilmoittaa asiasta Kelan opintotukikeskukselle, joka lähettää velalliselle muistutuskirjeen, jossa opastetaan sopimaan lyhennysten lykkäyksestä, hakemaan korkoavustusta ja kerrotaan irtisanomisen seurauksista. Pankki voi myös vaatia takaajaa maksamaan lainan, jos tuomioistuin vahvistaa velalliselle velkajärjestelylain mukaisen maksuohjelman.

Kela velkoo lainansaajalta takaajana maksetun velan ja pankille maksetut kulut sekä perii erääntyneestä saatavasta 9 %:n vuotuisen koron. Perinnästä voidaan luopua, jos lainansaaja on kuollut, pysyvästi työkyvytön tai on ollut työkyvytön vähintään viiden vuoden ajan, mikäli velan periminen olisi velallisen taloudellinen asema huomioonottaen kohtuutonta.
Perinnästä luovutaan yleensä, jos lainansaajan eläke-, ym -tulot jäävät työttömyysturvan peruspäivärahan tasolle. Tässä yhteydessä otetaan huomioon myös muu velkaantuminen.

Korkotukilainasta johtuvan takaussaatavan korko voidaan alentaa pankin perimän koron tasolle, jos takausvastuu on johtunut työttömyydestä, asevelvollisuudesta, sairaudesta taikka raskaudesta ja synnytyksestä.

Jos takausvelallisen taloudellinen asema on heikentynyt pitkäaikaisen työttömyyden, sairauden tai muun pätevän syyn vuoksi, saatavalle voidaan myöntää osittainen maksuvapautus. Yleensä myönnetään koronalennus tai määräaikainen vapautus korosta. Pääomasta voidaan osaksi vapauttaa työkyvytön, jolle ei voida myöntää täyttä maksuvapautusta tai velallinen, joka on maksanut täyttä korkoa pienten tulojen aikana.

Takaussaatavat voivat olla mukana yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain mukaisissa tuomioistuimen vahvistamissa tai vapaaehtoisissa velkajärjestelyissä.

5. Lainatakauksen myöntäminen maksuhäiriöiselle

Opintolainan valtiontakausta ei myönnetä opiskelijalle, jolla on
1. takausvelkaa Kelalle ellei Kela erityisestä syystä toisin määrä; tai

2. maksuhäiriömerkintä, jos se ei ole yksittäinen, vähäinen ja sen rekisteröinnistä ei ole kulunut pitkähkö aika, ellei Kela erityisestä syystä toisin määrää.

Lainatakausta erityisellä syyllä myönnettäessä edellytetään, että velat ja velkaantuminen ovat hallinnassa. Takausvelalliselta edellytetään, että velasta on tehty maksusopimus ja sitä on noudatettu. Maksuhäiriöisiltä edellytetään, että heillä on tuomioistuimen vahvistama tai muutoin sovittu maksuohjelma tai veloista on tehty maksusopimukset ja ohjelmaa tai sopimuksia on noudatettu. Yleisimmin takaus myönnetään siksi, että maksuhäiriömerkinnän aiheuttaneet velat on maksettu.

KIRKKOHALLITUS **MUISTIO**

Tiina Saarela
tiina.saarela@evl.fi
10.11.2003

Oikeusministeriön koollekutsumaan kontaktiverkoston keskustelutilaisuuteen 17.11.2003

Velkaongelmien syntymisen ja syvenemisen estäminen

Nykytilan kartoitus

Takausvelan lankeaminen, asuntovelasta aiheutuvat ongelmat, sairaus, konkurssi ja työttömyys ovat elämän kriisejä, jotka aiheuttavat taloudellisen ahdingon. Niiden syyt ovat moninaiset eikä kaikelta voida aina suojautua. Peruslähtökohta on, että jokaisen tulee kantaa vastuu omista ratkaisuistaan ja hoitaa velvoitteensa. Ylipääsemättömien ongelmien alla keskeinen kysymys on, miten yhteiskuntamme pystyy tukemaan eri syistä taloudellisessa ahdingossa olevia. Kirkko kohtaa diakoniatyönsä kautta ne vähäosaiset, joille ei löydy riittävää perusturvaa. Diakoniatyön asiakaskontakteja on tilastojen mukaan yli 800.000 vuodessa. Kontaktien sisältö on yleisimmin talouteen tai terveyteen liittyvä. Kysymys on usein kaikkein köyhimmistä kansalaisista ja monet heistä saavatkin toimeentulotukea. Merkittäviä velkaongelman synnyttäjiä tässä ryhmässä näyttää olevan sosiaaliturvamme rakenne.

1. Eri tukimuodoista kertyvät tulot ovat riittämättömät edes selviytyä perustarpeista
2. Eri tukimuodoista kertyviä tuloja ei voi aina etukäteen tietää
3. Takaisinperinnöistä tulee yllättäviä menoja, jotka kaatavat tiukan talouden
4. Perusturva on liian monimutkainen ja perustuu kansalaisen omaan aktiivisuuteen ja kykyyn vaatia oikeuksiaan.
5. Jos sosiaalista luottoa myönnettäessä ei selvitetä huolellisesti hakijan todellista maksuvaraa, ja kykyään maksaa luotto takaisin, saattaa se johtaa pahentuvaan velkakierteeseen.
6. Liian kireät velkajärjestelyn maksuohjelmat. Velkajärjestely voi olla este toimeentulotuen saamiselle.
7. Tukijärjestelmät ja velkajärjestelylaki eivät ole kannustavia vaan rankaisevia, silloin kun ihminen yrittää omatoimisesti hankkia tilapäisiä tuloja perheen elämiseen.
8. Avohoidossa olevat mielenterveyspotilaat ovat riskiryhmässä velkaantua mm. posti- ja puhelinmyyntiyritysten markkinoinnin johdosta, joka on aktiivista ja pakottavaa. Tilausten purku on tehty vaikeaksi ja siten lähes mahdottomaksi mielenterveyspotilaille.

Toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi

Eri tukimuodoista kertyvät tulot ovat riittämättömät edes perustarpeista selviytymiseen. Suuri osa peruspäivärahaa tai työmarkkinatukea saavista ovat myös toi-

meentulotuen asiakkaita. Tämä osoittaa, että perusturvaa tulisi korottaa. Asumiskustannukset tulisi ottaa todellisina huomioon ja toimeentulotuen 7 %:n omavastuuosuus tulisi poistaa kokonaan.

Köyhän, sairaan ja vain perusturvan varassa olevan ihmisen on vaikea etukäteen arvioida tulojaan ja siten sopeuttaa menojaan, koska tuloista ei voi tietää etukäteen. Tulot selviävät vasta toimeentulotuki- tai eläkepäätöksen jälkeen, usein jälkikäteen pitkien käsittelyaikojen johdosta. Toimeentulotukipäätösten käsittelyaika tulisi olla enintään viikko.

Takaisinperinnöistä tulee yllättäviä menoja, jotka äärettömän tiukassa taloudellisessa tilanteessa uhkaavat kaataa koko talouden. Syntyy tilanteita, joissa elämänmuutos tai pätkätyöt vaikuttavat niin, että asumistuki pienenee. Koska muutoksia asumistukeen on lähes mahdotonta tehdä reaaliajassa, saattaa käydä, että asumistuen takaisinperintä romuttaa niukan talouden. Perusturvan varassa eläviltä ei tulisi suorittaa takaisinperintää.

Perusturvan saaminen on säädetty liian monimutkaiseksi ja ihmisen omaan aktiivisuuteen perustuvaksi. Jatkuva niukkuus ja luukulta luukulle kulkeminen vievät voimat ja terveyden. Fyysisen ja psyykkisen terveyden huononeminen johtaa siihen, että ihminen ei jaksa ottaa selvää ja toimia oikeaan aikaan. Tällöin myös etuuksien saaminen vaarantuu. Helpommin kuin yhteiskunnan tukea saa hätätilanteessa korkeakorkoista lainaa sitä tarjoavilta luottolaitoksilta. Perusturvajärjestelmä tulisi muuttaa yksinkertaisemmaksi. Myös yhteiskunnan tulisi kantaa vastuuta siitä, että kansalainen saa niitä etuuksia, jotka hänelle kuuluvat.

Sosiaalisen luototuksen on tarkoitus olla vaihtoehto korkeakorkoiselle vakuudettomalle lainalle yllättäviin menoihin. Valitettavasti on käynyt ilmi, että kunnallista sosiaalista luottoa on myönnetty velalliselle, joka ei pysty sitä maksamaan takaisin. Näin hänen tilanteensa on entuudestaan vaikeutunut. Sosiaalista luottoa koskevissa maksuhäiriöissä ei tule käyttää perintätoimistoja tai ulosottoa, jolloin luoton kulut kasvavat, vaan se tulee muuttaa toimeentulotueksi.

Liian kireät velkajärjestelyn maksuohjelmat pakottavat velallisen ottamaan velkaa selviytyäkseen elinkustannuksistaan. Erityisesti yli viisi vuotta kestävät velkajärjestelyt näyttävät olevan kohtuuttomia. Maksuvaikeuksien syntyessä tulisi maksuohjelman muutos olla joustava ja nopea eikä velkajärjestely saa olla toimeentulotuen este. Lisäsuoritusvelvollisuudesta tulisi luopua kokonaan.

Velkaongelma syvenee, mitä kauemmin kuluu aikaa sen ratkaisemiseen. Vapaaehtoinen kohtuullistaminen on luonnollisin tapa ratkaista syntyneet ongelmat.

Maksukyvyttömyystilanteen ja sen jälkitilanteen hoitaminen

Viime vuosina maksukyvyttömyystilanteen hoitamiseen on haettu uusia keinoja. Ongelma on, että keinot eivät toimi niin kuin niiden on toivottu toimivan. Vapaehtoinen sovintomenettely on hidas, koska velkojilta puuttuvat selkeät ohjeistukset sovinnon tekemiseen. Tyypillinen sopimisen este on, että velkoja ei suostu leik-

kaamaan pääomaa muuten kuin käräjäoikeusmenettelyn kautta. Silloin kun kysymyksessä on useampi velkoja, ja sovinto edellyttää kaikkien suostumista, kaataa yksi joustamaton velkojan koko sopimuksen synnyn. Nopeudessa ja joustavuudessa on selkeitä eroja yksityisten velkojien välillä. Yleisesti julkinen valta on jäykkä tekemään vapaaehtoisia sovintoja. Erityisen hämmentävää se on silloin kun valtio kaataa sovintoratkaisun, johon kaikki muut velkojat ovat suostuneet. Kaikkien etu on, jos valtio ohjeistaa omat päätöksentekijänsä tekemään nopeita ja joustavia vapaaehtoisia sovintoratkaisuja.

Kirkon diakoniarahasto on verkostoyhteistyössä kolmen vuoden ajan edesauttanut sovintojen syntyä käyttämällä akordirahastomallia velkaongelman ratkaisemiseksi. Ongelmia sovintoneuvotteluissa aiheutuu joidenkin velkojien pitkistä neuvotteluajoista. Osan velkojien kanssa sovinto syntyy 1-2 kk:ssa, joskus yhden velkojan kanssa neuvottelut venyvät 1-2 vuoteen. Sovinnon syntymiseen ei aina vaikuta velan suuruus. Jopa tuhannen euron velasta saatetaan neuvotella yli vuosi. Nopea ratkaisu olisi kannattava velkojallekin.

Maksukyvyttömyystilanteen hoitamisessa pitää muistaa, että kysymyksessä on traumaattinen kriisi. Häpeä, viha, syyllisyys, katkeruus ja pelko ovat tyypillisiä tunteita taloudellisessa ahdingossa. Pelkkä taloudellisten asioiden hoitaminen ei auta vaan trauma tulee käsitellä. Fyysinen ja psyykkinen kuntoutuminen on jatkoselviytymisen kannalta merkittävää. Nyt käytetään eri viranomaistahoilla paljon aikaa (ja resursseja) näiden ihmisten pompottamiseen luukulta luukulle ilman, että mikään taho tarttuu ongelmaan ratkaistakseen sen. Kaski –pilottiprojektissa kaikki projektiin osallistuneet ylivelkaiset olivat projektin alkaessa toimeentulotuen asiakkaita. Projektin päättyessä ei kukaan ollut toimeentulotuen asiakas. Kaskimallissa peruslähtökohta on, että velallinen itse toimii velkaongelmansa ratkaisemiseksi. Verkosto ja vertaisryhmä ovat määrätietoisesti hänen tukenaan. Velkojen järjestelyn ja kokonaisvaltaisen kohtaamisen lisäksi vertaistuki ohjatussa ryhmässä on osoittautunut erittäin tehokkaaksi. Laman aikaisen velkaongelmavyyhdin purkamiseen tulee lähteä määrätietoisesti etsimällä ratkaisuja tapauskohtaisesti. Tässä työssä valtiolla on oltava keskeinen rooli.

Veli Särmäkari, Pääesikunta

MUISTIO
15.11.2003

PUOLUSTUSVOIMAT JA NUORTEN VELKAHALLINTAOHJELMA

Yleinen asevelvollisuus

Suomessa koko valtakunnan alueen ja väestön puolustaminen edellyttää yleistä asevelvollisuutta. Varusmieskoulutuksella (6-9-12 kk) harjaannutetaan asevelvolliset sotilaallisen maanpuolustuksen tehtäviin. Varusmiespalveluksen suorittaa vuosittain noin 80 % miespuolisesta ikäluokasta (30.000) sekä 400-500 naista vapaaehtoisuuteen perustuen. Siviilipalveluksen (13 kk) suorittaa vuosittain noin 2500 henkilöä (Työministeriö, Lapinjärven Siviilipalveluskeskus). Asevelvollisuusaika alkaa 18 vuotiaana kutsunnoilla (ennakkoterveystarkastus, kutsuntatilaisuus) ja varusmiespalvelus suoritetaan pääsääntöisesti 19-20 vuoden iässä. Vuosittain kertausharjoituksissa koulutetaan 35.000 reserviläistä ja keskimääräinen harjoitusaika on 1 viikko. Puolustusvoimien sosiaalineuvonta tukee joukkojen suorituskykyä rauhan aikana ja poikkeusoloissa. Taloudelliset kysymykset ovat merkittäviä sotilaiden motivaation ylläpidon kannalta.

Varusmieskoulutukseen ja reservin kertausharjoituksiin on perinteisesti kuulunut sotilaallista kuntoa kohottavan liikuntakasvatuksen lisäksi terveysvalistusta ja –kampanjoita (itsemurhien ehkäisy, huumevalistus, turvaseksi), opiskeluun ja työelämään liittyviä projekteja sekä neuvontaa taloudellisissa ja sosiaalisissa ongelmissa. Puolustusvoimien varusmieskoulutuksessa käytetty syväjohtamisen malli on merkittävästi lisännyt sekä varusmiesjohtajien vastuullisuutta (simputuksen väheneminen) että varusmiesten kykyä toimia vastuullisesti organisaation osana (työelämä).

Vuonna 1998 tehty palvelusaikauudistus (6-9-12) tiivisti sotilaallista koulutusta ja lisäsi huomattavasti maastovuorokausien (60 vrk) määrää, jolloin monta siviilielämän kannalta tärkeää hanketta jouduttiin karsimaan. Puolustusvoimat on kuitenkin pyrkinyt osallistumaan ja antamaan tilaa yhteiskunnallisesti tärkeillä valistuskampanjoille ja tukiprojekteille. Esimerkiksi Etelä-Suomessa on juuri alkamassa (2004-2006) Nuorten miesten syrjäytymisen ehkäisy-projekti yhteistyössä STAKESin sekä Helsingin ja Vantaan kaupunkien kanssa.

Velkaneuvonta

Puolustusvoimissa varusmiehiä ja reserviläisiä tuetaan sosiaalisten ja taloudellisten ongelmien ratkaisemisessa koulutusyksikön sotilasjohdon lisäksi kolmen pääkanavan kautta:
- kutsunnoissa ja varusmiespalveluksen aikana jaetaan tiedotteita, oppaita ja julkaistaan artikkeleita (Ruotuväki), joissa painotetaan liikuntaa, terveyskäyttäytymistä ja raha-asioiden hoitoa,

- jokaisessa joukko-osastossa toimii virallisen organisaation osana Varusmiestoimikunta, jonka henkilöstö koostuu varusmiehistä. Heillä on käytössään tilat, toimintamäärärahoja ja varuskunnan sekä paikallisen sotilaskodin täysi tuki erilaisten palvelujen ja ohjelmien toteuttamisessa,
- jokaisen varusmiehen ja reserviläisen saatavilla on myös ammattitaitoisten sosiaalikuraattorien (1-2/joukko-osasto) neuvontapalvelut ja asiantuntijaverkosto.

Neuvontapalveluja tarvitsevat myös puolustusvoimien palkattuun henkilöstöön (17.000) kuuluvat ja rauhanturvaajat (1500). Puolustusvoimien henkilöstöön kuuluu myös opiskelijoita (500 kadettia). Puolustusvoimien henkilöstössä on myös paljon nuoria määräaikaisia henkilöitä.

Puolustusvoimat osallistui myös vuonna 2002 Kauppa- ja teollisuusministeriön nuorten velkaneuvontakampanjaan ”Älä sulje ovia edestäsi”, jolloin kampanjamateriaalia hyödynnettiin nuorten velkaneuvonnassa ja sitä levitettiin laajasti varusmiehille. Kampanjan jälkeen puolustusvoimat on jakanut vielä kutsunnoissa nuorille kampanjaan liittyvää tiedotetta ”10 faktaa raha-asioiden hoidosta”.

Tutkittua tietoa

Puolustusvoimat seuraa myös varusmiesten sosiaalista ja taloudellista tilannetta sisäisin varusmiesten aloitteiden (VMTK-aloitteet) kautta, palautekyselyin ja Opetusministeriön Nuorisobarometrin ohella suoritettavalla Varusmiesbarometrilla (2001,2002). Lisäksi vuoden 2003 lopussa on valmistumassa yhteistyössä Turun Yliopiston kanssa Varusmiesten kulutustutkimus, joka antaa ajantasaista tietoa varusmiesten taloudellisesta tilanteesta ja tarpeista.

Pääesikunta koordinoi

Valtakunnalliset kampanjat koordinoidaan Pääesikunnasta ja toteutetaan alue- ja paikallisorganisaatioiden kautta.

KRIMINAALIHUOLLON TUKISÄÄTIÖ 10.11.03
Kriminaaliasiamiesprojekti
Matti Huunan-Seppälä, varatuomari
Projektisuunnittelija

Asia: Muistio velkahallintaohjelman keskustelutilaisuutta varten vankien ja kriminaalihuollon asiakkaiden näkökulmasta

1. Yleistä

Rajaudun tarkastelemaan velkaantumiskysymystä ja velkojen hallintaa vankien ja kriminaalihuollon asiakkaiden kannalta kriminaalipoliittisena tavoitteena kehittää velkahallinnan keinoja, jotka heijastuisivat uusintarikollisuuden vähenemisenä, yhteiskuntaan sijoittumisen ja kohderyhmän sekä heidän perheidensä elinolosuhteiden paranemisena.

Tavanomaisen ylivelkaantumisen lisäksi osalle kohderyhmää on ominaista merkittävät rangaistusluontoiset korvausvaateet. Pienellä osalla ne ovat jo alun alkaen niin suuret, ettei heillä koskaan tule olemaan mitään edellytyksiä niiden lailliselle suorittamiselle. Kun asetelmaan vielä lisätään kohderyhmälle tavanomaiset ongelmat oman elämän hallinnassa, käytännössä mahdottomuus hoitaa mitenkään velkojaan/korvauksiaan rangaistusaikana, on seurauksena toivoton tilanne ja sen mukainen suhtautuminen asioihin. Usein uusien ”mokien” myötä vain vahvistuu haluttomuus yrittää selviytyä normaalin yhteiskunnan tarjoamin keinoin palkkatyöllä. Motivaatiota laskee myös tietoisuus siitä, että yhteiskunta suhtautuu rikosperusteiseen velkaantumiseen monin tavoin ankarammin kuin esimerkiksi kevytmieliseen velkaantumiseen, jonka vanhentumisaika on ulosotollisesti lyhyempi.

Erityistä huomiota kohderyhmän velkojenhallinnan edistämisessä tulisi kiinnittää siihen, että järjestelyissä otetaan huomioon niitä todellisia elämänolosuhteita ja yksilöllisiä voimavaroja joita henkilöillä tosiasiassa on. Nykyistä huomattavasti motivoivampaa ja todellisia tuloksia aikaansaavaa olisi, jos velkojen hoitamiselle luotaisiin esim. työllistämisohjelmia jo rangaistusaikana ja joissa henkilö voisi vapautuessaan jatkaa. Näin voitaisiin luoda edellytyksiä myös sille, että henkilö vapautuessaan pysyisi ja kiinnittyisi laillisiin työmarkkinoihin. Eräänä keskeisenä edellytyksenä tähän on se, että ulosottotoimessa otetaan nykyistä paremmin huomioon henkilön kokonaistilanne ja elämänkulussa tapahtuvat muutokset (esim. perheytyminen) niin, että velkojenhoidolle on myös velallisen näkökulmasta kohtuulliset ja motivoivat ehdot.

Rikostaustaisen henkilön työllistymismahdollisuudet ovat muuta väestönosaa heikommat. Työllistyneenkin osalta keskimääräinen palkkataso muuhun väestönosaan verrattuna on heikompi. Tällöin ulosottosäännökset koskettavat heitä voimakkaammin kuin hyvin toimeentulevia. Ulosoton perustana on ennakonpidätyk-

sen jälkeen käyttöön jäävä netto-osuus. Kuitenkin heikkotuloistenkin osalta veronpalautukset katsotaan täysimääräisesti ulosmittavissa olevaksi varallisuudeksi. Näin esimerkiksi tilapäistöistä pidätettävä 60 prosentin suuruinen ennakonpidätys on kohtuuton, jos vangilla tai vapautuneella ei ole esittää sivutuloverokorttia työtilaisuuden saadessaan.

Kriminaalihuollon tukisäätiön (KRITS) rahoittamana on viime keväänä valmistunut tutkimussuunnitelma vankilasta vapautuvien ja yhdyskuntaseuraamusta suorittavien velkatilanteesta. Tutkimus on tarkoitus toteuttaa yhteistyössä oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen, Helsingin Diakonia Ammattikorkeakoulun ja sosiaali- ja terveysministeriön kanssa vuoden 2004 loppuun mennessä. Toisena vaiheena hankkeessa Krits:n ja Takuu-Säätiön kanssa toteutettaisiin vuosina 2005-2007 kohderyhmää varten suunniteltu, velkojenhallintaa edistävä kokeilu. Osana tutkimusta tai sen jatkoa on tarkoitus selvittää tämän kohderyhmän ja heidän läheistensä osalta niin tavanomaista rikolliseen alakulttuuriin liittyvää kytkentää huume- tai muihin velkoihin ja häikäilemättömiin perintätoimiin (keskeisiä rikollisen alakulttuurin käyttövoimia), joiden vaikutuksesta irtipääseminen, todellisista haluista huolimatta, on käytännössä osoittautunut erittäin vaikeaksi.

Mielestäni huomiota tulisi kiinnittää myös lailliseen nykyjärjestelmään, jossa rahalaitokset myyvät tai lahjoittavat omistamilleen jälkiperintäyhtiöille epävarmat saatavansa. Näiden yhtiöiden liiketaloudellinen perusta on velallisen sitominen eliniäksi velkavankeuteen.

2. Velkaongelmien syntymisen estäminen

- Velkaongelmien syntyä voitaisiin ehkäistä mm. tuomitsemalla sakot ja rangaistusluontoiset korvaukset kuten menettämisseuraamukset ehdollisina, jolloin niitä ei välttämättä panna täytäntöön jos rikoksentekijä oheisrangaistuksensa kärsittyään osoittaa aitoa halua selviytyä veloistaan yhteiskunnan hyväksymin keinoin[1].
- Esimerkiksi valtiokonttorin valtuuksia neuvotella saatavien anteeksiannosta pitäisi pikaisesti laajentaa. Armahdusanomusmahdollisuus presidentille on liian hidas ja kankea tapa helpottaa velallisen asemaa.
- Onko tarkoituksenmukaista, että nuoren, koulutukseen hakeutuvan vangin rangaistusluontoisten korvausten ulosmittaaminen aiheuttaa luottotietomerkinnän, joka estää esimerkiksi opintorahan ja –lainan saannin

Erityisesti vapausrangaistuksiin tuomituille tulisi järjestää mahdollisuus erityisiin velkaohjelmiin rangaistusaikana niin, että henkilö voisi jatkaa niissä (ja järjestetyssä työssä) myös vapautuessaan

[1] Hyvä esimerkki yksittäistapauksesta on nuori naishenkilö, joka ensikertalaisena on kärsinyt puolet hänelle määrätystä neljän vuoden pituisesta ehdottomasta vankeusrangaistuksesta, joka on tuomittu huumausainerikoksesta. Hänen rikollisuutensa ei ole mitään taparikollisuutta. Itse hän lukee tekonsa lapsellisuuden tiliin. Hän on suorittanut rangaistusaikanaan ylioppilastutkinnon ja aikoo ryhtyä opiskelemaan valtiotiedettä yliopistossa. Nyt vapauduttuaan hänen ystäväpiirinsä koostuu edelleen vanhoista tutuista, joista on vaikea päästä eroon. Hänelle tuomitut rangaistusluontoiset korvaukset ovat menossa ulosottoon. Tilanne on hankala.

- Ulosottolain uudistuksen yhteydessä häätöä koskevien säännösten osalta tulisi huomioida myös kohderyhmä. Uudistusehdotuksen mukaan vain arvokas omaisuus on häädön yhteydessä säilytettävä. Kohderyhmän omaisuus on heidän näkökulmastaan arvokasta, ei muiden mielestä. Vähimmäisuudistuksena pitäisi aiotusta hävittämisestä ilmoittaminen vangin kotipaikan sosiaaliviranomaisille ottaa mukaan uudistusehdotukseen.

3. Velkaongelmien syvenemisen estäminen ja maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen

Kohderyhmän ja koko yhteiskunnan kannalta on edullista:
- motivoivien toimintaohjelmien luominen, joilla henkilö voi jo rangaistusaikaan hoitaa velkojaan ja joille on järjestetty jatkot sekä tarvittavat tukitoimet henkilön siirryttyä vapauteen
- helpottaa yksityishenkilön velkajärjestelylain mukaisten rikosperusteisten esteiden tulkitsemista järjestelyyn pyrkivän eduksi,
- rinnastaa ulosotollisesti veronpalautukset palkkatuloihin,
- rinnastaa palkka- ja eläketulo rangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain 3 luvun 14 §:n tarkoittamaan työ- ja käyttörahaan sekä omasta ja vapaa-ajan työstä saatuun tuloon, jota ei saa ulosmitata täytäntöönpanon jatkuessa rangaistuslaitoksessa tai kolmeen kuukauteen sen jälkeen
- porrastaa ulosottoa velallisen yksittäiset olosuhteet riittävästi huomioiden muissakin tapauksissa
- velkaantuminen vaikuttaa tuomitun perhetilanteeseen ja muihin läheissuhteisiin monin tavoin, esim. järkevyyteen solmia avioliitto. Tulisikin tehostaa perheyksiköiden tukea esimerkiksi mahdollistamalla elatusapusopimusten tekeminen rangaistuslaitoksessa ja antamalla sopimuksen tehneille elatusvelvollisille ensisijainen työskentelymahdollisuus rangaistuslaitoksissa. Voitaneen ajatella, että tällaista henkilöä motivoitaisiin, esim. niin ettei perittäisi ylläpitokustannuksia täysimääräisinä
- helpottaa mahdollisuuksia saada määrätty vankeusrangaistus passivoitua niin, että sitä ei panna täytäntöön tietyissä yksittäistapauksissa välttämättä lainkaan.

Esimerkiksi tapauksissa joissa kuntien sosiaalitoimi on katsonut kohtuulliseksi maksaa sakon rangaistun puolesta muuntorangaistuksen välttämiseksi, olisi yhteiskunnallisesti hyväksyttävämpää, että tuomioistuimet käytännössä jättäisivät enemmän muuntorangaistuksia tuomitsematta ottaen huomioon rikoksentekijän erityiset olosuhteet.

Tämä ei koskisi pelkästään muuntorangaistuskäytäntöä, jonka osalta viittaan pitkälti OM:n 15.05.2003 päiväämään selvitykseen, joka näennäisestä pikaisuudestaan huolimatta perustuu pitkään harkintaan. Toimenpide-ehdotuksen toteuttamisella voitaisiin mm. vähentää epäkohtaa, joka aiheutuu siitä, että yhteiskunnallisen ryhdistäytymisyrityksen jälkeen joudutaan sovittamaan menneisyydestä esiin nousevia seuraamuksia[2].

---

[2] Tästä esimerkkinä henkilö, jolla ei ole muuta rangaistusta kärsittävänään kuin 90 päivän maksimipituinen muuntorangaistustuomio ja hovioikeudessa on kaatumassa jatkoksi toinen 90 päivän pituinen muuntorangaistustuomio. Vapaudessa hänellä olisi työpaikka, asunto ja perhe huollettavana. Erityisesti lähiomaisiin kohdistuva lisävelkaantuminen tällaisen rangaistuksen aikana on todennäköistä.

Muukin rangaistus voitaisiin jättää yksittäistapauksittain täytäntöön panematta. Tämä voisi tapahtua esimerkiksi siten, että ulosottomiehen tekemästä rangaistuksen täytäntöönpanoa koskevasta päätöksestä olisi säädettävä muutoksenhakuoikeus tai annettava täytäntöönpanon kohteeksi joutuneelle selvitysoikeus olosuhteistaan rikosseuraamusvirastolle, jonne päätös on alistettava ja rikosseuraamusvirasto voisi passivoida täytäntöönpanon. Maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitamiseksi tulisi tämänkin kohderyhmän osalta kiirehtiä kertakaikkisen velkojen vanhentumislain aikaansaamista. Sinällään jo nykyinen elinikäinen velkavankeus on kohtuuton rangaistus, joka seurauksiltaan kääntyy myös muuta yhteiskuntaa vastaan.

- Tulisi myös torjua toisena ääripäänä esille tuodut ajatukset siitä, että vaihtoehtona kertakaikkiselle vanhentumiselle rintaperillisillä tai puolisolla ei olisi oikeutta hakea velallisen kuolinpesää konkurssiin vaan velatkin periytyisivät pääsääntöisesti aina. Tällä hetkellä ainoa tarjolla oleva keino ylivelkaantumisongelmaan on liian usein kehotus sopeutua ja luottaa siihen, että kuolinpesä haetaan aikanaan konkurssiin, mikä raukeaisi varojen puutteessa.
- Nuoren rikoksentekijän mielestä nykyinen ja yleinen käräjäoikeuksien soveltama käytäntö noin viiden vuoden näyttöedellytyksestä velkojen järjestelyhalussa ja sitä parhaimmillaan seuraava viiden vuoden kestävä velkajärjestely tuntuu toivottoman pitkältä.
- Yli 50 vuotiaan rikoksentekijän näkökulmasta tuntuu rikoksentekijän keskimääräinen elinikä huomioiden kohtuuttoman pitkältä ajalta sitoutua viideksi vuodeksi velkajärjestelyyn veloista joista hän ei tunne koskaan taloudellisesti mitään hyötyneensä.
- Samoin vapaaehtoinen velkajärjestely tuntuu usein varsin kohtuuttomalta, kun maksuvaraa laskettaessa huomioidaan myös puolison tulot. Jos perheyksikkö on jo hajonnut, kuten kohderyhmällä usein on, vaikeutuu uuden suhteen luominen sotkematta uutta puolisoa omiin velkaongelmiinsa. Ei ole juuri muuta vaihtoehtoa kuin etsiä vertaisryhmästä uusi puoliso jolloin ongelmat eivät vähene vaan lisääntyvät.

Matti Huunan-Seppälä
varatuomari, kriminaaliasiamiesprojekti

VELKAHALLINTATYÖRYHMÄ 31.5.2004
Puheenjohtaja Tuula Linna

TAKUU-SÄÄTIÖN NÄKEMYKSIÄ YKSITYISTALOUKSIEN VELKAANTUMISESTA JA SEN VAIKUTUKSISTA

Takuu-Säätiö on myöntänyt RAY:n avustuksen turvin järjestelyluottojen takauksia yksityistalouksille vuodesta 1995 lähtien. Seuraavassa on säätiön yleisiä kannanottoja työryhmän esittämiin kysymyksiin yksityishenkilöiden velkaantumiseen liittyen.

1. Velkaongelmien syntymisen estäminen

Velkaantumiseen liittyy luonnollisesti monia eri seikkoja velallisen elämäntilanteesta riippuen. Velkaongelmaan ei välttämättä lainkaan löydy yksittäistä syytä tai edes taitekohtaa, jolloin hallinnassa ollut velkatilanne on muodostunut ongelmaksi. Säätiö on tilastoinut vuodesta 1995 lähtien muun muassa takauksen hakijoiden ilmoittamia syitä omaan velkaongelmaansa. Avioerosta, työttömyydestä tai sairaudesta aiheutuva taloudellisen tilanteen heikentyminen on pysynyt kohtuullisen vakioina. Sitä vastoin kulutukseen tai muusta syystä johtuvan velkaantumisen merkitys on lisääntynyt. Vastaavasti takausvastuiden realisoituminen ja siitä aiheutuva velkaantuminen on tänä päivänä vähemmän merkityksellisempää kuin esim. vuonna 1995. Muu syy velkaantumisen syynä tarkoittaa sellaista eri tekijöiden yhteissummaa, josta ei pystytä osoittamaan yksittäistä tai edes muutamaa selvää syytä taloudellisen tilanteen epätasapainoon. Kuluttajatutkimuskeskus on aloittanut tutkimuksen nuorten 18 – 29 –vuotiaiden maksuvaikeuksista ja velkaantumisesta, jonka tuloksista saataneen joitakin vastauksia velkaantumisen nykysyihin.

Säätiö on tällä hetkellä uusien saapuvien takaushakemusten osalta huolestuneena seurannut velallisten velkaantumisen kehitystä. Yhä enenevässä määrin velkaantumisen taustalla on tietynasteinen huolettomuus tai osaamattomuus omista taloudellisista resursseistaan, ehkä myös jonkin asteinen ylioptimismi oman talouden kehitykseen. Taloudelliseen huolettomuuteen oman taloutensa hoidosta voi pyrkiä vaikuttamaan asianmukaisella tiedottamisella hoitamattomien velkojen seurauksista. Osaamattomuuteen voidaan vaikuttaa ainoastaan talousneuvonnalla ja tiedottamisella. Mitä varhaisemmassa vaiheessa talousneuvonta aloitetaan ennen yksityishenkilön luottokelpoisuuden alkamista, sitä todennäköisemmin sillä myös vaikutetaan ennaltaehkäisevästi velkaongelmien syntymiseen. Talousneuvonta tulisikin olla kiinteästi yhteydessä peruskoulun jälkeisissä opintosuunnitelmissa. Koulutustasolla ei tunnu säätiön kokemusten mukaan olevan vaikutusta siihen, osaako yksittäinen henkilö arvioida oman taloudellisen äärirajat.

Säätiöön saapuvien takaushakemusten määrä lähti voimakkaaseen kasvuun vuosina 1998 – 1999, jolloin samaan aikaan aloitettiin myös aggressiivinen vakuudet-

tomien luottojen markkinointi. Tämän osalta voidaan peräänkuuluttaa luotonantajien vastuuta varsinkin vakuudettomien luottojen myöntämisessä. Osalle voi jo pelkästään luotto- ja korkoehtoja tarkastelemalla olla täysin yhdentekevää perintää menevien luottojen osuus koko luottokannasta. Korkeilla koroilla pysytään kompensoimaan sen ryhmän luottotappiot, jotka jättävät luottonsa hoitamatta. Korkeakorkoisten vakuudettomien luottojen osalta täytyy myös tuoda esille se tosiseikka, että näitä luottoja yleensä ottavat pienituloiset tai muuten vähävaraiset taloudet. Hyvän maksukyvyn omaavan henkilö ei luultavammin täydy tukeutua esim. postimyyntiluottoihin, koska tällainen henkilö tai talous saa kohtuullisin ehdoin kulutusluoton esim. omasta rahoituslaitoksestaan. Liiketoiminnan rajoittamistakaan tai sanktioimista ei lähtökohtaisesti voida pitää perusteltuna ratkaisuna.

2. Velkaongelmien syvenemisen estäminen

Jo muodostuneen velkaongelman ratkaisemiseen tulisi puuttua mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Tämä edellyttää jälleen tiedottamista ja valitusta velallisille. Sinänsä mahdotonta ei varmasti olisi, että velkoja jo perintäkirjeessään kertoo velalliselle mahdollisista palveluista tai avusta velkaongelmien selvittämisessä.

Velkaantumisesta aiheutuvien muiden ongelmien minimoimiseksi sekä syntyneen velkaongelman ratkaisemissa keskeisimmässä asemassa on velallinen itse. Tämän täytyy kuitenkin kohtuullisessa ajassa saada omilla yritykselleen tukea ammattitaitoiselta taholta. Tässä merkittävässä asemassa on kunnallinen talous- ja velkaneuvonta. Sille tulisi järjestää riittävät resurssit ammattitaitoiseen, tehokkaaseen ja tarvittaessa velallisen olosuhteet huomioiden hyvinkin nopean avun antamiseen.

3. Maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen

Säätiön käsityksen mukaan saatavien perinnässä ja järjestelyissä on tällä hetkellä varsin kattavat vaihtoehdot sekä vapaaehtoisten sekä oikeudellisten järjestelykeinojen osalta. Vapaaehtoisissa järjestelyissä velalliselle ja velkojalle tulee turvata riittävä autonomia haluamiensa ratkaisujen sopimiseen, kuitenkin huomioiden se, että velallinen on aina tosiasiallisesti heikommassa asemassa. Tämän epäsuhdan valvonta ja ohjaus on parasta hoitaa viranomaisvalvonnalla.

Oikeudelliset insolvenssimenettelyt sekä ulosottolainsäädäntö ovat olleet mittavien muutosten kourissa viime vuodet. Muutosten seurauksena esim. yksityishenkilön velkajärjestelylakia on muutettu mm. velkajärjestelyyn pääsemisen kynnystä alentamalla sekä ulosottolainsäädäntöä siten, että elinikäinen ulosotto estyy.

Selvää on, että velalliset tuntuvat tarvitsevan ohjausta ja neuvontaa myös sovittujen järjestelyiden ajaksi. Varsinkin lakisääteisessä velkajärjestelyssä maksuohjelmiin liittyvät epäselvyydet ovat hyvin tyypillisiä. Velallisten tiedot heidän oikeuksistaan ja velvoitteistaan maksuohjelman keston aikana ovat harmillisen usein puutteellisia tai vääriä. Maksuohjelmiin voisikin liittää selkokielisemmät ohjeet ja määräykset velallista varten.

Velallisen tarvitsema tuki on luonnollisesti tarpeen mahdollisimman nopeasti ongelmatilanteiden ilmaannuttua. Takuu-Säätiön ylläpitämään valtakunnalliseen, maksuttomaan neuvontanumeroon tulee jatkuvasti puheluita, joissa velalliset kaipaavat tietoa tai neuvoa yksittäisestä ongelmasta tai yleisemmästä asiasta. Velallinen voidaan ainakin ohjata hakeutumaan oikeaa paikkaan avun saamiseksi, ellei puhelu liity suoraan säätiön takaustoimintaan.

Kaikkia tilanteita ei myöskään voida ratkaista, ainakaan heti silloin, kun velallinen sitä yrittää.

Vapaaehtoisiin maksujärjestelyihin liittyviä luottotietomerkintöjä tulisi myös miettiä uudelleen sekä merkinnän kestoa harkita koko maksujärjestelyn ajaksi. Tuomioistuimen vahvistamasta maksuohjelmasta tulee maksuohjelman kestoa vastaava luottotietomerkintä. Kun merkinnän tarkoituksena on hillitä velallisen lisävelkaantuminen ja kun vapaaehtoisen järjestelyn onnistuminen edellyttää useasti lisävelkaantumisen tehokkaan estämisen.

4. Maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitaminen

Säätiöllä ei tässä vaiheessa ole tähän osioon kommentoitavaa.

Ystävällisin terveisin,

Takuu Säätiö

Leena Veikkola
toiminnanjohtaja

Näbil Radi
lakimies

LUOTTOKUNTA **MUISTIO**

Petri Carpén 12.11.2003

Oikeusministeriö
Erityisasiantuntija Marja Tuokila

VELKAHALLINTAOHJELMAA KOSKEVA KESKUSTELUMUISTIO

Yleistä

Tavoite velkaongelmien vähentämisestä korostaa omalta osaltaan vastuullisen luotonannon merkitystä. Lähemmäksi tätä tavoitetta voidaan päästää vain eri toimenpiteiden yhdistelmällä.

Kuluttajien tietoisuuden parantaminen

Kuluttajien, erityisesti nuorten tietoisuutta eri maksu- ja luottovälineistä, niiden hyödyistä, kustannuksista, niihin liittyvistä ”pelisäännöistä” sekä sääntöjen noudattamatta jättämisen seuraamuksista tulisi entisestään parantaa. Pyrkimättä siirtämään valistusvastuuta koululaitokselle voi toivoa, että yläasteelta alkaen koulujen opetusohjelmiin voitaisiin lisätä oman talouden hallintaa koskevaa opetusta.

Kulutusluottojen markkinointi ja tiedonantovelvoitteet

Kaikkien osapuolten edun mukaista on, että kuluttaja ymmärtää luottositoumuksen sisällön. Voimassa olevan lainsäädännön säännökset luotonantajan velvoitteista luotonhakijoiden informoinnissa sekä myös kulutusluottojen markkinointia koskevat säännökset ovat varsin toimivia.

Vastuullisten luottopäätösten tekemisen edellytykset

Viimeisten viidentoista vuoden aikana luotonantajien vastuita ja velvoitteita on johdonmukaisesti lisätty. Samanaikaisesti edellytyksiä vastuulliseen luotonanto-toimintaan on heikennetty. Pyrkimys vastuullisiin luottopäätöksiin edellyttää sitä, että luotonantajien käytettävissä on riittävästi asianmukaista tietoa terveen luottopäätöksen tekemiseksi. Esimerkiksi luottotietojen osalta tämä tarkoittaa sitä, että luottotietorekisteriin tulisi olla mahdollista sisällyttää luottoja, maksutapatietoja sekä julkisia verotustietoja (tulo- ja varallisuustietoja) koskevaa informaatiota. Luotoista olisi tällöin saatavissa myös kattavampi ja oikeampi tieto kuin luotonhakijan itsensä ilmoittamina tietoina.

Luottotiedoilla – erityisesti, mikäli ne sisältävät myös kattavaa tietoa kuluttajan luotoista – on monissa tilanteissa tärkeä merkitys ylivelkaantumisen estämisessä. Ylivelkaantumisongelmat kytkeytyvät usein muihin toimeentulovaikeuksiin sekä elämäntilanteiden muutoksiin. Taloudelliseen ahdinkoon joutunut kuluttaja saattaa lyhyen ajan kuluessa hakea usealta taholta luottoa. Mikäli luotonantajat saisivat luottopäätöstä tehdessään tiedon hakijan luotoista, voitaisiin kuluttajaa suojata ylivelkaantumiselta sekä samalla estää tarpeettomia luottotappioita.

Luottotietojen rajoittaminen pelkkiin maksuhäiriömerkintöihin ei ole tarkoituksenmukaista myöskään sen vuoksi, että osoittamalla halunsa ja kykynsä luottojen hoidossa luotonsaaja voi parantaa luottamustaan myös muiden luotonsaajien näkökulmasta.

Yritysten vastuuhenkilöitä koskevat tiedot

Yritystoimintaan liittyviä henkilön tietoja tulee voida käyttää myös hänen yksityistalouteensa liittyvissä asioissa, koska yritystoimintaan liittyvällä maksuhäiriöllä on varsin usein vaikutusta henkilön maksukykyyn myös kuluttajana. Myöskään yritysluottotietojen käyttöä ei ole syytä rajoittaa, ja elinkeinoelämän vastuuhenkilöiden luottotietoja tulee voida käyttää osana yritysluottotietoja.

Vapaaehtoisen perinnän edistäminen

Vapaaehtoinen perintä on niin luotonsaajan kuin –antajankin kannalta tarkoituksenmukaisin ja edullisin perintämuoto. Kaikkien osapuolten intressissä on siten löytää keinoja vapaaehtoisen perinnän edistämiseksi.

Ahti Hurmalainen
Kyyhkysmäki 7 C 41
02650 ESPOO
GSM 0400-617 843, fax. 09-547 3050
E-mail ahti.hurmalainen@pp.inet.fi

MUISTIO

10.11.2003

Oikeusministeriö
Marja Tuokila
Kasarmikatu 42
E-mail marja.tuokila@om.fi

Kirjeenne 24.10.

VELKAHALLINTAOHJELMAN LAATIMINEN

1. Velkaongelmien syntymisen estäminen

Taustaa

1990-luvun ensimmäisinä vuosina Suomi oli laman kourissa. Tällöin kymmenet tuhannet yritykset ajautuivat konkurssiin ja yksityiset henkilöt joutuivat silloisen lain mukaan elinikäiseen velkavankeuteen, jossa he ovat edelleen. Syitä yritysten ja sittemmin yksityisten ihmisten velkaantumiseen olivat; devalvaatio, kysynnän heikkeneminen, pankkien toiminta lisävakuuksien vaatijana ja maksukyvyttömien takaajien hyväksymisessä.

Vuonna 1993 tuli velkajärjestelylaki osin puutteellisena ja tehtäväänsä sopimattomana. Lakia muutettiin 1997, joka osaltaan aiheutti että useiden jo velkajärjestelyssä olleiden ja maksuohjelmansa lähes loppuunsaattaneiden henkiöiden velkajärjestely haettiin raukeamaan. Kyseinen velkajärjestely ei mielestäni sovi kuin työttömille tai epäsosiaalisille ihmisille. Henkilöt, jotka yrittävät ja tekevät normaalisti työtä joutuivat tilanteeseen, että velkojat hakivat purkuun ohjelman jopa sen jälkeen kun kaikki maksuvelvoitteet oli suoritettu. Syynä tähän olivat useiden esimerktapausten perusteella kohonneet menot avioerosta tai muusta syystä johtuen ja samanaikaisesti kasvaneet tulot, joita ei voitu tai ei osattu tilittää lisäsuorituksena velkojille.

Samanaikaisesti valtio tuki pankkeja verorahoilla jopa 70 mrd markan edestä. Kahden asunnon loukkuun jääneiden asunnot pakkolunastettiin pankkien toimesta pilkkahinnalla ja myytiin myöhemmin hyvällä hinnalla eteenpäin. Samanaikaisesti ulosottotoimin perittiin velallisilta maksamatonta osaa jopa 20 % korolla. Tämän erotuksen pankit saivat joka tapauksessa pankkitukena. Sittemmin nämä pankkien

saatavat myytiin Arsenalin toimesta ulkomaiselle perintäyhtiölle (nyk. C&A Finland). Näitä järjestämättömiä luottoja oli 12 mrd ja ne myytiin 600 miljoonalla markalla. Jos velalliset olisivat saaneet mahdollisuuden suoritta velkansa kyseisellä 5% osuudella olisi ongelma maassamme huomattavasti pienempi. Näiden tapahtumien johdosta maamme maksumoraali on heikentynyt, koska nähdään että pankeilla tms. ei ole liiketaloudellista riskiä ollenkaan.

Nykytilan kartoitus

Luonnollisesti velkaongelma syntyy ja pahenee työttömyyden ja konkurssien seurauksena. Tosin ihmiset ovat oppineet varovaisemmaksi ottaessaan lainaa, mutta edelleennkin on liikaa tilanteita jossa perheen lainat kohdistuen useimmiten asuntoon ovat niin suuret että pieninkin muutos tuloissa aiheuttaa katastrofin maksusuunnitelmaan. Tätä tilannetta korjaamaan on keksitty luottovakuutus,mutte ei sekään aina auta näissä asioissa. Vakavampi asia työpaikkojen synnyn kehitykselle on ihmisten pelko ikuisesta velkaantumisesta. Nykytilanteessa ihmiset karttavat ainakin taloudellista riskiä perustaessaan yrityksiä. Tämän vuoksi maastamme puuttuukin n. 100 000 PK – sektorin yritystä.

Ratkaisu tähän voisi olla yleisen ja yhtäläisen konkurssioikeuden luominen, jossa myös velkojille tulisi liiketaloudellinen riski luotoista. Tämä mahdollistaisi tilanteen, että ilman omaa syytään velkaantuneet ihmiset voisivat aloittaa alusta ja samalla velkojat miettisivät tarkemmin kenelle myöntävät luottoa.

Lisäksi hyvänä asianan on tullut elatusapuvelkojen vanheneminen 5 vuotta eräänytymisestään.

2. Velkaongelmien syvenemisen estäminen

Luonnollisesti yleinen ja yhtäläinen konkurssioikeus on yksi keino velkaongelmien syvenemiselle. 1990-luvulla velkaantuneet tulisi jo saada pois ulosoton ja perinnän kohteena, koska he ovat olleet velkakurismuksessa jo yli 10 vuotta. Velkojien tulisi harkita tarkemmin myöntäessään luottoa, että ihmisillä on riittävät tulot tai vakuudet suoriutua velasta. Lisävakuuksien pyytäminen on kohtuutonta. Luonnollisesti tiedotus velan hoidosta tai hoitamattomuudesta on aina hyväksi.

Ulosoton keston rajaaminen on hyvä asia, mutta nykyisen lain mukainen kesto on liian pitkä. Ihminen voi syrjäytyä tänä aikana työmarkkinoilta motivaation puutteen vuoksi.

3. Maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen

Maksukyvyttömyystilanne tulisi hoitaa mahdollisimman nopeasti pois päiväjärjestyksestä luonnollisesti myös velkojan kustannuksella. Voitaisiin katsoa tilanne ja määritellä se taso veloista, jotka ihminen tai yritys pystyy maksamaan ja antaa lopusta akordi. Luonnollisesti jos asiaan liittyy vilpillisyyttä asia on toinen; liiketoimintakieltoja tulisi käyttää entistä enemmän.

4. Maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitaminen

Kun velkojen suorittamsesta on tehty päätös tai ne on suoritettu on tärkeää, että merkinnät luottotiedoissa jäisivät mahdollisimman vähäiseksi, koska ne vaikuttavat asunnon saantiin, työllistymiseen ja sen myötä mahdollisen maksuohjelman suorittamiseen. Ei ole kohtuullista, että samasta velasta tehdään useita varattomuumerkintöjä. Esim verovelkojen vanhenemisen yhteydessä ulosottoselvityksessä tulee varattomuusmerkinta vaikka verot vanhenevat vaikka kuukauden päästä.

Ystävällisin terveisin

Ahti Hurmalainen
Helsingin seudun elatusvelvolliset ry; puheenjohtaja 2003 – 2004
Elatusvelvollisten liitto ry; puheenjohtaja 2004
Lakiasiaintoimisto Orasmus Ky; toimitusjohtaja

Katakombista Elämään Kansanliike r.y.
10.11.2003

MUISTIO VELKAHALLINTAOHJELMAN KESKUSTELUTILAISUUTEEN

Oikeusministeriö

1. ja 2. Velkaongelmien syntymisen ja syvenemisen estäminen

Toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi

Velkojan, joka *liiketoimintanaan harjoittaa luototusta*, tulee kantaa riittävä vastuu myös asiakkaan eduista siinä, että kyseinen liiketoiminta ei johda asiakkaan ylivelkaantumiseen ja siitä johtuviin vakaviin seurauksiin. Lainsäädäntöön tulisi ottaa *vastuullista luotonantoa ammattimaisessa luototuksessa koskeva normi.*

3. Maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen

Nykytilan kartoitus

Velkajärjestely, jota on usein pidetty riittävänä keinona ylivelkaantumisen hoidossa, ei käytännössä sovellu kaikille niillekään velallisille, joiden velkaantumiseen ei liity lainmukaisissa esteperusteissa tarkoitettua moitittavuutta. Monesti velkajärjestelylle ei ole katsottu olevan edellytyksiä, vaikka velallisen maksukyky ei riitä koko velan maksuun. Lisäksi velallisten kyky hakeutua vaativiin selvittelyihin vaihtelee.

Velkajärjestelyyn päässeiden velat lakkaavat yleensä viiden vuoden maksuohjelman jälkeen, kun taas muut velalliset ovat pitkäaikaisessa ulosottokierteessä. Etenkin pieni- ja keskituloisilla henkilöillä ulosmittauksen ulkopuolelle jäävä rahamäärä saattaa jäädä pienemmäksi kuin velkajärjestelyssä on jätettävä velallisille välttämättömiä elinkustannuksia varten. Tästä huolimatta velka ei välttämättä lainkaan lyhene, koska ulosmittauksella kertyvät varat kuluvat kokonaan viivästyskorkoihin. Työssäkäynnin välitön hyöty voi pieni- ja keskituloisilla ulosottovelallisilla olla hyvin vähäinen.

Toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi

Saamisten lopullista vanhentumista koskeva lainsäädäntöuudistus

Oikeusministeriössä valmistellun (Komiteanmietintö 2001:4) lainmuutoksen mukaan velka olisi pääsäännön mukaan vanhentunut lopullisesti 15 vuoden kuluttua siitä, kun velasta on annettu lainvoimainen tuomio. Vapaaehtoisia velkasovintoja koskevan ohjelma-asiakirjan "hintana" on kuitenkin päätetty luopua saatavan lopullista aineellista vanhentumista koskevasta esityksestä.

Saamisten *lopullista vanhentumista kuitenkin tarvitaan ulosottoperusteen vanhentumisen lisäksi*. Pelkkä ulosottovanhentuminen johtaisi siihen, että velka olisi perittävissä muilla kuin virallisen ulosoton keinoilla loputtomasti niin velalliselta kuin hänen perillisiltäänkin. sekä saamisten lopullisen vanhentumisen että ulosoton vanhentumisen. Edellä mainitusta ehdotuksesta poiketen pääsäännöksi tulisi asettaa viidentoista vuoden sijasta *kymmenen tai kaksitoista vuotta*, mikä on yleisesti ottaen riittävä aika erottelemaan toivottomat, yleensä elinikäiseen ulosottoon johtavat tapaukset ja toisaalta torjumaan velallisen yritykset ulosoton välttelemiseksi. Vastaavasti myös *ulosoton vanhentumisen pääsäännöksi tulisi asettaa viidentoista vuoden sijasta* 10 - 12 *vuotta*. Ehdotukseen sisältyvillä ja olemassaolevilla säännöksillä voidaan lisäksi estää vanhentumisjärjestelmän väärinkäyttöä.

Ulosottolainsäädännön uudistaminen

Yksityisen tai yhteisön suorittama perintätoimi, joka kohdistuu ulosottoperusteeltaan vanhentuneeseen saatavaan, säätää rangaistavaksi.

Lakiin tulisi ottaa säännökset panttivelkojan lojaliteetista, joka *kieltäisi epälojaalin hyötymisen velallisen kustannuksella*. Epälojaali ja hyvää perintätavan vastainen menettely tulisi myös kriminalisoida. Ulosottoviranomaisille tulisi säätää vastuu velallisen laillisten oikeuksien valvonnasta ulosottomenettelyssä.

Ulosottolakiin tulisi ottaa säännökset, joiden mukaan viranomainen vastaa velan *todellista jäännösmäärää koskevan yksiselitteisen tiedon* antamisesta velalliselle, johon ulosotto kohdistuu, myös yhteisvelallistilanteissa. Viranomaisen tulisi vastata myös siitä, *ettei ulosottotoimin peritä todellisen jäännösvelan ylittäviä määriä*. Vastaavat säännökset tulisi sisällyttää myös velkajärjestelylakiin turvaamaan velallisen oikeuksia velkajärjestelyssä.

Konkurssilainsäädännön uudistaminen

Vireillä olevan konkurssilainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä tulee tehdä mahdolliseksi yksityisen yrittäjän ns. *henkilökohtainen konkurssi*.

Panttiesineen arvonnousu velan lyhennykseksi

Tulisi mahdollisuuksien mukaan turvata se, että panttiesineen arvonnousu tulee ensi sijassa velan lyhennykseksi. Velkoja ei saisi voida realisoida esinettä lunastamalla sen itselleen arvon ollessa alhainen ja myydä sitä voitolla, jolloin velallisen velka lyhentyy vain panttia realisoitaessa saadulla alhaisemmalla määrällä.

Yhteiskunnallinen keskustelu näkemysten lähentämiseksi

Velkaongelmana tulisi käsitellä laajapohjaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Tämä edellyttää *organisoidun keskustelufoorumin* aikaansaamista. Riittävän yhteiskunnallisen laajapohjaisuuden turvaamiseksi tarvitaan ainakin valtiovallan mukanaoloa valtioneuvoston, parlamentaarisen edustuksen tai virkamiestasoisen osallistumisen kautta. Soveltaen samaa mallia kuin lama-aikaisen pankkituen organisoinnissa tulisi myös harkita *yhteiskunnallista korvausrahastoa*, jonka avulla velallisten taakkaa voitaisiin keventää velkojien etuihin puuttumatta.

MARTAT **Marttaliiton muistio**
17.11.2003

Velkahallintaohjelma –keskustelutilaisuus

Marttaliitossa annettiin talous- ja velkaneuvontaa Helsingissä ja Mikkelissä vuosina 1993 – 2000 yhteensä noin 4 000 asiakkaalle ja melkein 8000 puhelinasiakkaalle. Vuodesta 2001 alkaen marttajärjestö on panostanut ennaltaehkäisevään talousneuvontaan. Kokemuksemme mukaan marttajärjestö on koettu ihmisläheiseksi, osaavaksi ja luotettavaksi tahoksi.

Kodin talousasioita koskevan tiedon ja neuvonnan kysyntä ja tarve on lisääntynyt. Elämme kulutusyhteiskunnassa, jossa on yhä vaikeampaa selviytyä, jos ei hallitse omaa rahankäyttöään ja tunne markkinoiden pelisääntöjä. Elämää leimaavat nykyisin mm. pätkätyöt, asumisen kalleus ja siihen liittyvät monimutkaiset asuntorahoitukset, kulutusluottojen moninaisuus ja uusi teknologia. Myös elämän yllättävät tilanteet, työttömyys, avio/avoero, sairaus tms. saattavat johtaa taloudellisiin ongelmiin.

Puutteellisesta talouden hallinnasta kertovat mm. nuorten maksuhäiriömerkinnät, jotka aiheutuvat usein maksamattomista matkapuhelinlaskuista, kulutusluottoveloista ja opintolainoista. Nuoret saavat maksuhäiriömerkinnän varsin pienistä summista. Taustalla on usein kyvyttömyys hoitaa omaa talouttaan, tietämättömyys ja taitamattomuus. Kaikilla nuorilla ei ole aina realistista käsitystä siitä, mitä itsenäinen eläminen todellisuudessa maksaa eikä luottokorttimaksuja mielletä velaksi.

Talousneuvonta ohjaa taloudenpidon suunnitelmallisuuteen ja se voi olla yksi keino ehkäistä ylivelkaantumista. Oman talouden hallinta lisää elämän turvallisuutta ja hyvinvointia ja ehkäisee monia ongelmia. Onkin tärkeää, että puolueetonta talousneuvontaa annetaan mahdollisimman laajalti eri yhteyksissä ja erilaisin keinoin siellä missä ihmiset muutenkin ovat ja toimivat. Kansalaisjärjestöpohjalla toimiva neuvonta koetaan hyväksi, tarpeelliseksi ja puolueettomaksi vaihtoehdoksi.

Marttajärjestön toiminta ja kokemus ennaltaehkäisevästä talousneuvonnasta

Marttajärjestössä on pitkät perinteet kodin talouden neuvonnasta ja siksi marttajärjestöllä on valmiuksia ja ammattitaitoa talousneuvonnassa. Talousneuvonta-aiheisille kursseille, luennoille ja henkilökohtaiselle neuvonnalle on jatkuvasti myös kysyntää. Mm. työttömien yhdistykset, yksinhuoltajien yhdistykset, sosiaalityöntekijät ja diakoniatyöntekijät esittävät koulutuspyyntöjä, joiden edellytyksenä on yleensä aina koulutuksen maksuttomuus. Myös nuorille ja maahanmuuttajille on tärkeää käydä puhumassa raha-asioista.

Marttajärjestön talousneuvonnassa kehitetään ja voimistetaan talousneuvontaa eri puolilla Suomea ja tuotetaan erilaista talousneuvonta-aineistoa. Järjestömme talousneuvonta sisältää tietoa mm. rahaan liittyvistä arvoista ja päämääristä, rahankäyttötyyleistä, kotitalouksien tuloista, elämisen kustannuksista, taloussuunnittelusta, rahoitusvaihtoehdoista ja –kustannuksista, hintavertailuista, laskujen maksamisesta ja niiden maksamatta jättämisen seurauksista ja säästömahdollisuuksista, vakuutuksista ja myös siitä, mistä saa apua taloudellisiin vaikeuksiin yms. Oleellista on myös tiedostaa raha-asioihin liittyviä juridisia perusasioita.

Vuodesta 2001 talousneuvontaa on annettu kuudessa marttapiiriliitossa (Etelä-Häme, Kymenlaakso, Pirkanmaa, Pohjois-Pohjanmaa, Satakunta ja Uusimaa). Vuonna 2002 mukaan lähtivät myös Etelä-Savon, Pohjois-Savon ja Varsinais-Suomen marttapiiriliitot. Kodin talousasioista on pidetty luentoja ja kursseja erilaisille asiakasryhmille paikkakuntien tarpeiden mukaan. Talousneuvonta on kuitenkin keskittynyt nuoriin, työttömiin ja nuoriin perheisiin.

Yhteistyökumppaneiden löytyminen on hankkeen toteutumiselle arvokasta. Piiriliitot ovatkin löytäneet onnistuneita yhteistyötahoja mm. seurakunnista, neuvoloista, oppilaitoksista, työttömien yhdistyksistä, kaupungeista, velkaneuvojista, SPR:stä, Ensi- ja turvakodeista, Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisyhdistyksistä ja yksinhuoltajien yhdistyksistä.

Tammikuusta 2001-kesään 2003 on pidetty yhteensä 740 luentotuntia. Luennoille on osallistunut yhteensä yli 3 550 henkilöä, joista peruskoululaisia on ollut noin 1 700, ammattiin opiskelevia noin 470, nuoria perheitä noin 1100 ja työttömiä noin 200. Joukossa on ollut myös eläkeläisiä, yksinhuoltajia, mielenterveys- ja päihdekuntoutujia, vankilassa olevia, näkövammaisia ja maahanmuuttajia.

Oppilaitosten opettajat ovat olleet tyytyväisiä ja monet ovat todenneet mm., ettei heillä ole valmiuksia puhua kodin raha-asioista. Lisäksi arkojen raha-asioiden käsittely ”puolueettoman” henkilön kanssa on joskus helpompaa kuin oman opettajan kanssa. Oppilaat ovat olleet pääosin hyvin aktiivisia ja luennot ovat sujuneet vuorovaikutuksellisesti. Takaus- ja maksuongelmiin liittyvät asiat sekä elämisen kustannuksiin liittyvät asiat kiinnostavat eniten. Osaa kiinnostaa säästämiseen liittyvät vinkit ja taloussuunnittelu, osaa ei. Terveellinen ja edullinen ruoka kiinnostaa, tosin peruskouluikäisiä vähemmän. Perhetoiminnan yhteydessä on pidetty paljon luentoja nuorille perheille ja ne ovat olleet suosittuja. Näiden tilaisuuksien ongelmana on usein se, että lapset ovat mukana ja näin ollen ilmapiiri on usein aika levoton ja vanhempien keskittyminen on välillä hankalaa. Toisaalta ammattitaitoiset neuvojamme ovat hyvin tottuneita toimimaan erilaisten ryhmien kanssa.

Talousneuvontapainotteisia ruokakursseja on pidetty 122 kappaletta ja niihin on osallistunut yhteensä noin 1000 henkilöä. Valtaosa kursseista on pidetty työttömille. Kurssien kokemukset ovat olleet kannustavia. Kurssin yhteydessä on luontevaa puhua talouden suunnittelusta, hankinnoista ja raha-asioista. Kontakti kurssilaisiin syntyy helpommin tekemisen yhteydessä ja kurssilaiset ovat rohkeampia kyselemään pienemmässä porukassa. Lisäksi ruoanvalmistuksella ja yhdessä tekemisellä on mielenterveydellinen vaikutus. Näille kursseille kysyntää on ollut enemmän

kuin on resursseja. Haasteena on kuitenkin tavoittaa ne nuoret, diakoniatyön asiakkaat, joille talousneuvonta olisi tarpeen, mutta joita on hyvin vaikeaa saada mukaan toimintaan.

Pirkanmaalla ja Satakunnassa on annettu myös henkilökohtaista talousneuvontaa yhteensä noin 50 hengelle vuosittain. Asiakkaat ovat yleensä jo moniongelmaisia. Heitä on pyritty neuvomaan ja heitä on opastettu hakemaan apua myös muilta tahoilta. Resurssit eivät riitä laajempaan toimintaan.

Eri tahojen kiinnostus kotitalouksien talousneuvontaa kohtaan on lisääntynyt. Tiedostusvälineiden kanssa on tehty yhteistyötä talousneuvonnan edistämiseksi. Kodin raha-asioista on annettu useita haastatteluja lehdistölle, paikallisradioille ja tv:lle.

Marttajärjestön talousneuvonnan on mahdollistanut Alli Paasikiven Säätiöltä ja Jenny ja Antti Wihurin rahastolta saadut avustukset. Ulkopuolista rahoitusta on välttämätöntä saada marttapiiriliittojen antamaan talousneuvontaan, jotta tuloksekasta toimintaa voidaan jatkaa ja kehittää sekä tuottaa uutta neuvontamateriaalia. Talousneuvonnan kohderyhmät ovat sellaisia, että he pystyvät harvoin itse kattamaan neuvonnan kustannukset. Toiminnan jatkuminen vuoden 2004 jälkeen riippuu rahoituksesta.

Yhteyshenkilö Teija Jerkku
suunnittelija
Marttaliitto
teija.jerkku@marttaliitto.fi
Puh. 09-6187 4508

Miessakit ry
Kaski-Finland –projekti

Muistio maksuhäiriötyöryhmän koollekutsumaan keskustelutilaisuuteen 17.11.2003

Keskitymme muistiossamme vastaamaan kysymyksiin 1990-luvun laman aikana ylivelkaantuneiden näkökulmasta, joka meille on tutuinta tutkimuksen ja työn kautta.

1. Ehdotus toimenpiteistä velkaongelmien syntymisen estämiseksi

- Velkojan kannettava jo velanantovaiheessa vastuu siitä, että velalla on riittävät takuut ja vakuudet. Vakuusarvojen laskiessa tappion tulee jäädä velkojalle.
- Velkoja ei pidä voida siirtää kolmannelle osapuolelle ilman velallisen suostumusta.
- Velkojan tulee aina ensin neuvotella mahdollisesta maksuohjelmasta velallisen kanssa ennen rankempiin perintätoimenpiteisiin ryhtymistä.
- Yrittäjäkoulutuksessa käsiteltävä velanottoon liittyvät karikot ja ylivelkaantumisen vaarat sekä miten niiltä voi suojautua.
- Velallisella pitäisi olla mahdollisuus seurata omaa velkatilannettaan. Ratkaisu voisi olla nettipankissa oleva velkaluettelo, jossa näkyisivät pankkilainojen lisäksi myös muut luotot.
- Kulutusluottokontrolli, - nykyään kuluttajalle suorastaan tyrkytetään erilaisia kulutusluottoja ilman, että kukaan kontrolloi kuluttajan maksuvaraa.

Tutkimus: Lampela-Kivistö, Liisa (2000), Yrittäjä konkurssin pyörteissä. Uskonnollisuus roolisiirtymässä. Diss. Käytännöllisen teologian laitoksen julkaisuja 99.

2. Ehdotus toimenpiteistä velkaongelmien syvenemisen estämiseksi

- Tilapäisissä maksuhäiriötilanteissa velkojan olisi joustettava ja perintäkulujen ja –korkojen oltava kohtuullisia, ettei niillä lisätä maksuongelmia.
- Velkojan nopea puuttuminen maksuhöiriöön keskustelemalla velallisen kanssa. Kirjeet eivät tehoa. Keskustelussa sovitaan heti maksuohjelma, jossa velallinen voi pysyä.Velalliselle kerrotaan, millaiset sanktiot velan maksun laiminlyömisestä seuraa.
- Maksuhäiriömerkintä Asiakastiedon rekisterissä on tehokas lisävelanottoa hillitsevä sanktio, mutta sen sosiaaliset sanktiot on estettävä – lisäävät ylivelkaantumista ja syrjäytymistä.
- Yritysten konkurssit pitää estää kaikin mahdollisin keinoin, koska useimmiten on kaikille osapuolille, myös velkojille, edullisinta se, että yritystoiminta jatkuu kuin että se lopetetaan.

Tutkimus: Erola, Jani (1997) ”Täys roisto!” Luottotietotoiminnan sosiaaliset haitat ja oikeuttamisen ongelmat Suomessa. Stakes. Raportteja 218.

3. Maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen

Nykytilanne

- Koska velkojen vanhenemiselle ei ole nyt mitään takarajaa, pitkäaikainen ylivelkaantuneena eläminen on lamaannuttanut ja syrjäyttänyt velalliset tehokkaasti. Tilanne ajaa myös harmaan talouden pariin, kun muuta mahdollisuutta oman talouden kohentamiseen ei ole.
- Velkojen siirtyminen 'perintönä' lapsille, vaikka ulosotto olisikin päättynyt, estää omaisuuden kartuttamisen perillisiä varten. Tilanteesta kärsivät eniten perilliset.
- Laman aikana ylivelkaantuneet eivät jaksa itse hakeutua minkäänlaisiin sovinto-ohjelmiin, eivät edes avaa pankeilta tulevia kirjeitä. He pelkäävät petetyksi tulemista, koska heidän kokemuksensa velkojien toimista ovat, että velkojat toimivat edelleen röyhkeästi käyttäen hyväksi velallisen heikkoa tietämystä sopimusten todellisesta sisällöstä ja seurauksista.
- Pitkäaikainen ylivelkaantuneena eläminen aiheuttaa psykosomaattisia ja psyykkisiä vaurioita, jotka johtavat työkyvyttömyyteen ja syrjäytymiseen.
- Kevennetty velkajärjestely kielletään tilanteissa, joissa velallinen haluaa ja hänellä on mahdollisuus työllistyä heti velkajärjestelyn tapahduttua. Tämä tilanne passivoittaa velallista entisestään ja ajaa häntä harmaan talouden piiriin.
- Ulosoton ongelmana on se, että suojaosuuksia määriteltäessä ei ole huomioitu asuinalueen vaikutuksia elinkustannuksiin eli suojaosuus on sama Helsingissä ja esim. Kuusamossa.
- Ulosottoviranomaiset eivät aina kerro velallisille heidän mahdollisuudestaan saada perintään vapaakuukausia. Vapaakuukausien käyttäminen helpottaisi ylivelkaantuneen jokapäiväistä elämää.

Tutkimuksia aiheesta:

- Kontula, Osmo & Viinamäki, Heimo & Koskela, Kaj (1998), Köyhiä ja kipeitä. Taloudellisen laman terveysvaikutuksia 1990-luvulla. Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos, Julkaisusarja D 34/1998.
- Lampela-Kivistö, Liisa & Sorri, Hannu & Kiiski, Jouko (2001), Individual Survival. – Down from the Heavens, up from the Ashes. The Finnish Economic Crisis of the 1990s in the Light of Economic and Social Research. Ed. by Kalela, Jorma & alii. Vatt-julkaisuja 27:6.
- Lampela-Kivistö, Liisa (2002), Kaskesta uusi kasvu. Velkaisten miesten kuntoutumisohjelma – kehitysprojektin loppuraportti. Miessakit ry:n julkaisuja 2002:1,

Ehdotus toimenpiteistä maksukyvyttömyystilanteen hoitamiseksi

- Velallisille järjestettävä henkistä tukea, että he uskaltautuvat ja jaksavat ryhtyä velkojensa järjestelyyn
- Velalliset saatava nopeasti velkajärjestelyn piiriin ja lama-aikaiset velat hoidettava heti, ei enää maksuohjelmia, vaan velat kerralla pois.
- Velkojen vanhenemiselle takaraja.
- Mahdollisuus henkilökohtaiseen konkurssiin, jonka jälkeen sitä ennen syntyneet velat eivät enää siirry konkurssiin tehneen maksettavaksi.

4. Maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitaminen

Nykytilanne

- Maksuhäiriömerkintä poistuu liian hitaasti estäen ”normaalin” elämisen heti veloista vapautumisen jälkeen. Merkinnän ollessa voimassa, työn saaminen on edelleen lähes mahdotonta. Asunnon vuokraaminen, kännykän saaminen ym. tavallisten ihmisten ulottuvilla olevat asiat ovat häiriömerkinnän takia saavuttamattomissa. Turvautuminen muiden ihmisten apuun näissä asioissa alentaa ihmisarvoa.
- Pitkä aika ylivelkaantuneen elämää on passivoittanut velalliset niin, että työllistyminen vaikeaa.
- Ulosoton määräajan päättyminen helpottaa tilapäisesti, mutta velan vanhenemattomuus siirtää ongelman perillisille eli ongelmaa ei ole todellisuudessa hoidettu.
- Määräaikaiset velallisen elämäntilanteen seurannat velkojen hoitumisen jälkeen passivoittavat ja kahlitsevat velallista.
- Konkurssi leimaa yrittäjän ainaiseksi epäonnistujaksi ja häviäjäksi, vaikka hän olisi ennen konkurssia ollut kuinka pätevä yrittäjä tahansa. Viimeinen epäonnistuminen muistetaan.

Ehdotus toimenpiteiksi maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitamiseksi

- Maksuhäiriömerkintä poistetaan heti, kun velat on maksettu.
- Entisten velallisten psyykkistä ja fyysistä kuntoutumista tuetaan niin, että he pääsevät takaisin yhteiskunnan aktiivisiksi ja täysvaltaisiksi jäseniksi.
- Epäonnistuminen yrittäjänä käännetään häpeästä voimavaraksi niin, että epäonnistumisen kokemukset jaetaan ja niistä otetaan oppia. (Kaski-Finland –projektin yrittäjyysvalmennusohjelma). Suomessakin pitäisi saada vallalle amerikkalaisen lainsäädännön perustana oleva näkemys, että parhaiten pätevöityneitä yritystoiminnan hoitajia ovat ne ihmiset, jotka ovat johtaneet yritystä ennen konkurssia.

Helsingissä 10.11.2003

Liisa Lampela-Kivistö
projektikoordinaattori
Kaski-Finland –projekti

Tomi Timperi
toiminnanjohtaja
Miessakit ry

Minna Autio, HY, **Nuorisotutkimusseura**, minna.autio@helsinki.fi
Johanna Leskinen, KTK, johanna.leskinen@ncrc.fi

Muistio velkahallintaohjelman laatimiseen liittyvään keskustelutilaisuuteen 17.11.2003

Velkaongelmien syntymisen estäminen

Jos velkaongelmien syntyminen halutaan ehkäistä nykymuotoisessa talousjärjestelmässä, koko yhteiskunnan rakenteiden ja –kulttuurin pitäisi muuttua. Yksityistalouksien toiminta perustuu erilaisiin velkasitoumuksiin, kuten opinto-, auto- ja asuntolainat. Kun yksityistalous tekee velkasitoumuksen, sen välitön seuraus on *riski* joutua velkaongelmiin. Riski ei ole toistaiseksi kovin suuri, elleivät talouden suhdanteet äkillisesti muutu (esim. 1990-luuvn lama). Enemmistö kotitalouksista selviytyy taloudellisista sitoumuksistaan. Tutkimusten mukaan kansalaiset eivät myöskään ylivelkaannu ilmeisen kevytmielisesti, vaan taustalla on useimmiten elämäntilanteessa tapahtuneita muutoksia, kuten työpaikan menetys, avioero, sairastuminen, kuolemantapaus, konkurssi, takausvelat tai peräti useamman ongelman samanaikaisuus. Ihmisen elämä ei ole pohjimmiltaan hallittavissa; työttömyys, sairastuminen, kuolema ym. voivat kohdata kenet tahansa. Merkillepantavaa on se, että velkaongelmien syyt ovat pysyneet suhteellisen samoina vuosien varrella.

Velkaongelmia on ollut aina. Velkahallintaohjelman tavoite herättääkin kysymyksen *velkaongelmien siedettävästä/hyväksyttävästä tasosta* nykyisessä talousjärjestelmässämme. Onko velkaongelmamme korkea esimerkiksi muihin EU maihin verrattuna? Suomalaisten kotitalouksien velkaantumisaste on pudonnut alle 70 %, kun se on esim. Norjassa ja Tanskassa 130 % ja Ruotsissa 120 %. Myös Saksassa, Englannissa, Kanadassa ja USAssa kotitalouksien velkaantumisaste ylittää 100 %. Edelleen tilastojen mukaan asuntoluottojen suhde BKT:hen on EU-maissa keskimäärin 34 % Suomen vastaavan osuuden ollessa 22 % vuonna 2002. Vain Kreikka ja Italia alittavat Suomen prosenttiosuuden (ks. Halonen 2003). Eräänä tutkimustavoitteena voisi olla siedettävän/hyväksyttävien velkaongelmien tason selvittäminen (vrt. liikennevahingot ja –kuolemat). Liian varovaisen luottokulttuurin syntyminen voi myös aiheuttaa ongelmia. Esimerkiksi nuoret aikuiset eivät ole hankkineet omistusasuntoja samassa määrin kuin aikaisemmat sukupolvet (ks. Raitanen 2001). He ovat valmistuneet ammatteihin lamavuosina ja joutuneet määräaikaisten työsuhteiden kierteeseen. Valistuksen näkökulmasta on kuitenkin syytä pohtia, miten velkaongelman kasvua voisi valistuksen avulla kontrolloida? Voiko ilmeisen kevytmieliseen velkaantumiseen valistuksen keinoin ylipäänsä vaikuttaa?

Nykytila ja toimet: Kansalaisten tietämys velkojien oikeuksista ja velvollisuuksista sekä velan perintäprosessista on heikko. Yleinen kuluttajakasvatus ja -valistus pyrkivät tukemaan yksityistalouksien talouden hallintaa, mutta ne eivät voi kohdistua näin spesifiin aihealueeseen kuin velkominen oikeudellisena prosessina. Yksityistalouksissa perehdytään velanperintään vasta velkaongelman synnyt-

tyä. Tarvitaankin rakenteellisia muutoksia ja vastuukysmysten uudelleen jakoa, erityisesti markkinoiden omaehtoista vastuunottoa (yritysten yhteiskuntavastuu). Velallisen valistaminen on tehokkainta velkojan toimesta prosessin alkuvaiheessa: velkojan selkeä kehoitus yhteydenotosta, kun henkilö on joutunut maksuvaikeuksiin. Sovittelu ja maksuaikataulusta neuvottelu eli aikainen puuttuminen tilanteeseen lienee molempien osapuolten kannalta toivottavin ratkaisu. Kunnallinen talous- ja velkaneuvonta kykenevät vastaamaan vain vaikeimpiin tapauksiin. Näin velkojien rooli ensi vaiheessa on huomattavasti tärkeämpi kuin yhteiskunnan neuvonta- ja tukipalvelut.

Nuorten tilanne

Nuorten maksuhäiriöt ja velkaantuminen ovat herättäneet keskustelua viime vuosina. Erityisesti maksamatta jääneet matkapuhelinlaskut ja opintolainat ovat olleet keskustelun, tutkimuksen ja myös moralisoinnin kohteena. Nuorten velkaongelma ei ole hälyyttävä (ks. Koljonen 2002), vaan se noudattelee yhteiskunnassa tapahtunutta kehitystä. Luoton tarjonnan kasvu on lisännyt myös nuorten ongelmia. Velkaongelmat koskevat kuitenkin aikuisväestöä enemmän kuin nuoria (Koljonen 2002). On muistettava, että nuoret ovat hyvin heterogeeninen ryhmä ja että nuorten eri ikäryhmissä velkaannutaan eri syistä.

Nykytila ja tulevaisuus: Opintolainoja koskevat maksuongelmat kohdistuvat jatkossa muita enemmän ammatillissa oppilaitoksissa opiskeleviin nuoriin (ks. Lehtinen 1999), joiden on vaikeampaa työllistyä kuin korkeakouluopiskelijoiden. Vastaavasti korkeakouluopiskelijat eivät ota samassa määrin opintolainaa kuin aikaisemmat opiskelijapolvet, joten opintolainat eivä rasita heidän talouttaan opintojen päätyttyä. Heitä, kuten muitakin nuoria koskee työllistymisongelma, mikä on lisäksi sukupuolittunut. Nuoret naiset ovat matalapalkkaisemmissa töissä ja he ovat nuoria miehiä useammin määräaikaisissa työsuhteissa. Maksuhäiriöt ovat kuitenkin nuorten miesten ongelma: merkinnöistä 63 prosenttia on miehillä. Sukupuolten välinen ero on tutkimusten mukaan kaventumassa (ks. Koljonen 2002). Nuorten maksuhäiriöt ovat vähentyneet neljänneksellä viimeisen viiden vuoden aikana. Kun vuonna 1998 yli 70 000 nuorella oli maksuhäriömerkintä, niin vuoden 2002 lopussa luku oli alle 55 000 nuorta (Talous-Sanomat 2.10.2003). Velkaongelma on sidoksissa talouden suhdanteisiin, kuten 1990-luvun alun lama osoitti.

Nuorten taloudellinen tilanne on ensimmäistä kertaa heikompi kuin aikaisemmilla sukupolvilla, mikä ei ainakaan helpota nuorten talouden suunnittelua tulevaisuudessa. Nuorten tulotaso ei myöskään ole noussut laman jälkeisestä tilanteesta kuten aikuisväestöllä (Wilska 2001). Joustavat työmarkkinat määrä- ja osaaikaisinen työsuhteineen vaikeuttavat tilannetta entisestään. Esimerkiksi nuorille naisille perheen perustaminen ja siitä mahdollisesti seuraava yksinhuoltajuus on jo velkaantumisriski.

Konkreettisina toimenpiteinä esitämme seuraavia

1. Velkaongelmaisten jaloilleen saaminen:
- ”New institutional design’n ” piiriin liittyvien toimenpiteiden jatkaminen ja vahvistaminen
(ks. Muttilainen 2002)

2. Velkaongelmien ennaltaehkäiseminen:
- Positiivinen luottorekisteri
- Keskustelun käynnistäminen yksitalouden konkurssista (”fresh start”) – miksi yksilön pitää kantaa riski loppuun saakka? Koskee myös yrittäjäriskiä.
- Markkinoiden omaehtoinen vastuunotto erityisesti kulutusluottojen markkinoinnissa
(todelliset vuosikorot, miten menetellä ongelmatilanteissa, mihin ottaa yhteyttä)
- Lainsäädännön soveltaminen ns. kummisetälainoihin, joiden vuosikorko on jopa 20 prosenttia.

3. Tutkimustarpeita velkaongelmien ennaltaehkäisyysn
Velkaantumisongelmien syistä tiedetään suhteellisen paljon ja syyt ovat pysyneet suhteellisen samanlaisina (ks. esim. Muttilainen 2002). Puutetta on sitä vastoin velkaongelmia *mahdollisesti ennalta ehkäisevästä tutkimustiedosta*. Miten riskitietoisia kuluttajat ovat ja miten he varautuvat riskeihin omassa taloudessaan? Millaisia käytäntöjä ja mekanismeja kuluttajilla on raha-asioiden hoidossaan? Voidaanko talous- ja velkaongelmiin joutumattomista kuluttajista oppia jotain?

Ohessa teemoja tutkimuksiin, joiden tuloksia voitaisiin käyttää velkaongelmien ennaltaehkäisyssä:

Kulutusluottojen markkinointi, markkinoinnin lainmukaisuus ja sopimusehtojen ymmärrettävyys kuluttajien näkökulmasta
=> Kuluttajien tietämys vaihtoehtoisista kulutusluotoista, niiden kustannuksista ja luottoihin liittyvistä riskeistä, tiedonsaanti ja tiedon ymmärrettävyys (ml. sopimusehdot), kokemukset ja näkemykset luottojen markkinoinnista, luottamus toimijatahojen toiminnan ”oikeellisuuteen”.

Kuluttajat rahoituspalveluiden käyttäjinä – riskitietoisuus ja riskeihin varautuminen/osaaminen
=> Säästäminen ja sijoittaminen, vakuutukset, luotot, maksujen välitys

Talouden sisäinen dynamiikka raha-asioihin liittyvässä päätöksenteossa

=> Yhteiset rahat, omat rahat, yhteiset päätökset, omat päätökset, päätöksentekoalueet, neuvottelu ja valtakysymykset, ristiriitojen ratkaisu, mallien, käytäntöjen siirtäminen.

Rahatalouden hallinnan työkalut

=> Ymmärrys rahataloudesta ja sen prosesseista, tulojen ja menojen seuranta, budjetointi, muut laskelmat, ymmärrys riskeistä, maksuvara, vararahastot, riskien indikaattorit, vakuutukset (lainoille), neuvontapalvelujen käyttö.

Asuntoluotot ja asuntoluottojen riskeihin varautuminen

=> Luottamus korkotason vakauteen, luottamus omaan velanhoitokykyyn, luottamus ”uuteen institutionaaliseen designiin” mahdollisissa ongelmatilanteissa, luottamuksen rakentuminen ja luottamuksen perusteet. Tässä yhteydessä huomattava, että nuoret ovat rynnistämässä ainakin lehtitietojen perusteella asuntoluottomarkkinoille ja ennalta ehkäisevät toimenpiteet tulisi kohdistaa erityisesti nuorille kuluttajille.

Lähteitä:

- Halonen, Ulla (2003). Yhä useammalla suomalaisella lainaa – lainat keskittyvät lapsiperheille. Pankkikatsaus 2/2003, ss. 16-18.
- Koljonen, Virpi (2002). Nuorten velkaantuminen ja maksuhäiriöt. Teoksessa Pakko riittää. Autio ym. Nuorisotutkimuverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 24. Helsinki.
- Lehtinen, Anna-Riitta (1999). Ongelmana opintolainat. Tutkimus opintolainan maksamatta jättämiseen johtaneista syistä. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 34. KELA. Helsinki.
- Muttilainen, Vesa (2002). Luottoyhteiskunta. Kotitalouksien velkaongelmat ja niiden hallinnan muodonmuutos luottojen säännöstelystä velkojen järjestelyyn 1980- ja 1990-luvun Suomessa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 189. Helsinki.
- Raitala, Marko (2001). Itsenäistyminen tietää köyhtymistä. Teoksessa Nuorten elinolot – aikuistumisen pullonkaulat. Kuure Tapio (toim.). Nuorisotutkimusverkosto ja Stakes.
- Talous-Sanomat 2.10.2003. Nuorten maksuhäiriöt vähentyneet. Helsinki.
- Wilska, Terhi-Anna. (2001). Nuorten toimeentulo ja kulutus. Teoksessa Nuorten elinolot – aikuistumisen pullonkaulat. Kuure Tapio (toim.). Nuorisotutkimusverkosto ja Stakes.

VELKAHALLINTAOHJELMA JA AMMATTIIN OPISKELEVAT

1. Velkaongelmien syntymisen estäminen

Suomen Ammattiin Opiskelevien keskusliitto – SAKKI ry katsoo, että nuorten kohdalla velkaongelmien ennaltaehkäisyssä keskeisimmässä asemassa ovat kasvatus sekä opetus peruskoulussa. Vastuuta ei pidä jättää yksin vanhempien ja kodin harteille vaan koulussa voitaisiin kertoa lainoista, koroista ja vastuusta.

Myös luotonantajien tulee kantaa oma osansa vastuusta ja opastuksesta erityisesti nuorten kohdalla. Opintolainaa nostaessa pankin tulee kertoa enemmän lainan takaisinmaksusta, korkojen maksusta ja ylipäänsä opastaa nuorta enemmän. Myös kulutusluotoista tulisi jakaa objektiivista tietoa nuorille.

SAKKIn keväällä 2002 tekemän elinoloselvityksen mukaan 16 % vastanneista ilmoitti ajautuneensa pitempiaikaisiin taloudellisiin vaikeuksiin. Itsenäisesti vuokralla asuvista opiskelijoista joka kolmas katsoi olleensajo pitkään vaikeuksissa. Syitä vaikeuksiin ajautumiseen ovat muun muassa kotoa poismuutto, siirtyminen vuokra-asuntoon ja opiskeluaikana työelämän ulkopuolelle jääminen. Taloudelliset vaikeudet ovat yleisempiä isommissa kaupungeissa. Mitä enemmän toisen asteen opiskelija on pelkän opintorahan varassa, sitä suuremmassa vaarassa hän on suistua taloudellisiin ongelmiin.

2. Velkaongelmien syvenemisen estäminen

Jotta opiskelijan velkaongelmat eivät syvenisi, edellyttää tämä toiselta osapuolelta varhaista puuttumista asiaan. Velanantaja voi opastaa nuorta, auttaa suunnittelemaan maksustrategia tai laatia maksuohjelma.

Nuorten kohdalla ongelmat alkavat kasaantua esimerkiksi tilanteessa, jossa velkaa hoidetaan lisävelalla. Kulutusluottojen kanssa ongelmiin saattaa ajautua melko nopeastikin. Nykyään myös opintolainan korkoja on maksettava jo opiskeluaikana, mikä tarkoittaa toisten kohdalla sitä, että on nostettava lisää lainaa korkojen maksua varten.

Velanantajille tulisi nuorten kohdalla kasata enemmän vastuuta muun muassa neuvonnan ja opastuksen suhteen. Velkojat toimivat viime kädessä neuvonantajina laina-asioissa.

Miia Veijonen
projektisihteeri

SUOMEN KIHLAKUNNANVOUDIT RY/
Salon kihlakunnanvouti Pauli Eino

Ulosottovelallisten asema sekä ulosottomiehen rooli ja tehtävät:

Ulosottolaitoksen perimmäisenä tehtävänä on **antaa oikeussuojaa** ulosoton hakijan ulosottoperusteessa todetulle oikeudelle panemalla julkista valtaa käyttäen täytäntöön oikeuden päätökset ja muut ulosottoperusteet.

Ulosottoviranomaiset eivät kuitenkaan ole ulosoton hakijan asiamiehiä tai edunvalvojia, vaan he ovat **puolueettomia** ja **riippumattomia lainkäyttöviranomaisia**. Ulosotto onkin osa siviiliprosessia laajassa mielessä.

Ulosoton päätavoitteena on vanhastaan ollut ja on edelleenkin mahdollisimman tehokas täytäntöönpano. Täytäntöönpanon tuloksellisuuteen ei kuitenkaan pyritä millä keinolla hyvänsä; tavoitteen ja keinon tulee olla oikeassa suhteessa toisiinsa **(suhteellisuusperiaate**).

Nykyinen ulosottolaki on säädetty vuonna 1895, jolloin yhteiskunta poikkesi huomattavasti nykyisestä. Lakia on toki uudistettu suurestikin viime vuosikymmeninä ja tämän vuosikymmenen loppuun mennessä haja uudistustyö saataneen valmiiksi.Heikoimmassa asemassa olevien velallisten asemaa on parannettu laajentamalla tuntuvasti velallisen erottamisetua (esim.tavanomainen koti-irtaimisto on nykyään ulosoton ulkopuolella) ja ottamalla käyttöön toistuvaistulon ulosmittauksessa vapaakuukausimalli (1-3 kk/vuosi). Ulosottoa epäasiallisin keinoin vältteleviä on yritetty saada “kuriin” ulosottoviranomaisten tiedonsaantia lisäämällä ja säätämällä ns. keinotekoisia järjestelyjä koskeva säännöstö. Yksityishenkilöiden velkajärjestelyä ja yrityssaneerausta koskevalla lainsäädännöllä on ollut erittäin suuri merkitys ylivelkaantuneiden auttamisessa.

Ulosottolain uudistuksen II vaihe astuu voimaan ensi maaliskuun alussa. Uuteen lakiin on otettu **yleissäännös asianmukaisuuden vaatimuksesta**: Ulosottomiehen tulee toimia virkatehtävissään asianmukaisesti ja puolueettomasti. Täytäntöönpanotehtävät tulee suorittaa joutuisasti, tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti aiheuttamatta vastaajalle tai sivulliselle suurempaa haittaa kuin täytäntöönpanon tarkoitus vaatii. Ulosottomiehen tulee edistää vastaajan omatoimisuutta ja asianosaisten välistä sovinnollisuutta ulosottoasiassa sopivalla tavalla.

Toinen tärkeä periaate uudessa laissa on **avoimuuden vaatimus**. Ulosottomiehen tulee tiedustelun johdosta ja havaitessaan tilanteen niin vaativan omatoimisesti ilmoittaa velalliselle tämän oikeudesta pyytää ulosoton määrän rajoittamista (esim. vapaakuukaudet palkan ulosmittauksessa) sekä antaa asianosaisille tarvittaessa muuta ohjausta. Ulosottoviranomaiset antavat jo nykyisin asiakkailleen velkaneuvontaa ja ohjausta, mutta uudessa laissa tähän on olemassa tietynasteinen velvoitekin.

Suuri merkitys ylivelkaantuneille tulee olemaan **ulosottoperusteen määräaikaisuudella**, mikä astuu voimaan osittain taannehtivasti siten, että 1.3.2008 ensimmäiset tuomiot menettävät ulosottokelpoisuutensa.

Ulosottolaitos saa uudessa laissa käyttöönsä lisäyksenä keinovalikoimaansa **suppean ulosoton** ja **passiivisaatavaksi rekisteröimisen**. Suppea ulosotto on tarkoitettu nopeaksi ja edulliseksi menettelyksi, joka perustuu tiettyjen rekistereiden tarkastamiseen ja jonka kohteena on yleensä palkka, eläke tai veronpalautus. Ulosoton hakijalla on oikeus saada saatavansa merkityksi ulosottorekisteriin passiiviasiaksi, jollei saatavalle ole tullut täyttä kertymää.

Tehokas ulosottolaitos on toimivan markkinatalouden kannalta ehdottoman välttämätön, sillä jo olemassaolollaan se vaikuttaa siihen, että velalliset maksavat velkansa ja täyttävät muut velvoitteensa vapaaehtoisesti (ennaltaehkäisy). Ottamalla huomioon myös velallisten perustuslailliset oikeudet ulosottolaitos omalta osaltaan luo yhteiskuntaan vakautta ja turvallisuutta.

Mielestäni ulosottolaitos on Suomessa onnistunut tehtävässään melko hyvin, joskin parannettavaa aina löytyy. Lisäresursseja tulee kohdentaa erityisperintäryhmille toiminnan saattamiseksi valtakunnalliseksi. Ulosoton koulutusta tulee kehittää ja rekrytointiin kiinnittää erityistä huomiota, jotta turvataan ammattitaitoisen henkilöstön saaminen tulevaisuudessakin.

SUOMEN KULUTTAJALIITTO RY **MUISTIO**
Paula Pessi
10.11.2003

VELKAHALLINTAOHJELMAN LAATIMINEN

1. Velkaongelmien syntymisen estäminen

Suomen Kuluttajaliitto ja Espoon kaupungin talous- ja velkaneuvonta ovat aloittaneet yhteistyönä nuorten talousneuvontahankkeen. Onkin käynyt ilmi, että nuorten tietämys velkaantumisesta on usein riittämätöntä. Yhteistyöhankkeen tarkoituksena on pyrkiä luomaan talousneuvonnalle malleja ja kartoittaa nuorten velkatilanteita. Nuorten velkaantumisen taustalla on ollut erilaisia syitä, mutta maksuhäiriöt ja velkaantuminen ovat johtuneet muun muassa ajoneuvojen hankinnasta, oman kodin perustamisesta, opintolainoista ja takauksista.

Toiset nuorista ovat olleet motivoituneita tilanteensa hoitamiseen, mutta toiset ovat suhtautuneet velkojen hoitoon välinpitämättömästi, vaikka velkasumma olisikin suhteellisen pieni. Usein nuori ei ole hahmottanut velan maksamatta jättämisen seurauksia tai ymmärrä, mitä voi tapahtua jos sakkoa ei maksa. Tähän tarpeeseen voi vastata lisäämällä jaettavaa informaatiota ja kehittämällä sen jakelukanavia. Hankkeen tarkoituksena on myös pohtia, millaisiin tarpeisiin talousneuvonta voisi toimia vastauksena ja minkälainen on talousneuvonnan prosessi ja pedagoginen ulottuvuus. Myös analysoidaan kuka ja mikä taho talousneuvontaa voisi toteuttaa ja mikä on talousneuvonnan toimintakenttä.

Talousneuvonnan tutkimus- ja kehittämishankkeessa yhteistyössä toimivat Espoon talous- ja velkaneuvontayksikön johtava velkaneuvoja Aulikki Pentikäinen, tutkija ja velkaneuvoja Maija Nykänen ja Suomen Kuluttajaliiton edustajana MMYO Paula Pessi.

2. Velkaongelmien syvenemisen estäminen

Velkaongelman syvenemisen uhkatekijöitä ovat erityisesti tilanteet, joissa velkaantunut tuntee jäävänsä ilman tukea ja tarvittavaa informaatiota tilanteesta. Vaikka edellä mainittuja onkin tarjolla, usein oikeaan organisaatioon ohjautuminen voi muodostua ylivoimaiseksi. Velallisella voi olla hajanainen kuva organisaatiokentästä ja motivaatio ei riitä etsimään oikeaa lähdettä velkatilanteen kaatuessa päälle. Riittämätön informaatio voi edistää esimerkiksi aikaisempien velkojen paikkaamista uusilla lainoilla ja kulutusluotoilla.

3. Maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen

Maksukyvyttömyystilanteen tehokas hoitaminen vaatii joustavaa yhteistyötä eri viranomaisorganisaatioiden välillä ja yksiköiden sisällä. Nykyinen järjestelmä

edustaa pitkälti asiantuntijajärjestelmää, jonka tuntemus ei ole tavallisille kansalaisille useinkaan tuttua. Paitsi organisaatiokentän toiminnot, myös asiapapereiden asiasanasto on tuottanut asiakkaille ongelmia. Velkaneuvonnassa on usein kuntakohtaisia, kuin myös käsittelijäkohtaisia eroja. Velkajärjestelyprosessista jää valitettavan usein puuttumaan neuvonnallinen puoli esimerkiksi ajanpuutteen vuoksi. Paljon aikaa kuluu byrokraattisiin prosesseihin ja useiden asiapapereiden käsittelyyn. Joskus myös työvälineet ovat vanhentuneita ja tehottomia. Joustavuutta voisi hakea myös yhtenäisillä käytänteillä, esimerkiksi toiset käräjäoikeudet ottavat vastaan käsinkirjoitettuja velkajärjestelyhakemuksia, toiset eivät.

4. Maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitaminen

Velkaongelman hoidon jälkitilanteessa velallisen on omaksuttava useita uusia käyttäytymismalleja, jotta aktiivinen ja täysipainoinen elämä voisi toteutua velkatilanteen ollessa hallinnassa. Tällaista oppimisprosessia voi käsitellä asiakaslähtöisesti ja tapauskohtaisesti asiantuntijaorganisaatiossa. Ihannetilanne tietenkin olisi jos velkatilanteiden syntyminen voitaisiin torjua ennaltaehkäisevällä neuvonnalla, mutta myös usein pelkästään jo syntyneitä ongelmia korjaavan velkaneuvonnan yhteyteen tai rinnalle on tarvetta rakentaa neuvontaprosessi, joka ottaa asiakkaan tilanteen ja taloudellisen toimintaympäristön huomioon kokonaisvaltaisesti. Talousneuvonnan elementteinä voidaan nähdä esimerkiksi keskustelu ja tiedon välittäminen. Asiakas toimii prosessissa aktiivisena osapuolena (vrt. velkaneuvonta). Jos ihminen on motivoitunut hoitamaan velkatilannettaan, tulisi asiakasta myös motivoida ennaltaehkäisemään tulevaa velkaantumista.

SUOMEN MIELENTERVEYSSEURA
Kuntoutussuunnittelija
Tapio Moilasheimo
tapio.moilasheimo@mielenterveysseura.fi

Velkahallintaohjelma
Velallisen psyykkisen ja muun tukemisen näkökulma

Ylivelkaantuminen, konkurssi ja niiden aiheuttamat tapahtumat ovat yksilön elämässä psykeen ja fyysisen hyvinvoinnin kannalta hyvin kuormittavia asioita. Ylivelkainen kokee olevansa yksin ja tapahtuneesta on vaikea puhua, edes hyville ystäville. Kuormituksen seurauksena on usein esim. masennus ja lisääntyneet fyysiset sairaudet. Tämän seurauksena yksilön oma-aloitteisuus on vähäistä ja asiat jäävät helposti hoitamatta, joten velkaongelma voi syntyä ja entisestään pahentua. Taloudellisen tilanteen seuraamiseen ei ole energiaa. Kynnys lähteä selvittelemään asioita on suuri. Asioiden selvittely tuntuu ylivoimaiselta. Pitkät jonot neuvonnan ja muun tuen piiriin vain pitkittävät asian hoitoa. Yksilöt tulisi saada mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tuen piiriin.

Suomen Mielenterveysseuran järjestämällä ylivelkaantuneiden kuntoutuskurssilla ilmeni kuinka tärkeää psyykkisen hyvinvoinnin kannalta kurssilaisille oli se, että he saattoivat ensimmäistä kertaa puhua velkaantumisesta ilman häpeän tunnetta ja ilman selittelyjä. Kurssin aikana syntyi konkreettinen uusi tuen malli. Siinä velkajärjestelyn läpikäynyt kurssilainen saattoi oman kokemuksen kautta opastaa toista kurssilaista papereiden laatimisessa. Käytännössä se tapahtui ihan konkreettisesti asenteella: Nyt katsotaan ne paperit ja laitetaan ne kuntoon. Toimintamalli oli toimiva. Esimerkki osoittaa sen, että tukimuotoihin olisi hyvä saada mukaan prosessin läpikäyneitä henkilöitä vertaistueksi ja kannustajaksi.

Velkaongelmien syvenemisen estäminen

Velkaongelmaan tulee puuttua ajoissa. Edellä kuvatun kaltaisessa tilanteessa ongelmat syvenevät. Yleinen asennehan on se, että velkaantuminen johtuu vain velallisen huonosta taloudenhoidosta. Tässä asenneilmastossa velallinen helposti vetäytyy pois sosiaalisista suhteistaan ja eristäytyy. Erilaisia tuki- ja neuvonta tulee lisätä, sillä monen kuukauden jonotus lisää vain psyykkistä ja fyysistä kuormitusta. Palveluiden saamisessa on liian suuria alueellisia eroja. Yksi esimerkki, jolla velkaongelman syvenemistä voidaan ehkäistä on se, että neuvoja / tukihenkilö tarpeen vaatiessa jalkautuu pois toimistosta ja suorittaa vaikka ”kotikäynnin” ja tällä konkreettisella tavalla auttaa velallista.

Maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen

Tällä hetkellä maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen vie liian kauan aikaa. Järjestelmä on myös liian jäykkä. Maksujärjestelmässä oleva henkilö joutuu liian tiukkoihin raameihin, siinä on vaikea huomioida velallisen elämäntilanteen muu-

toksia ilman suurta paperityötä. Nykyinen järjestelmä passivoi ohjelmassa mukana olevia.

Maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitaminen

Jälkitilanteen hoitaminen vaatii lisää psyykkistä-, fyysistä- ja sosiaalista kuntoutusta. Esimerkiksi viiden vuoden tiukan maksuohjelman aikana on voinut syntyä monenlaisia ongelmia mielenterveydessä ja fyysisessä hyvinvoinnissa ,jotka rajoittavat paluuta aktiiviseen elämään.

Muistio 10.11.2003/Timo Mäki

Velkahallintaohjelma

1. Velkaongelmien syntymisen estäminen

Kodit ja koulut eivät kasvata vastuulliseen velanottoon. ”Säästä ensin ja osta vasta sitten” on korvautunut ”Kaikki heti, tarvittaessa luotolla”. Luotonsaantia pidetään itsestään selvänä oikeutena. Osittain tällainen käsitys saattaa olla peräisin välttämättömyystavaran/-palvelun alati laajenevasta piiristä kuluttajahallinnon lausunnoissa. Myös velkajärjestelymenettelyssä ja erityisesti lisäsuoritusvelvollisuuden osalta tarpeellisen ja välttämättömän kulun määritelmä on väljä.

Talousneuvontaa tulisi lisätä myös kuluttajaneuvojien ja talous- ja velkaneuvojien työssä. Kansalaisille tulisi tehdä selväksi, millä tavoin jo ensimmäinen maksuhäiriömerkintä vaikuttaa luotonsaantiin.

Tällä hetkellä talous- ja velkaneuvonnan opastus keskittyy voimakkaasti siihen, millä tavalla yrittäjä tai kansalainen voi selvitä veloistaan niitä maksamatta.

2. Velkaongelmien syvenemisen estäminen

Maksuvaikeuksissa jo oleva henkilö velkaantuu lisää yhä useammin, koska hän ei tiedä riittävästi seurauksista. Kulutusta tulisi mitoittaa maksuvaran mukaan. Huonoa maksumoraalia edistää se, että viivästyskorot saa vaadittaessa anteeksi. Takauksen sovittelu ja velkajärjestely/velkasaneeraus ovat esimerkkejä menettelyistä, joiden avulla velkojen maksamisesta aina selviää. Täytäntöönpanon määräaikaisuus ja luultavasti säädettävä saatavan lopullinen vanhentuminen rapauttavat myös vastuullisen luottotoiminnan perusteita.

Normaali asuntovelkansa kanssa sinnittelevä kansalainen kokee epäoikeudenmukaiseksi sen, että hän joutuu sovittamaan elintasonsa usein hyvin tiukkoihin raameihin samanaikaisesti, kun naapuri käyttää varoja leveästi aikomattakaan koskaan maksaa ostoksiaan. Oikeudenmukaisuus ja kansalaisten tasa-arvo kärsivät liian liberaalista maksuhäiriöpolitiikasta, samoin aikaa myöten markkinatalouden toimivuus.

Luottotietojen käsittelyä ja saatavuutta ei tulisi rajoittaa, koska vastuullinen luotonanto edellyttää sitä, että velallisen antamat tiedot voidaan kontrolloida. Tässä suhteessa positiiviset luottotiedot toimisivat velallisen eduksi. Fresh start –opin mukainen luotto-

tietojen rajaaminen ja luottamuksellinen konkurssi veisivät pohjaa vastuulliselta luottotoiminnalta.
Nopea ja täsmällinen perintä estää tehokkaimmin velkaongelmien kasaantumista ylivoimaiseksi. Tässä suhteessa kuluttaja-asiamiehen kesällä 2000 antama hyvän perintätavan ohjeisto lykkää ja venyttää perintätoimia tarpeettomasti.

Etupainoinen perintä on edullista myös velallisen kannalta. Tuomioistuinmenettely on kallista, ulosotosta puhumattakaan – niitä tulisi välttää kaikin tavoin. Kuitenkin tehokasta oikeuskäsittelyä ja täytäntöönpanoa edellytetään, jotta vapaaehtoisperintä yleensä toimii.

3. Maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen

Vapaaehtoinen perintä on kaikkien osapuolien kannalta tehokkain, tarkoituksenmukaisin ja edullisin perintämuoto. Sitä ei tulisi keinotekoisin perustein rajoittaa, mistä esimerkkinä ovat saatavien perintää koskevan lain 9 §:ssä olevat rajoitukset.

Summaarinen velkomusmenettely käräjäoikeudessa toimii varsin tyydyttävästi. Riidattoman saatavan perinnässä edullisempi tapa olisi kuitenkin se yksityiseen perintään pohjautuvat toimintamalli, jota Ulosotto 2000 –toimikunta esitti mietinnössään 1998 (ns. Norjan malli).

Myös ulosottovaiheesta tulisi karsia kustannuksia lisäävät rajoitukset (esim. VeroUA 2 §:ssä nyt oleva, ensi vuonna VeroUL 3 §:ään siirrettävä asiamieskielto veronulosottoasioissa).

Kohtuullistamis- ja sovittelujärjestelmiä on riittävästi rinnakkain, peräkkäin ja päällekkäin (korko- ja takauslait, kulutusluoton maksunlykkäys, vanhentumislaki, velkasovinto, velkajärjestely/velkasaneeraus, täytäntöönpanon määräaikaisuus sekä suojaosuus- ja vapaakuukausijärjestelmä ynnä erottamisetu, perintökaaren velkavastuusäännösten uudistaminen).

Makukyvyttömän ja perinnässä olevan velallisen lisävelkaantuminen tulisi estää eikä sitä rohkaista, niin kuin velkajärjestelylain viimeksi voimaan tullut muutos.

4. Maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitaminen

Luottotietojen rajoittaminen konkurssi- ja muista maksukyvyttömyysmenettelyistä ei edesauta velallisen paluuta aktiivitoimintaan. Osoittamalla vastuullisuutta velvoitteiden hoidossa velallinen voi palauttaa rahoittajien menetetyn luottamuksen.

Markkinatalouden edellytyksiä ei turvata veloista vapauttavalla konkurssilla, saatavan lopullisella vanhentumisella, pantinhaltijan separatistiaseman purkamisella tai yrittäjän oman asunnon osoittamisella suojaosuuden piiriin. Näillä hallitusohjelmassa kaavailluilla keinoilla päinvastoin estetään tehokkaasti vieraan pääoman saaminen aloittavaan yritykseen.

Velkojaosapuoli on osoittanut valmiutensa saatavien sovitteluun siitä perusteesta, että velallinen maksaa velkansa kykyjensä mukaan.

Helsinki 14.11.2003

Oikeusministeriölle

Asia **Kommentit Velkahallintaohjelmaa koskevassa muistiossa esitettyihin kysymyksiin**

Oikeusministeriö järjestää velkahallintaohjelman laatimiseen liittyen keskustelutilaisuuden kontaktiverkoston jäsenille maanantaina 17.11.2003. Tilaisuutta varten on kontaktiverkostoon nimetyiltä tahoilta pyydetty kirjallisia kannanottoja tiettyihin kysymyksiin ja aihealueisiin, joita keskustelutilaisuudessa on tarkoitus käsitellä. Suomen Yrittäjät ry esittää pk-yrityksen näkökulmasta otsikkoasiassa kunnioittaen seuraavaa:

1. Velkaongelmien syntymisen estäminen

Yritysten taloudellisten vaikeuksien syntymistä voidaan pyrkiä parhaiten ehkäisemään yritysten tarpeisiin suunnatulla talous- ja velkaneuvonnalla. Jo uuden yrityksen perustamisvaiheessa tulisi olla tarjolla ennaltaehkäisevää velkaneuvontaa. Tämän kaltaista julkisin varoin rahoitettavaa yritysten talous- ja velkaneuvontapalvelua ei Suomessa ole olemassa, vaan se on tällä hetkellä vain yksityishenkilöiden käytössä oleva julkisen palvelun muoto. Voidakseen aidosti toteuttaa preventiivistä funktiota velkaneuvonnan resurssit tulisi saada alusta pitäen korreloimaan olemassa olevan kysynnän kanssa. Velkaneuvonnan tulisi olla kaikkien yritysten käytettävissä maksuttomasti ja järjestelmä tulisi saada toimimaan mahdollisimman joustavasti ilman kohtuuttoman pitkiksi muodostuvia jonotus- ja käsittelyaikoja. Velka- ja talousneuvonnan onnistuminen edellyttää myös, että yrittäjän yksilölliset toimintaolosuhteet ja –ympäristö tulevat neuvonnassa riittävästi huomioon otetuksi.

Maksuvaikeuksien ehkäisemisen yhtenä perussääntönä on, että yritysten sisällä osataan riittävän aikaisessa vaiheessa tunnistaa taloudelliset ongelmat. Se edellyttää, että yritysten vastuuhenkilöt seuraavat tarkasti ja säännöllisesti tosiasiallisten maksuvelvoitteiden tilannetta ja ovat tietoisia yrityksen tosiasiallisesta kyvystä hoitaa niitä. Suomen Yrittäjien oma neuvontapalvelu pyrkii informoimaan yrityksiä ja yrittäjiä tästä ennakoivasta tehtävästä sekä tarjoamaan muutakin juridista neuvontaa liiketoiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi. Yritykset tarvitsevat sekä liiketoimintaa käynnistäessään kuin myös taloudellisten vaikeuksien ilmaannuttua konkreettisia neuvoja ja tietoja siitä miten ja kenen kanssa asioida kun maksukyvyttömyys uhkaa. Yrittäjä tarvitsee silloin tietoa sekä virallisista insolvenssimenettelyistä, että ennen kaikkea rohkaisua aktiiviseen yhteydenpitoon velkojatahon suuntaan vapaaehtoisista maksujärjestelyistä sopimiseksi.

2. Velkaongelmien syvenemisen estäminen

Yritystoimintaan liittyvät velkavastuut ovat yleensä olennaisesti suurempia verrattuna tavanomaisiin yksityishenkilöiden taloudellisiin vastuisiin. Monien yritysten kohdalla ylivelkaisuus on edelleen suuri ongelma, sillä velkavastuu on useimmilla peräisin viime vuosikymmenen lamavuosilta. Pitkään jatkuvalla velkavastuulla on nähty olevan kielteinen vaikutus yrittämishalukkuuteen.

Velkaongelmien syvenemisen katkaisun edellytyksenä on, että yritykset osaavat hakea riittävän hyvissä ajoin ongelmiinsa apua velkojan ja/tai viranomaisen suunnalta. Erityisesti velkojan ja velallisen keskinäinen, aktiivinen yhteistyö vapaaehtoisen velanhoito-ohjelman aikaansaamiseksi on toivottavin ja ensisijainen tie maksuhäiriöiden poistamiseksi. Vapaaehtoisesti toteutettavat velanhoitojärjestelyt ovat yleensä virallisia menettelyitä nopeammin toteutettavissa ja kummallekin sopimusosapuolelle taloudellisesti kannattavampia. Velkoja saa tavallisesti näiden järjestelyiden tuloksena itselleen paremman suorituksen saatavilleen ja velalliselle ne merkitsevät mahdollisuutta jatkaa omaa yritystoimintaa. Velkaongelmien selvittäminen tuomioistuimen ja täytäntöönpanoviranomaisen kautta on aina vapaaehtoisia maksujärjestelyitä kalliimpi, pidempi ja muutenkin velalliselle (mm. henkisesti) raskaampi prosessi.

Velkaongelmien onnistuneen hoidon ja velkatilanteen pahentumisen ehkäisemisen yhtenä keskeisenä tavoitteena on, että velallisen lisävelkaantuminen onnistuttaisiin estämään, saataisiin yrittäjä motivoiduksi jaksamaan vaikeiden aikojen yli sekä uskaltamaan yrittämään uudelleen epäonnistumisesta huolimatta. Useilla taloudellisiin vaikeuksiin joutuneilla yrittäjillä on paljon tiedollista ja taidollista osaamista sekä henkisiä valmiuksia yritystoiminnan harjoittamiseen, ja näitä resursseja yrittäjyyden tukemiseen sitoutuneessa yhteiskunnassamme ei olisi varaa menettää.

3. Maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen

Velkaongelmien hoitaminen edellyttää, että yrittäjyyttä aidosti tukevia maksujärjestelyjä on yhteiskunnassa tarjolla. Velkojien ja velallisen välillä solmittavat vapaaehtoiset ”velkajärjestelyt” ovat aina parempi vaihtoehto kuin viralliset prosessit. Virallisten menettelyjen jakaumasta voidaan Suomen voimassa olevan insolvenssioikeuden mukaan todeta, että yksityishenkilön velkajärjestely ja yrityssaneeraus on nähtävä vahvemmin velallisen oikeutta toteuttavana, kun taas konkurssi ja ulosotto velkojainoikeutta toteuttavana menettelynä.

Erittäin onnistuneena asiana maksukyvyttömyystilanteiden hoidossa on pidetty valtion ja Suomen Pankkiyhdistyksen keskinäistä sopimista vapaehtoisen velkajärjestelyn aikaansaamisesta. Sen tavoitteena on viralliskoneistoa nopeampi ja edullisempi tapa korjata ylivelkaisuusongelmaa ja saada sitä kautta myönteisiä velkasovinto-ohjelmia aikaan. Tällaista menettelyä kaivattaisiin myös muiden velkojatahojen kuin pankkien toimesta.

Virallismenettelyistä konkurssilainsäädäntö on edelleen tärkeä ja välttämätön osa yritysten taloudellista toimintaympäristöä ja tarkoitettu käytettäväksi tilanteessa, jossa yritys on kykenemätön suoriutumaan taloudellisista velvoitteistaan ja lisävelkaantumista ei voida estää. Parhaillaan eduskunnan käsittelyssä olevaa konkurssilainsäädännön uudistusta voidaan pitää kokonaisuudessaan onnistuneena. Esityksen tärkeinä kohtina on pidettävä mm. sitä, että vähäisen saatavan johdosta yritystä ei voitaisi vielä hakea konkurssiin, lakiin tulisi kirjattavaksi selkeä yleisvelvoite velallisen asiallisesta kohtelusta ja hänen etujensa asianmukaisesta huomioimista konkurssimenettelyssä kuin myös velallisen yhdenvertainen oikeus velkojan ohella saada tietoja konkurssimenettelyn kulusta. Näillä muutoksilla parannettaisiin velallisen tosiasiallisia mahdollisuuksia vaikuttaa yrityksen omaisuuden realisointiin ja siten vaikuttaa realisoinnin tulokseen. Omaisuuden realisoinnin osalta yrittäjän oman asunnon saamista ns. suojaosuuden piiriin ei ole kuitenkaan ko. ehdotukseen sisällytetty. Tämä sekä luonnollisen henkilön mahdollisuus henkilökohtaiseen konkurssiin ovat asioita, joita jatkossa tulisi tarkemmin selvittää ja joilla saattaisi olla olennaista vaikutusta yrittäjien halukkuuteen jatkaa yritystoimintaa epäonnistumisen jälkeen sekä ylipäätänsä rohkaista ihmisiä ryhtymään yrittäjiksi.

Ulosottolain tähän mennessä toteutettu kokonaisuudistus parantaa ulosottomenettelyä myös velallisen kannalta katsottuna. Merkittävintä uudistuksessa on määräajan asettaminen ulosottoperusteen täytäntöönpanokelpoisuudelle. Niin ikään avoimuusperiaatteen toteutuminen ja mahdollisuus vapaakuukausien käyttöön parantavat velallisen asemaa uudessa laissa. Suomen Yrittäjät pitääkin tärkeänä, että ylivelkaisuudesta seuraavien haittojen hoitamiseksi ja minimoimiseksi pyritään löytämään uusia keinoja, kun nykyisin menettelyin ei ole onnistuttu ratkaisemaan ongelmaa riittävässä määrin. Ulosottokelpoisuuden määräaikaisuus herättää kuitenkin myös kysymyksen siitä, miten muutos tulee vaikuttamaan yrittäjinä toimivien ja muiden luonnollisten henkilöiden maksumoraaliin ja sitä kautta myös yrittämisen edellytyksiin. Selvää lienee, että ulosottoperusteen määräaikaisuus tulee jossakin määrin johtamaan luotonannon ja rahoituksen saatavuuden kiristymiseen sekä saatavien perinnän tehostamiseen. Nämä muutokset ovat kyllä omiaan karsimaan tietoista houkutusta ylivelkaantumiseen, mutta samalla myös vaikeuttamaan nimenomaan pienten yritysten perustamista ja epäonnistumisen jälkeistä yritystoiminnan uudelleen käynnistämistä.

Pienyritysten toimintaedellytysten turvaamisen ja maksukyvyttömyystilanteiden hoitamisen kannalta on konkurssia ja ulosottoa parempana vaihtoehtona kuitenkin pidettävä vapaaehtoisten tai virallisen menettelyn kautta toteutettavia velkajärjestelyn ja saneerauksen muotoja. Maksuvaikeuksissa olevan yrityksen tervehdyttäminen on yleensä sekä velallisen että velkojien kannalta edullisempi vaihtoehto kuin yritystoiminnan lopettaminen kokonaan. Yksityishenkilöiden velkajärjestelysäännösten uudis-

taminen toi mukanaan velkajärjestelyyn pääsyn edellytysten paranemisen. On kuitenkin todettava, että pelkkä velkajärjestelyn nykyistä laajempi toteuttaminen em. uudistuksen myötä ei yksistään paranna velallisen mahdollisuuksia ns. normaaliin elämään palaamiseksi. Maksuhäiriömerkinnät säilyvät vielä pitkään luottotietorekisterissä vaikeuttaen tai jopa estäen yritystoiminnan uudelleen käynnistämisen.

Maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitaminen

Suomeen tulisi saada luoduksi järjestelmä, joka tukee yritystoiminnan uutta alkua konkurssin tai muun insolvenssimenettelyn päätyttyä. Kuten edellä jo mainittiin maksukyvyttömyydestä seurannut luottotietomerkintä aiheuttaa nykyisissä olosuhteissa velalliselle ongelmia senkin jälkeen kun insolvenssimenettely on päättynyt. Luottohäiriöistä johtuva merkintä ei poistu samassa aikataulussa luottotietorekisteristä ja täten estää tai vähintäänkin vaikeuttaa velallisen mahdollisuuksia käynnistää yritystystoimintaa uudelleen (esim. vaikeuttaa olennaisesti rahoituksen saantia). Rahoittajien tietoisuutta velallisen maksuohjelmista ja heidän keskinäistä yhteistyötä tulisi edistää, ettei luottotietokelpoisuuden menetyksestä muodostuisi lopullista estettä yritystoiminnan harjoittamiselle.

Oikeudellisista insolvenssimenettelyistä välittyvää kielteistä leimaa pitäisi saada puretuksi ja oppia näkemään ne mahdollisuutena korjata aikaisemmat yritystoiminnan virheet ja oppia niistä. Yrittäjyyden vihreässä kirjassakin painotetaan yhteiskunnan positiivista asennoitumista yrittäjiin. Yhteiskunnan koneiston tulisi rohkaista yrittäjiä uuteen alkuun epäonnistumisesta huolimatta ja uudelleenkäynnistäminen tulisi saada hallinnollisesti helpommin toteutettavaksi. Pienien yritysten osalta tämä tarkoittaa ennen kaikkea lainsäädännön yksinkertaistamista, jotta kynnys uuteen alkuun ei nousisi liian korkeaksi menettelyn raskauden ja kalleuden johdosta.

SUOMEN YRITTÄJÄT RY

Riikka Tähtivuori
lainopillinen asiamies

VELKANEUVONTA RY p (014) 626 704
Pj. Ritva Anttonen f 625 812
Velkaneuvontakeskus
PL 123
40101 JYVÄSKYLÄ e ritva.anttonen@jkl.fi

4.6.2004

VELKAHALLINTAOHJELMA – KESKUSTELUTILAISUUS 17.11.2003

Velkaneuvonta ry: Velkaneuvonta ja muut tukitoimet eri osa-alueissa

1. Velkaongelmien syntymisen ehkäiseminen

Talous- ja velkaneuvojat ovat olleet ylityöllistettyjä velkaongelmien vuoksi, eikä ennalta ehkäisevään talousneuvontaan ole ollut vielä mahdollisuutta.

Erityisen tärkeä olisi saada taloustaitojen opetusta koulujen opetussuunnitelmiin ja opetukseen.

Talouden hallintaan liittyvät ongelmat tulevat esille erittäin monien toimijoiden työssä yhteiskunnassamme. Ne liittyvät myös ihmisten hyvin monina isiin muihin ongelmiin ja elämäntilanteisiin. Tämän vuoksi talousneuvonta tulee nähdä hyvin laajan toimijajoukon tehtävänä. Talousneuvonta voidaan hoitaa verkostoidusti moniammatillisena yhteistyönä, niin, että kaikki ne tahot, jotka kohtaavat työssään asiakkaita, joilla on talouden hallintaan liittyviä ongelmia tekisivät talousneuvontaintervention. Näitä toimijoita ovat mm. talous- ja velkaneuvonta, mielenterveystyö, sosiaalityö, työvoimatoimistot, nuorisotyö, ulosotto, diakoniatyö jne. Talousneuvoja voisi toimia koordinaattorina tässä verkostossa, avustamalla, opastamalla ja kouluttamalla verkostoa sekä osallistumalla tarvittaessa moniongelmaisen asiakkaan ongelmavyyhdin selvittämiseen taloudenhallinnan osalta. Talous- ja velkaneuvontayksiköihin tulisi turvata resurssit talousneuvontaa ja sen koordinoimista varten.

2. Velkaongelmien syvenemisen estäminen

Ulosoton ja velkaneuvonnan yhteistyöllä voitaisiin ehkäistä velkaongelmien syvenemistä. Ulosottomies huomaa ensimmäisenä viranomaisena orastavan velkaongelman, kun ulosottoon saapuu perittäväksi yksittäinen kulutusluotto tai maksamaton lasku. Tästä aiheutuvasta luottohäiriömerkinnästä voi seurata etenkin nuorelle velalliselle dramaattisia seurauksia opintolainan, työpaikan ja asunnon saamisen estyessä. Velkaongelman syvenemistä voitaisiin ehkäistä talous- ja velkaneuvonnan väliintulona kun velallisen velkaongelma ei ole vielä huomattava. Ulosottomies voisi ohjata asiakkaan talous- ja velkaneuvontaan, jossa talousneu-

vonnan kautta saatettaisiin asiakkaan talous tasapainoon ja katkaistaisiin ylivelkaantumiskehitys. Tarvittaessa velkaneuvoja avustaisi tekemään velkojille esitys vapaaehtoisesta velkojen järjestelystä. Tässä vaiheessa selvittäisiin kevyellä järjestelyllä, jossa velkojat saisivat kaikki saatavansa maksuaikojen ja maksuerien muutoksella. Riittävän ajoissa puuttumalla velkaantumiseen voitaisiin ehkäistä varattomuusmerkintä. Talous- ja velkaneuvonnan ja ulosoton kiinteää yhteistyötä voitaisiin kokeilla käynnistämällä toimintoja yhdistävä pilottihanke.

Toimeentulotukiasiakkaiden ylivelkaantumista voitaisiin ehkäistä toimeentulotukipäätöksen yhteydessä annettavalla talousneuvonnalla, kun asiakkaalla on talouden niukkuuden lisäksi taloudenhallintaan liittyvä ongelma. Tämä edellyttää toimeentulotukea myöntävien henkilöiden kouluttamista. Tästä koituisi toimeentulotukimenojen säästöjä kunnille.

Tämän tyyppistä ensiapuluontoista talousneuvontaa voidaan antaa myös muiden palvelujen yhteydessä. Esim. asumisneuvonta, nuorisotyö, mielenterveystyö, päihdetyö, työvoimaneuvonta, opintotukikeskus, Kela jne. Asiakkaan tarvitessa syvällisempää neuvontaa, hänet ohjattaisiin talous- ja velkaneuvontaan.

Sosiaalinen luototus tulisi saada pikaisesti kaikkiin kuntiin. Monen asiakkaan ylivelkaantumien voitaisiin ehkäistä jo velkaantumisen alkuvaiheessa sosiaalisen luoton ja siihen liitetyn talousneuvonnan kautta tapahtuvalla talouden tasapainottamisella.

3. Maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen

Velkaneuvonnan resurssit ovat vielä riittämättömät Tästä aiheutuu velkaneuvontaan pääsemisen pitkittyminen ja ruuhkautuneiden velkaneuvontayksiköiden käsittelyaikojen piteneminen. Velalliset voivat joutua jonottamaan kohtuuttoman pitkiä aikoja muutamista kuukausista jopa vuoteen pääsyä velkaneuvontaan. Käsittelyajat velkaneuvonnassa voivat venyä jopa puolesta vuodesta vuoteen. Velkaneuvonnan resurssit tulisi saattaa koko maan alueella paikallista tarvetta vastaavaksi.

Talous- ja velkaneuvonnan taso ja kuntien suhtautuminen palveluun on vaihtelevaa. Talous- ja velkaneuvonnan taso voidaan turvata ammattipätevyyden osoittavalla tutkinnolla ja riittävän korkeilla pätevyysvaatimuksilla uuden henkilöstön palkkauksessa. Talous- ja velkaneuvonnan siirtäminen kunnilta kokonaan valtiolle turvaisi palvelun tason ja tasalaatuisuuden valtakunnallisesti. Kaikki maksukyvyttömyyshallintaan liittyvät palvelut tulisi olla saman ministeriön alaisuudessa.

Maksuohjelman keston aikana velalliselle voi syntyä uutta velkaa, mikä menee ulosottoon. Velallisen velkajärjestelyn turvaamiseksi tästä tulisi saada ulosotosta viivytyksettä tieto talous- ja velkaneuvontaan, jotta maksuohjelman onnistumista voitaisiin tukea talousneuvonnalla. Mikäli velallisella on sosiaalinen suorituseste tai hänen olosuhteensa ovat oleellisesti muuttuneet, velkaneuvoja voi avustaa vapaakuukausien tai maksuohjelman muutoksen hakemisessa.

Velkaneuvonnan ja ulosoton yhteistyötä tulisi kehittää ja tiivistää, jotta ylivelkaisten velkaongelma saataisiin ratkaistuksi mahdollisimman nopeasti ja kokonaisvaltaisesti. Ulosoton kautta velalliset tavoitetaan nopeasti. Velkaneuvojat voivat taas selvittää velallisen kokonaistilanteen ja avustaa vapaaehtoisten järjestelyjen tai velkajärjestelyhakemusten laatimisessa koko velkatilanteen ratkaisemiseksi. Velkaneuvojat voivat tukea maksuohjelmien keston aikana järjestelyn onnistumista talousneuvonnan avulla.

Laki velkojen lopullisesta vanhentumisesta tulisi saattaa voimaan. Ulosottolakiuudistuksen mukainen ulosottokelpoisuuden vanheneminen ei poista velan olemassaoloa. Tästä aiheutuu turhaa perintää ja ongelmia velallisen jälkeläisille velkavastuun siirryttyä kuolinpesälle.

4. Maksukyvyttömyyden jälkikäteen hoitaminen

Luottohäiriömerkinnän poistuminen luottotiedoista maksuohjelman päättymisen jälkeen ei aina palauta entisen velallisen luottokelpoisuutta. Vaikka maksuohjelman päättymisen jälkeen asiakkaalla olisi velanmaksukykyä, pankkien omista tietojärjestelmistä löytyvät merkinnät velkajärjestelystä voivat estää esimerkiksi yritystoiminnan aloittamisen, asuntolainan tai muun luoton saamisen.

Lainakeskustelujen yhteydessä jotkut pankit ovat jo alkaneet ohjata velkajärjestelyn läpi käyneitä asiakkaita talous- ja velkaneuvontaan tarkistuttamaan asiakkaan maksukyvyn ennen luottopäätöksen tekemistä. Luoton myöntäjä voi saada tällöin myös lausuman siitä, että velallinen on hoitanut velkajärjestelyn kunnialla loppuun saakka. Tämä sekä velallisen että velkojan kannalta varmuutta tuova menettely voisi laajentua yleiseen käytäntöön.

Velkaneuvonta ry

Ritva Anttonen
hallituksen puheenjohtaja

Yksinhuoltajien ja Yhteishuoltajien Liitto ry 12.11.2003
Kuusitie 14
00270 HKI
09 877 78 84

Muistio / Velkahallintaohjelmatyöryhmän kontaktiverkosto

Yksinhuoltajien velkaongelmat seurausta köyhyydestä

Yksinhuoltajien työttömyys lisääntyi 1990 – luvun lopulla vaikka suomalaiset yksinhuoltajat ovat kansainvälisesti verrattuna edelleen aktiivisesti työelämässä. Yksinhuoltajatalouksien elintaso on laskenut muuhun väestöön verrattuna.

> ”Yksinhuoltajien tulokehityksessä on tapahtunut vuoden 1995 jälkeen selvä taittuma alaspäin, mikä poikkeaa muiden työikäisten talouksien tulokehityksestä. (STM:n erikoistutkija Ilari Keso, Kymen Sanomat 29.8.99)”

> ”Veronmaksajien keskusliiton pääekonomisti Jaana Kurjenoja on laskenut että yksinhuoltajan kannattaa mennä töihin pienellä palkalla, mutta jos palkka nousee 7000 – 12 000 markkaan, tuet putoavat niin paljon, ettei käteen jääkään juuri mitään” (HS 29.10.2001)

Yhdenvanhemman perheistä 88 prosentissa lähivanhempi on nainen. Naisille tyypilliset pätkätyöt, palvelualojen työvuorot jotka eivät sovi yhteen päivähoitoaikojen kanssa, tapaajavanhemman mahdollinen epäluotettavuus tai haluttomuus joustaa lastenhoidossa, estävät työllistymistä ja etenemistä työuralla.

Elatusmaksut ovat yleensä vähemmän kuin lapsen osuus talouden välttämättömistä kuluista ja lapsen henkilökohtaiset menot ovat yhteensä. Jos toinen vanhempi on maksukyvytön tai pakoilee elatusmaksua, maksaa kunta elatustukea 118,15 euroa lasta kohden iästä riippumatta. Elatustuki ei läheskään kompensoi toisen aikuisen palkkatulon puuttumista taloudesta.

Yllättävät menot tai olosuhteiden muutokset (työkyvyttömyys, lapsen sairaus, vuokrankorotus, tms) kaatavat kireällä olevan yhden vanhemman talouden, jolloin ensiavuksi saatetaan ottaa kallis kulutusluotto jos muuta tukiverkostoa (sukulaiset, ystävät, työkaverit) ei ole.

Yllättäviin tilanteisiin kuuluu myös elatusmaksujen viivästyminen / lakkaaminen varoituksetta. Ulosotto on tehotonta eikä siihen pääsääntöisesti ryhdytä lyhyiden

(1-2kk) viiveiden takia. Nämä viiveet ovat suuri rasite taloudelle jossa ei ole puskurirahaa. YYL:n jäsenistö on kertonut ulosotosta vastaavien asenneongelmista eri puolilla Suomea.

Yhden vanhemman talouksien velkaantuminen ei ole seurausta liiallisesta riskinotosta tai tiedon puutteesta vaan taloudellisen ja sosiaalisen tukiverkoston kapeudesta sekä ongelmista työn ja perheen yhteensovittamisessa.

Lasten saatava tulisi turvata, eropareja tulisi auttaa kohtuullisiin sopimuksiin.

YYL pitää vaarallisena ajatusta mahdollisuudesta sovitella elatusapuvelkaa velkajärjestelyn keinoin. Sen sijaan elatusmaksujen sopeuttamisen kulloiseenkin taloudelliseen tilanteeseen tulisi olla puolin ja toisin helpompaa huomioiden sekä lapsen talouden että elatusvelvollisen talouden osatekijät. Nythän kuntien lastenvalvojat antavat usein virheellisen tiedon siitä, että tehtyä elatussopimusta voi muuttaa, muttatodellisuudessa riitatilanteissa ei ole kahta samaa mieltä olevaa sopijaosapuolta. Käräjäoikeudetkaan eivät ota elatusasiaa käsiteltäväkseen, ellei ole tapahtunut ”olennaista” muutosta olosuhteissa.

Elatusmaksut pitäisi pääsääntöisesti sopia määräajaksi ja portaittain nouseviksi jotta lapsen iän myötä kasvava tarve ja toisaalta muutokset vanhempien elatuskyvyssä vastaisivat toisiaan paremmin. Tulo- ja menoselvitysten sekä arvion lapsen menoista ja kohtuullisesta osuudesta lähivanhemman ja paljon lastaan luonapitävän tapaajavanhemman talouden kuluista tulisi olla huomattavasti nykyistä tarkemmin tehtyjä, sekä lastenvalvojan luona, että käräjäoikeudessa asioitaessa. Ongelmaksi jäävät tuolloinkin pimeän työn tekeminen ja yrittäjien mahdollisuus ilmituoda todellisuutta pienempi tulo elatustuen määräytymisperusteeksi.

Keinoja yhden vanhemman perheiden köyhyyden ja ylivelkaantumisen ehkäisemiseksi:

- Ympärivuorokautisen päivähoidon tarjonta -> vanhemman mahdollisuus jatkaa työssäkäyntiä eron jälkeen.
- Perheellisten työvuorot lapsiystävällisemmiksi
- Kunnallisen elatustuen tarkistaminen ylöspäin ja / tai korottaminen lapsen iän myötä.
- Mahdollisuus sosiaaliseen luototukseen akuuteissa kriiseissä.
- Opintotuen tulisi huomioida vanhemmuuden taloudellinen rasite.
- Ulosoton nopeampi reagointi elatusvelkaan
- Tuloloukkujen purkaminen
- Elatusvastuusta tulee säätää tarkemmin edellämainittu huomioiden.
- Elatusavun määräytymisestä tulisi STM:n / STAKESin / tms toimesta mitä pikimmiten kehittää verolaskurin tyyppinen valtakunnallisesti käytössä oleva sähköinen laskuri.

Lisätietoja:

Inka Kanerva
Toiminnanjohtaja
09 147 215

TILASTOKESKUS
He / Oikeusolot ja vaalit
Moisio Kimmo puh.09 1734 3239
kimmo.moisio@tilastokeskus.fi

Velkahallintaohjelma
Muistio

10.11.2003 1(2)

Velkahallintaohjelma

Velkahallinta ohjelmaa laatimaan on perustettu työryhmä, jonka kontaktiverkostoon on nimetty myös Tilastokeskuksen edustaja. Tilastokeskuksen rooli on tässä muistiossa rajattu Tilastokeskuksen tarjoaman tilasto ja tutkimustiedon kartoittamiseen. Asian laajuuden ja lyhyehkön valmisteluajan puitteissa olen pyrkinyt keräämään tähän muistioon ennakkokysymysten otsikoiden alle sellaisia ilmiöalueeseen liittyviä tilasto- ja tutkimustietoja, joiden pohjalta velkaongelmia voitaisiin tarkastella.

1. Velkaongelmien syntymisen estäminen:

Tilastokeskuksen tulot ja elinolot vastuualueella (Elinolot) kerätään vuosittain tietoja kotitalouksien veloista sekä velkaongelmien ja maksuvaikeuksien kokemisesta. Tiedot perustuvat haastattelututkimukseen, jonka brutto-otoskoko on noin 11 000 kotitaloutta. Samalta kotitaloudelta saadaan tiedot kahdelta ajankohdalta. Vuosittain noin puolet kotitalouksista vaihtuu. Paneeliasetelma mahdollistaa kotitalouksien velkaantumisen ja velkaongelmien dynaamisen tarkastelun.

Rahoitusmarkkinat vastuualueella (Taloudelliset olot) tehdään tilastot luottokannasta neljännesvuosittain ja alueellisesta luottokannasta vuosittain. Luottokantatilastosta käy ilmi luottojen takaisin maksamatta oleva pääoma neljänneksen lopussa sekä nostetut uudet luotot neljänneksen aikana. Tiedot tilastoihin kerätään pankeilta, muilta rahoitusta välittäviltä rahalaitoksilta, vakuutusyhtiöiltä, muilta rahoituslaitoksilta, valtiolta ja sosiaaliturvarahastoilta. Vastuualueella tuotetaan luottokantatilastojen lisäksi neljännesvuosittain rahalaitostilasto jossa on tietoja mm. rahalaitosten luotto- ja takaustappiosta. Vuosittain tuotetaan tilasto pankki- ja luottokorteista. Tilastossa mm. korttitilit, -myynti, -velka, luottotappiot ja maksuhäiriöt.

Suhdanneindikaattorit vastuualueella (Taloudelliset olot) tehtävissä kuluttajabarometrin kuukausi- ja neljännesvuosijulkaisuissa tarkastellaan mm. kotitalouksien oman talouden mennyttä ja tulevaa kehitystä, rahatilannetta, säästämistä, rahankäyttöä sekä lainanottoa.

2. Velkaongelmien syvenemisen estäminen:

Tilastokeskuksen Elinolot-yksikössä tehtävässä vuosittaisessa otostutkimuksessa seurataan kotitalouksien velkaantumista ja velkaongelmien yleisyyttä. Haastattelussa kysymyksiä veloista velkatyypeittäin, ylivelkaantumisesta, velkojen lyhen-

nysten ja korkojen järjestelystä, ulosotosta, velkaantumiseen liittyvästä omaisuuden myynnistä ja maksuvaikeuksista.

3. Maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen:

Tilastokeskuksen oikeusolot ja vaalit vastuualueella (Henkilötilastot) tuotetaan konkurssi-, yrityssaneeraus- ja yksityishenkilöiden velkajärjestelytilastot, jotka julkaistaan kuukausittain ilmestyvässä Konkurssitiedote-julkaisussa. Tilastoista saadaan melko kattava kuva niistä maksukyvyttömyystilanteista, joissa maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen on saatettu oikeusprosessin kohteeksi. Tilastoista saadaan tiedot maksukyvyttömyysmenettelyiden kohteeksi joutuneiden yritysten ja yksityishenkilöiden määristä, yritysten toimialoista ja henkilökunnan määrästä, oikeusprosessista ja sen lopputuloksesta sekä velkojen kokonaismääristä. Tilastojen antama kuva velkatilanteesta on luonnollisestikin suppea, sillä vain osa velkaongelmista ratkaistaan konkurssin, yrityssaneerauksen tai yksityishenkilön velkajärjestelyn kautta. Tiedot saadaan käräjäoikeuksien asiankäsittelyjärjestelmästä. Oikeusministeriö toimittaa Tilastokeskukselle kuukausittain tiedot käsitellyistä konkurssi- yrityssaneeraus- ja velkajärjestelyasioista. Tilastokeskuksessa konkurssiin tai yrityssaneeraukseen haettuun yritykseen yhdistetään sitä kuvaavat taustatiedot, kuten toimiala ja henkilökunnan määrä. Ulosottoasioista ei Tilastokeskuksessa tällä hetkellä tuoteta tilastoja.

4. Maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitaminen:

Maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitamiseen liittyviä tilasto- tai tutkimustietoja ei tietääkseni tuoteta Tilastokeskuksessa.

Yhteystietoja.

Oikeusolot ja vaalit: Kimmo Moisio,

puh 09 1734 3239

kimmo.moisio@tilastokeskus.fi

Tulot ja elinolot: Pertti Roponen,

puh. 09 1734 3481

petri.roponen@tilastokeskus.fi

Rahoitusmarkkinat: Susanna Laine,

puh. 09 1734 3539

susanna.laine@tilastokeskus.fi

Helsingin yliopisto/taloustieteen laitos **MUISTIO**
Kuluttajaekonomia
Kotitalouksien velkaantumisen ja talousneuvonnan tutkimushanke
Tarja Römer-Paakkanen
Tarja.romer-paakkanen@helsinki.fi
0500-981 393

VELKAHALLINTAOHJELMA - KESKUSTELUTILAISUUS 17.11.2003

Kuluttajaekonomian opinnoissa perehdytään kuluttajakäyttäytymiseen, kotitalouden toimintaan, kulutuksen hyvinvointi- ja ympäristövaikutuksiin sekä kotitalouksien ja yhteiskunnan väliseen vuorovaikutukseen. Kuluttajaekonomia pääsee vaikuttamaan velkaongelmien syntymiseen, ratkaisemiseen ja estämiseen varsin pitkällä tähtäimellä kouluttamalla kotitalouksien taloudelliseen toimintaan ja hyvinvointiin perehtyneitä asiantuntijoita erilaisiin yhteiskunnan tehtäviin, kuten suunnittelijoiksi, opettajiksi, neuvojiksi, pättäjiksi ja tutkijoiksi.

Kotitalouksien taloudelliset ongelmat ja velkaantuminen ovat tärkeitä ja nopeaa ratkaisua vaativia moderniin kulutusyhteiskuntan kuuluvia ilmiötä, joiden ratkaisemiseksi tarvitaan myös paljon tutkimuksellista tietoa. Kuluttajaekonomiassa on käynnistynyt tutkimushanke (hanke-esettely on toimitettuetukäteen), jonka tavoitteena on tuottaa tietoa velkaantumisen vaikutuksista perheiden ja kotitalouksien hyvinvointiin. Tutkimushankkeen tutkijat toimivat työssään talous- ja velkaneuvontaan liittyvissä tehtävissä ja tekevät tutkimustaan näissä tehtävissään tärkeiksi kokemistaan ongelma-alueista.

Hankkeelta puuttuu vielä kokonaisrahoitus, mutta osa tutkimushankkeen tutkimuksista on jo saanut omaa rahoitusta ja ne ovat jo hyvässä vauhdissa. Joitakin välituloksia on odotettavissa jo vuoden 2004 loppuun mennessä. Osa tutkimuksista etenee tällä hetkellä tutkijan päätyön ohella. Hankkeesta on ilmestynyt joitakin julkaisuita ja keväällä 2004 järjestetään yhdessä Eduskunnan kotitalouden tukirenkaan kanssa velkaseminaari, jossa pyritään tuomaan esiin nimenomaan kotitalouden ja perheen näkökulmia ja kokemuksia velkaantumisesta.

Tutkimushankkeesta jo ilmestyneissä tutkimuksissa on erityisesti korostuntut tarve siihen, että kaikki velkaantuneiden kanssa työtä tekevät tahot toimisivat yhdessä siten, että velkaantuneen ei tarvitse yrittää etsiä tietoja ja neuvoja eri virastoista ja organisaatioista. Velkaantuneelle itselleen on samantekevää, kuka neuvonnan tai avun järjestää tai kustantaa, kunhan hän vain saa keskitettyä ja ristiriidatonta tietoa ja kannustusta selvittää ongelmiansa. Velkaantuneille kotitalouksille aiheutuu usein muitakin ongelmia (terveydellisiä, mielenterveydellisiä, sosiaalisia, lasten kasvatukseen liittyiviä ym. ongelmia), joiden kokonaisvaltainen ratkaiseminen vaatii kaikkien viranomais- ja neuvontaorganisaatioiden yhteistoimintaa.

Viranomaistahojen lisäksi myös kaikki vapaaehtoistoimintaa tekevät organisaatiot tarvitsevat tukea toiminnalleen, koska ne tekevät paljon sellaista ennaltaehkäisevää ja muuta neuvontaa tukevaa työtä, jota virallisilla organisaatioilla ei resurssipulan takia ole koskaan mahdollisuuksia tehdä. Erilaisilla järjestöillä ja harrastustoimintaan liittyvillä yhdistyksillä on pitkät perinteet ja tavat tavoittaa kotitalouksia jo ennen kuin velkaantuminen on edennyt liian pitkälle. Kuntien velka-ja talousneuvojilla ei ole resursseja toteuttaa esim. kouluissa tapahtuvaa talousneuvontaa, mutta monilla nuoriso- tai kotitalousjärjestöillä on siihen jo valmiita ohjelmia. Näiden järjestöjen ja organisaatioiden olisi kuitenkin saatava ns. virallinen asema "velkahallinta organisaatioiden" joukossa, jotta ne voisivat pysyä ajantasalla ja kehittää omaa työtään ja neuvonta- ja opetusmenetelmiään. Tämän keskustelutilaisuuden osallistujat edustanevat juuri niitä erilaisia organisaatioita, joilla on mahdollisuus vaikuttaa velkaantumisongelman eri vaiheissa, joten voisi olla hyödyllistä tehdä tästä verkostosta sellainen jatkuva toimijoiden verkosto, joka myös olisi tavallaan kaiken "virallisen tiedon postituslistalla".

Näkemyksiä "velkakaaren" eri kehitysvaiheissa tärkeistä asioista ja toimenpiteistä on esitelty mm. tutkimushankkeessa jo ilmestyneessä tutkimuksessa: Römer-Paakkanen, T. & Pentikäinen, A. (2003): Paperisodasta ulosottoon - Tutkimus rauenneista velkajärjestelyistä velallisen kokemana. Kuluttajatutkimuskeskus. Helsinki.

Muita hankkeesta tähän mennessä ilmestyneitä julkaisuja tai artikkeleita ovat mm. seuraavat:

Lehtinen, A-R. (1999). Ongelmana opintolainat. Tutkimus opintolainan maksamatta jättämiseen johtaneista syistä. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 34. KELA. Helsinki.

Koljonen, V. & Römer-Paakkanen, T. (2000): "Silloin ei ois pitäny hölmöillä". Ylivelkaantuminen nuorena velkaantuneiden näkökulmasta. Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja 38. Helsinki.

Sundberg, H. (2000): Talous- ja velkaneuvonta nuorten talouden hallinnan tukena, Etelä-Suomen lääninhallitus, Kilpailu- ja kuluttajaosasto. Helsinki

Koljonen, V. (2002): Nuorten velkaantuminen ja maksuhäiriöt. Julkaisussa: Autio, M., Eresmaa, I., Heinonen, V., Koljonen, V., Paju, P. & Wilska, T-A. (2002): Pakko riittää. Näkökulmia nuorten maksuhäiriöihin ja kulutukseen. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 24. Yliopistopaino. Helsinki.

Römer-Paakkanen, T. & Pentikäinen, A. (2003): "Kun mä en polta enkä käytä akunaalii, niin kyllä sitä tulee toimeen…". Kokemuksia kuluttamisesta velkajärjestelyn aikana ja sen raukeamisen jälkeen. Työväentutkimus 2003/Työväestö ja kulutus. Työväenperinne ry. Helsinki. Ss. 26-28.

Tarja Römer-Paakkanen,
MMT, projektivastaava
Helsingin yliopisto/Taloustieteen laitos, PL 27, 00014 Helsingin yliopisto
+358-9-85 32 786, +358-500-981 393
tarja.romer-paakkanen@helsinki.fi

HY/taloustieteen laitoksen kotitalouksien velkaantumisen ja talousneuvonnan tutkimushanke

ERILAISTUVIEN TALOUS- JA VELKAONGELMIEN VAIKUTUKSET KOTITALOUKSIEN JA PERHEIDEN HYVINVOINTIIN

Kansantaloutemme on jo selvinnyt 90-luvun lamasta mutta kymmenet tuhannet ihmiset kärsivät vielä laman aikaisista velkaongelmista. Lisäksi talouden ja kulttuurin muutokset synnyttävät uudenlaisia taloudellisia ongelmia ja esimerkiksi nuorten taloudellisten ongelmien määrä on kasvanut 2000-luvulla. Pätkätyöt, osa-aikaisuudet ja matalapalkkaisuuden yhdistelmä ovat monien lapsiperheiden toimeentulon riittämättömyyden syynä. Köyhät ja pienituloiset lapsiperheet ovat heterogeeninen joukko: Suurimman osajoukon muodostavat vaille koulutusta jääneet ja siksi epämääräisessä suhteessa työmarkkinoihin olevat, toinen osajoukko on korkeasti koulutetut pätkätyöläiset ja matalapalkkaiset. Taloudelliset ongelmat painavat paitsi aikuisten myös lasten mieltä silloin, kun talouden niukkuus on pitkäaikainen ja pysyvä tila perheessä. Taloudellisilla ongelmilla on lapsiperheille ja nuorille pitkävaikutteisia seurauksia ja maksuhäiriömerkinnät vaikuttavat mm. asunnon ja jopa nuorten ammatin hankintaan. Varsinkin nuorten kohdalla tarvitaan nopeita ratkaisuja, koska heidän maksuvaikeutensa alkavat usein hyvinkin pienistä veloista ja työttömyyden, alhaisen tulotason tai opiskelun vuoksi he saattavat pahimmassa tapauksessa jäädä yhteiskunnan tukien ja järjestelmien, kuten velkajärjestelyn, ulkopuolelle.

Neuvotteluratkaisut, velkajärjestely ja niitä molempia tukevat talous- ja velkaneuvontapalvelut ja sosiaalihuollon toimeentuloa turvaavat palvelut muodostavat talous- ja velkaongelmien hallinnan institutionaalisen ytimen. Kansalaisten oikeus taloudellisen neuvonnan saamiseen on periaatteessa varmistettu talous- ja velkaneuvontalailla, joka tuli voimaan syksyllä 2001. Neuvonnan tehtäväalueeseen kuuluu tietojen ja neuvonnan antaminen talouden ja velkojen hoidosta sekä asiakkaiden avustaminen taloudenpidon suunnittelussa. Kuntalaisia avustetaan myös velkatilanteen selvittelyssä ja sopimusneuvotteluissa velkojien kanssa. Nykyisillä talous- ja velkaneuvonnan resursseilla ei voida juurikaan antaa kuntalaisille lain edellyttämää budjetti- ja talousneuvontaa.

Tämän tutkimushankkeen tarkoituksena on selvittää velkaongelmaisten nuorten ja lapsi- sekä yrittäjäperheiden talousongelmien erilaistumista ja institutionaalisia ratkaisuvaihtoehtoja. Tavoitteena on osoittaa kotitalouksien talous- ja velkaongelmien moniulotteisuus. Hankkeeseen sisältyy tutkimuksia, joissa tarkastellaan mm. talous- ja velkaneuvontaa antavien tahojen toimintaa, velkaantuneiden kotitalouksien toimintaa sekä erilaisten velkaongelmaisten ryhmien (mm. nuoret, yrittä-

jät, työttömät) kokemuksia talous- ja velkaongelmista ja talous- ja velkaneuvonnasta. Tutkimustuloksia voidaan hyödyntää kotitalouksien ja varsinkin lapsiperheiden taloudellisen tilanteen kokonaisvaltaisen näkemyksen rakentamisessa, perheiden tarvelähtöisen neuvonnan suunnittelussa, velkaongelmien ennaltaehkäisemisessä ja ratkaisemisessa sekä joustavien ja erilaisissa tilanteissa ja erilaisissa ongelmissa toimivien rakenteiden suunnittelussa.

Seuraavat kotitalouksien velkaantumiseen ja talousneuvontaan liittyvät tutkimukset ovat tekeillä Helsingin yliopiston taloustieteen laitoksella ja sosiaalipolitiikan laitoksella. Tutkimusprojektin ohjausryhmän muodostavat tutkimushankkeen projektijohtaja MMT Tarja Römer-Paakkanen, kuluttajaekonomian professori Visa Heinonen ja tutkimusjohtaja, dos. Johanna Leskinen Kuluttajatutkimuskeskuksesta. Tutkimuskokonaisuuteen voidaan jatkossa liittää uusia pro gradu- tai jatkoopinnäytetöitä.

1. "Talous- ja velkaneuvontajärjestelmän toimivuus"
Helena Sundberg, YTM, Etelä-Suomen lääninhallitus, lisensiaattityö.

Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata ja arvioida Etelä-Suomen läänin talous- ja velkaneuvonta-yksiköiden toimintaa sekä yksikön sisäisinä että ulkoisina prosesseina. Tavoitteena on myös arvioida palvelujen saavutettavuutta. Etelä-Suomen läänin alueella toimii 20 neuvontayksikköä, joita voidaan käyttää tutkimusaineistona. Neuvontayksikköjen koko vaihtelee yhdistelmävirassa toimivasta yhden neuvojan yksiköstä 15 työntekijän yksikköön. Tutkimuksessa etsitään vastauksia mm. seuraaviin kysymyksiin: 1) Mitkä ovat yksikköjen erot sisäisissä toimintakäytänteissä, 2) mitkä ovat yksikköjen erot ulkoisissa toimintakäytänteissä ja 3) mikä on neuvonnan toimivuus ja vaikuttavuus. Talousneuvonta ja velkaneuvonta arvioidaan omina prosesseinaan. Talous- ja velkaneuvonta-järjestelmän kehittämisen kannalta on tärkeää mm. löytää hyviä työkäytänteitä, joilla voidaan parantaa ja yhtenäistää läänin eri neuvontayksiköiden työtapoja tarkoituksenmukaisesti. Arviointimateriaalina käytetään Etelä-Suomen lääninhallituksen ja Kuluttajaviraston käyttöön tullutta seurantatietoa, lääninhallituksen tekemiä kyselyjä sekä koulutus- ja neuvottelupäivillä työstettyä aineistoa. Neuvontayksiköiden oma nykytilan kuvaus ja arviointi tehdään joko haastattelujen tai kyselyn avulla.

2. "Talousneuvonnan sisällön mallintaminen"
Maija-Helena Nykänen, MMM, Tampereen kaupungin yksityistalouden neuvontapalveluyksikkö, lisensiaattityö

Tutkimus- ja kehittämishankkeen tavoitteena on luoda käytännön malleja talousneuvonnan sisällöstä. Sisältökysymyksinä tarkastellaan lähinnä asiakkaan tarvitseman palvelun luonnetta: mitä asiakas tarvitsee neuvonnalta pärjätäkseen paremmin. Hankkeen avulla saadaan tietoa laman jälkeisen ylivelkaantumisen ja maksuhäiriötilanteiden syistä. Talousneuvonta liitettiin lakisääteisesti velkaneuvontaan, kun säädettiin laki talous- ja velkaneuvonnan toteuttamisesta kunnissa. Kunnalliseen talous- ja velkaneuvontaan kohdistuu edelleen paineet lähinnä ylivelkaantuneiden taholta. Talousneuvonnan käsitettä ja sisältöä ei ole ollut yleisesti ottaen mahdollista kehittää. Sosiaali- ja diakoniatoimessa on todettu osan asiak-

kaista tarvitsevan monipuolista talous- ja velkaneuvontaa. Esimerkiksi sosiaalitoimi näkee talousneuvonnan yhä enemmän yhtenä sosiaalityön menetelmänä. Hankkeen toteutuksessa perusajatuksena on talousneuvontatyön kehittäminen käytännön neuvontatyötä tekemällä. Perustutkimusaineisto on hankittu vuonna 2002 Suomen Kuluttajaliitto ry:n talousneuvonnan, Vantaan kaupungin velkaneuvonnan ja sosiaalitoimen sekä Hakunilan diakoniatoimen välisenä yhteistyönä. Näkökulmaa syvennetään talous- ja velkaneuvontakokemuksilla Tampereen kaupungin yksityistalouden neuvontapalveluyksikössä vuonna 2003. Tutkimusmenetelmä on toimintatutkimus.

3. "Taloudellinen ohjaus ja neuvonta asiakastyössä"
Pirjo Sarvimäki, VTM, Sosiaali- ja terveysministeriö, lisensiaattityö (opinnäytetyö tehdään Valtiotieteelliseen tiedekuntaan sosiaalipolitiikan laitokselle, ohjaajat prof. Mirja Satka ja MMT Tarja Römer-Paakkanen)

Tutkimuksen tavoitteena on löytää menetelmä pienituloisten ja vähävaraisten kotitalouksien taloudelliseen neuvontaan ja ohjaukseen. Pienituloisten ja vähävaraisten henkilöiden ja perheiden taloudellista tilannetta voidaan pitää jo lähtökohtaisesti haavoittuvana ja taloudellisiin ongelmiin joutumista selittävät usein riittämättömät ja epäsäännölliset tulot, yllätykselliset ja itsestä riippumattomat menot, riittämättömät sosiaaliturvaetuudet, kulutuksen hallitsemattomuus, ylivelkaisuus tai elämässä vaikuttavat muut ongelmat. Toisaalta pienituloisuus ja vähävaraisuus ei kuitenkaan välttämättä johda aina velkakierteisiin tai taloudellisiin ongelmiin, sillä kotitalouksien raha-asioiden hallinta, taidot ja osaaminen auttavat niitä suoriutumaan niukoista rahallisista resursseista huolimatta. Tutkimuksen tarkoituksena on etsiä taloudellisiin ongelmiin joutumisen yksilöllisiä kehityskulkuja sekä niitä mekanismeja, jotka saavat aikaan muutosta erilaisissa olosuhteissa elävien ihmisten taloudellisessa tilanteessa ja, jotka lisäävät yksilöiden ja perheiden talouden vakautta ja parantavat heidän jokapäiväistä taloudellista suoriutumistaan.

4. "Pitkäaikaistyöttömyys ja velkaantuminen traumaattisena kokemuksena" (Unemployment and indebtness as a thraumatic experience)
Aulikki Pentikäinen, MMM, Espoon kaupungin velkaneuvonta, väitöskirja

Pitkäaikaistyöttömyys on yksi suomalaisen yhteiskunnan vaikeimmin ratkaistavia ongelmia, jota on pyritty ratkaisemaan työllistämispolitiikan keinoin. Työvoimahallinto, kunnat ja Kela ovat perustaneet ns. Yppi-projekteja, joiden tarkoituksena on tehdä yksilöllisiä kuntoutumissuunnitelmia. Alustavat selvitykset Espoossa ovat osoittaneet, että pitkäaikaistyöttömyyden taustalla on hyvin usein myös velkaongelmia. Lama-aikaisia järjestelemättömiä luottoja arvioidaan edelleen olevan noin 60.000-70.000:lla suomalaisella, joten onkin aihetta kysyä missä määrin velkaantuminen estää yksilön kuntoutumista työmarkkinoille. Valtio ja pankit ovat keväällä 2002 allekirjoittaneet ns. velkasovinto-ohjelman, jonka tarkoituksena on järjestellä pääosa em. Veloista vuoden 2004 loppuun mennessä. Tähänastiset kokemukset osoittavat, että ylivelkaantuneiden aktivointi velkojen järjestelyyn on vaikeaa: vain noin murto-osa lamavelkaisista on vuoden 2003 alkuun mennessä vastannut velkojan yhteydenottoon. Vaikuttaa siis siltä, että samoin kuin pitkäaikaistyöttömyys, myös velkaongelmien ratkaisu saattaisi edellyttää kuntouttavam-

paa ja yksilöllisempää lähestymistapaa. Tämän tutkimuksen *tarkoituksena on selvittää, kuinka velkaantuneet pitkäaikaistyöttömät kokevat velkaantumisen ja työttömyyden yhteenkietoumisen*. Tutkimuksen avulla pyritään myös arvioimaan, missä vaiheessa velkaongelmiin pitää puuttua, jotta voidaan estää velkaantuneiden syrjäytymiskierteet. Tutkimustuloksia voidaan hyödyntää moniammatillisen työotteen kehittämisessä.

5. **"Kerran yrittäjä, aina yrittäjä? - Case-tutkimus velkaantumisen vaikutuksista yrittäjän kotitalouteen ja yrittäjän mahdollisuuksiin jatkaa yrittäjänä"** (Once an entrepreneurs, allways an entrepreneur? - A Case study on Small Entrepreneurs and Debt Adjustment)

Tarja Römer-Paakkanen, MMT, HY/taloustieteen laitos, väitöskirjan jälkeinen tutkimus

Tutkimuksessa tarkastellaan ylivelkaantumisen vaikutusta yrittäjän kotitalouteen, yrittäjyyteen ja yrittäjän mahdollisuuksiin jatkaa yrittäjänä. Tarkoitus on selvittää, *kuinka 1990-luvun alussa taloudellisiin ongelmiin joutuneet pääkaupunkiseudun entiset yrittäjät suhtautuvat yrittäjyyteen kokemustensa jälkeen.* Monella entisellä yrittäjällä on toimivia liikeideoita, henkistä potentiaalia ja tietotaitoa jatkaa yrittäjänä ja halu työllistää ihmisiä, jos heille vain annetaan mahdollisuus uuteen aloitukseen. Tutkimus toteutetaan kvalitatiivisella teemahaastattelumenetelmällä. Haastatteluiden avulla selvitetään mm. auttaako velkajärjestely yrittäjiä selviytymään vai merkitseekö velkajärjestely yrittämisen loppumista, minkälaisia tietoja, taitoja ja informaatiota yrittäjät tarvitsevat taloudellisissa ongelmissaan, minkä tyyppistä velkaneuvontaa yrittäjät tarvitsevat, miten yrittäjäkotitalouksien tilanne eroaa "tavallisten" velallisten velkajärjestelyprosessista ja vieläkö yrittäjät uskovat yrittäjyyteen ylivelkaantumisen ja velkajärjestelyn koettuaan. Tutkimustuloksia voidaan hyödyntää yrittäjien valmennuksessa ja koulutuksessa sekä suunniteltaessa toimenpiteitä entisten yrittäjien aktivoimiseksi aloittamaan uutta yritystoimintaa.

6. **"Nuorten maksuhäiriöt ja velkaantuminen"** (Young people's payment defaults and indebtedness)

Virpi Koljonen, MMM, Etelä-Suomen lääninhallitus, väitöskirja

Nuorten velkaongelmat ovat lisääntyneet, mutta ongelmien syistä ja seurauksista ei vielä tiedetä tarpeeksi. Velkaongelmien ennaltaehkäisemiseksi ja jo syntyneiden ongelmien ratkaisemiseksi tässä tutkimuksessa pyritään *kartoittamaan nuorten ylivelkaantumisen taustalla olevia moninaisia syitä, ylivelkaantumisen vaikutuksia nuorten arkipäivään ja heidän tulevaisuuden odotuksiinsa*. Tavoitteena on selvittää mm., kuinka ns. uusi talous on vaikuttanut nuorten taloudellisten ongelmien syntymiseen, millä keinoilla velkatilanteessa selvitään ja minkälaiset ovat nuorten tulevaisuuden näkymät. Tutkimuksessa haastatellaan nuoria velkaantuneita focus-group haastattelumenetelmällä (neljä kuuden nuoren ryhmähaastattelua). Tutkimustuloksilla on merkitystä, kun suunnitellaan lasten ja nuorten talouskasvatusta, ennaltaehkäisevää talousneuvontaa tai kun autetaan nuoria selvittämään jo syntyneitä ongelmatilanteita.

7. "Nuorten luottoperusteiset elämäntyylit ja maksuongelmat" (Young consumers' credit related lifestyles and payment problems)

Anna-Riitta Lehtinen, MMM, Kuluttajatutkimuskeskus, väitöskirja

Tutkimuksessa selvitetään *nuorten käsityksiä kulutusluoton merkityksestä, syitä maksuongelmiin, selviytymiskeinoja maksuongelmissa sekä eri osapuolten (nuoret/mm. operaattorit, rahoitusyhtiöt) vastuukysymyksiä kulutusluottovelkaantumisessa ja sen ehkäisyssä* Pohjoismaissa (Suomi, Tanska, Norja). Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää yhteiskunnallisen ymmärryksen ja tietämyksen lisäämiseen nuorten velkaantumiskehityksessä, ennaltaehkäisevien toimenpiteiden kohdentamiseen ja intressitahojen työnjaon pohtimiseen, luottomuotojen ja maksusitoumusten asiakassuhteiden riskitason arviointiin sekä kuluttajakasvatuksen ja neuvonnan kehittämiseen. Hankkeeseen on saatu rahoitusta Pohjoismaiselta ministerineuvostolta ja yhteistyötahoina ovat Cfk/Göteborgin yliopisto Ruotsissa ja Sifo Norjassa.

OIKEUSMINISTERIÖ
Lainvalmisteluosasto
Marja Tuokila
9.1.2004

YHTEENVETO VELKAHALLINTAOHJELMAN KESKUSTELUTILAISUUDESTA

Aika ja paikka:

Maanantai 17.11.2003 klo 13 - 17, oikeusministeriö, Kasarmikatu 42, kerros 2 a, sali 1

Läsnä:
Velkahallintatyöryhmän ohjausryhmän puheenjohtaja: kansliapäällikkö Kirsti Rissanen (OM)

Velkahallintatyöryhmän puheenjohtaja: lainsäädäntöneuvos Tuula Linna (OM)

Velkahallintatyöryhmän jäsenet:
opetusneuvos Heikki Blom (OPM)
neuvotteleva virkamies Leena Koskinen (OPM)
projektipäällikkö Pirjo Sarvimäki (STM)
ylitarkastaja Ulla Karhu (KTM)
suunnittelija Kaisu Paloranta (Kuluttajavirasto)
velkaneuvoja Leila Holtari (Lahden velkaneuvoja)
erikoistutkija Vesa Muttilainen (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos)
tutkimuspäällikkö Juhani Iivari (Stakes)

Velkahallintatyöryhmän sihteeri: erityisasiantuntija Marja Tuokila (OM)

Kontaktiverkoston jäsenet:
lainsäädäntöneuvos Ilkka Harju (VM)
lainsäädäntöneuvos Tiina Rautio (YM)
hallitusneuvos Raili Hartikka (TM)
opintotukikeskuksen johtaja Seppo Naumanen (Kela)
diakoniarahaston sihteeri Tiina Saarela (Kirkkohallitus – Diakonia ja yhteiskuntatyö)
puolustusvoimien sosiaalipäällikkö Veli Särmäkari (Puolustusvoimat)
projektisuunnittelija, VT Matti Huunan-Seppälä (Kriminaalihuollon tukisäätiö)
OTK Näbil Radi (Takuu-Säätiö)
Eva Laitinen (Luottokunta)
hallituksen jäsen Ahti Hurmalainen (Elatusvelvollisten liitto)
toiminnanjohtaja Kimmo Kärki (Kaski-ryhmä)

hallituksen puheenjohtaja Reijo Sivén (Katakombista elämään kansanliike r.y.)
suunnittelija Teija Jerkku (Marttaliitto ry)
projektikoordinaattori Liisa Lampela-Kivistö (Miessakit ry)
tutkija Minna Autio (Nuorisotutkimusseura)
projektisihteeri Miia Veijonen (Suomen Ammattiin Opiskelevien Keskusliitto)
kihlakunnanvouti Pauli Eino (Suomen Kihlakunnanvoudit ry)
talousneuvoja Paula Pessi (Suomen Kuluttajaliitto ry)
Sami Uotinen (Suomen Kuntaliitto)
Juuso Jokela (Suomen Luottotietotoimistojen liitto)
kuntoutussuunnittelija Tapio Moilasheimo (Suomen Mielenterveysseura)
johtaja Kaija Erjanti (Suomen Pankkiyhdistys r.y.)
puheenjohtaja Timo Mäki (Suomen Perimistoimistojen Liitto ry)
sosiaalipoliittinen sihteeri Aino Voutilainen (Turun yliopiston ylioppilaskunta)
hallituksen puheenjohtaja, johtava velkaneuvoja Ritva Anttonen (Velkaneuvonta ry)
toiminnanjohtaja Inka Kanerva (Yksin- ja Yhteishuoltajien liitto ry)
tutkimusjohtaja Johanna Leskinen (Kuluttajatutkimuskeskus)
yliaktuaari Kimmo Moisio (Tilastokeskus)
erikoistutkija Tarja Römer-Paakkanen (Jyväskylän yliopisto / Helsingin yliopiston velkatutkimusryhmä)

Keskustelutilaisuuden puheenjohtajana toimi Tuula Linna ja sihteerinä Marja Tuokila.

YHTEENVETO

Kansliapäällikkö Kirsti *Rissanen* avasi keskustelutilaisuuden ja kertoi muun muassa velkahallintaohjelman taustasta. Tämän jälkeen käytiin seuraava keskustelu etukäteen toimitetun 24.10.2003 päivätyn muistion pohjalta:

1. Osa-alue: Velkaongelmien syntymisen estäminen

Tässä osa-alueessa velkaongelmaa ei vielä ole.

Hurmalaisen (Elatusvelvollisten liitto) mukaan luotonantajan tulisi tarkemmin tutkia velallisen maksukyky sekä vakuuden arvo ja kattavuus, kun velalliselle annetaan lainaa. Jos näin ei menetellä, riskin tulisi siirtyä luotonantajalle. Luotonantajan tulisi myös seurata velallisen talous- ja velkatilannetta, jotta muutokset havaittaisiin ja tilanteeseen voitaisiin puuttua ajoissa. Ennalta ehkäisyssä myös koulutus ja valistus ovat keskeisessä asemassa.

Huunan-Seppälä (Kriminaalihuollon tukisäätiö) katsoi, että peruskoulujen ohjelmiin olisi tärkeä saada taloushallintaa koskevaa opetusta. Huunan-Seppälä myös pohti, olisiko jollain tapaa mahdollista jo koulussa seuloa ne, joilla on tulevaisuudessa riski joutua ylivelkaisiksi.

Leskinen (Kuluttajatutkimuskeskus) kertoi vireillä olevasta kulutusluottotutkimuksesta, jossa pyritään selvittämään todellinen vuosikorko sekä tuottamaan työkaluja luottojen vertailemiseksi. Myös kuluttajien ymmärrys luottojen ehdoista selvitetään.

Leskisen mukaan perustutkimusta puuttuu muun muassa siitä, miten kotitaloudet ja kuluttajat budjetoivat sekä seuraavat tulojaan ja menojaan sekä siitä, missä määrin kansalaiset ymmärtävät luottoihin sisältyviä riskejä. Tietoa ei ole myöskään kotitalouden dynamiikasta eli esimerkiksi siitä, kuka käyttää ongelmatilanteessa valtaa.

Jerkku (Marttaliitto) kertoi, että talousneuvonta on Marttaliiton painopistealue. Talousneuvontaa annetaan alustuksissa, luennoilla ja tietoiskuissa, joita järjestetään perheille, työttömille sekä nuorille yläasteella ja oppilaitoksissa. Lisäksi Marttaliitto järjestää ruoanvalmistuskursseja, joissa annetaan myös talousneuvontaa. Kokemukset talousneuvonnasta ovat olleet hyvin positiivisia, ja kysyntää neuvonnalle on ollut. Jerkun mukaan tutkimusta ja tietoa tarvittaisiin kuitenkin enemmän.

Jerkku piti tärkeänä Velkaneuvonta ry:n muistiossa käsiteltyä verkostoistumista, jonka koordinaatio voisi kuulua esimerkiksi velkaneuvojille. Lisäksi talous- ja velka-asioita tulisi opettaa kouluissa ja ammattioppilaitoksissa. Jerkun kokemuksen mukaan nuorille on helpompaa se, että ulkopuolinen puhuu talous- ja velka-asioista kuin että niistä puhuisi oma opettaja.

Veijosen (Suomen Ammattiin Opiskelevien Keskusliitto) mielestä ennaltaehkäisyssä keskeisessä asemassa ovat kasvatus sekä peruskoulun opetus. Opintolainaa otettaessa pankin tulisi antaa tietoa lainan hoitamisesta. Tietoa tulisi saada myös kulutusluotoista.

Veijonen viittasi keväällä 2002 tehtyyn opiskelijoiden elinoloselvitykseen, jonka mukaan 16 % vastanneista ilmoitti ajautuneensa taloudellisiin vaikeuksiin. Näistä useat asuivat itsenäisesti. Riski taloudellisista vaikeuksista on myös, jos opiskelija ei saa työtä opiskeluaikana. Puheenjohtajan kysyessä Veijonen muisteli, etteivät taloudelliset vaikeudet ole keskeisin syy keskeyttää opintoja. Lisäksi Veijonen totesi, ettei opintolainan määrää saisi lisätä suhteessa opintorahan määrään.

Anttosen (Velkaneuvonta ry) mukaan lakisääteinen talousneuvonta ei ole käynnistynyt resurssien vähäisyyden vuoksi. Opetusta ja neuvontaa tulisi saada jo kouluissa, sillä valmius taloudenhallintaan tulee omaksua jo nuorena. Ylivelkaantumisvaaran on huomattu periytyvän vanhemmilta lapsille, joten kaikilla kodeilla ei ole valmiutta lasten talouskasvatukseen. Taloustaitojen opetus on kouluissa nykyisin kirjavaa. Anttonen kertoi valtakunnallisesta nuorten osallisuushankkeesta, jossa Jyväskylän osuudessa selvitetään, miten talousneuvontaa tulisi antaa toisen ja kolmannen asteen nivelvaiheessa, jolloin syrjäytymisvaara on suuri. Selvityksessä haastatellaan oppilaita ja opettajia. Koulun ja kodin yhteistyötä tulee kehittää talouden hallintaan liittyvissä toimissa, ja korostaa myös kodin vastuuta.

Aikuisväestön osalta ei yleinen valistus kuitenkaan riitä, sillä se ei usein tavoita juuri niitä, joilla olisi tiedon tarve. Siksi eri toimijoiden, kuten esimerkiksi kunnan, valtion ja järjestöjen palveluissa tulisi kunkin palvelun yhteydessä ottaa talousneuvonta esille, kun huomataa, että asiakkaalla on talouden hallintaan liittyvä ongelma. Talousneuvontaan tarvittavat valmiudet tulisi saada koulutuksen avulla kaikille näille toimijoille.

Anttonen kertoi myös vuonna 2000 Jyväskylässä aloitetusta talousneuvonnan projektista. Projektin seurauksena ollaan käynnistämässä talousneuvontaverkostoa, johon

osallistuu sellaisia henkilöitä, jotka kohtaavat työssään neuvonnan tarpeessa olevia asiakkaita. Kyse on verkostoistuneesta moniammatillisesta toiminnasta, jonka apu on ensiapuluonteista. Jos asiakkaalla on syvällisemmän neuvonnan tai velkaongelman ratkaisemisen tarvetta, hänet ohjataan velkaneuvontaan. Nyt ollaan kehittelemässä työkaluja talousneuvonnan avuksi ja aletaan selvittää, missä kunkin toimijan prosessin vaiheessa neuvonta on tarpeen. Projektiin liittyviä opinnäytetöitä on valmistunut kolme. Myös muun muassa Espoon ja Tampereen talous- ja velkaneuvonnassa on meneillään talousneuvontaan liittyviä kehittämishankkeita, joista voi saada mallia valtakunnallisiin hankkeisiin.

Suuri osa velkaneuvonnan asiakkaista on Anttosen mukaan entisiä yrittäjiä. Yrittäjien talous- ja velkaneuvonnan järjestämiskysymyksessä Anttonen viittasi Suomen Yrittäjien muistiossa esitettyyn. Huomiota pitäisi kiinnittää myös yrittäjien koulutukseen, sillä yrittäjillä ei ole valmiuksia ylivelkaantumiseen liittyvien ongelmien hoitamiseen.

Pessi (Suomen Kuluttajaliitto) kertoi Espoon kaupungin ja Kuluttajaliiton kesällä alle 25 –vuotiaille käynnistämästä talousneuvontahankkeesta. Neuvontaan hakeutui kuitenkin lähinnä aktiivisia nuoria eikä niitä, joilla olisi tarvetta neuvontaan. Nuorilla oli hyvin erilaisia velkaongelmia liittyen esimerkiksi rikoksiin, kotoa pois muuttamiseen ja sairauteen. Koulut tai opistot eivät olleet ohjanneet nuoria neuvontaan, vaan sosiaalitoimi. Velkaantumiseen liittyvät asiat ja asiasanasto vaikuttivat olevan nuorille vaikeita ja ongelmana oli informaation ymmärtäminen. Myöskään sitä, mistä apua voisi hakea, nuoret eivät tienneet.

Römer-Paakkanen (Helsingin yliopisto) kertoi yliopistomaailmassa valmisteilla olevista tutkimuksista. Römer-Paakkasen oma tutkimus liittyy yrittäjien velkaantumiseen, jolla on pitkäaikaisia vaikutuksia muihinkin kuin yrittäjään itseensä. Velkaantumisriskillä ja sillä, ettei ole mahdollisuutta henkilökohtaiseen konkurssiin, on vaikutusta myös yrittäjäksi ryhtymiseen. Velkaongelmien hoitamista hankaloittaa yrittäjien asenne, sillä apua ei haeta leimaantumisen pelossa.

Jokela (Suomen Luottotietotoimistojen liitto) totesi, ettei maksuhäiriömerkinnällä ole merkitystä velkaongelmien syntymisen estämisessä, koska merkintä tehdään vasta, kun velan maksu on laiminlyöty. Jokela korosti, että luottotiedot ovat neutraaleja faktoja, jotka perustuvat viranomaisten tietoihin. Luottotiedon käyttäjä päättää, antaako luottoa vai ei. Positiivisia luottotietoja koskeva ehdotus lisäisi luotonantajan käytettävissä olevia tietoja ja näin merkitsisi entistä parempia luottopäätöksiä, mutta epäselvää on, kuka vastaa uudistuksen toteuttamisen kustannuksista. Jokelan mukaan maksuhäiriötilastojen ongelma ei ole nuoret, vaan keskituloiset. Tämä johtuu siitä, että luotonantajat tietävät nuorten suuremman riskialttiuden. Kasvatuksen ja tiedotuksen ongelma on se, etteivät ne tavoita niitä, joita tulisi tavoittaa.

Saarelan (Kirkkohallitus) mukaan ne, jotka velkaantuvat, ovat yhteiskunnan vähäosaisia. Perusturvan matala taso ajaa ottamaan luottoa. Luotonantajat ovat yleensä ottaen harkitsevia ja punnitsevat riskit. Käytännössä maksumuistutuskirjeessä saatetaan kuitenkin samalla markkinoida uutta luottoa. Lopuksi Saarela kysyi, voitaisiinko luoton kokonaiskustannuksille asettaa yläraja.

Hurmalaisen (Elatusvelvollisten liitto) mukaan 60 %:lla etävanhemmista on velkoja perinnässä. Tätä voitaisiin helpottaa lainsäädännöllä. Velkaongelmia aiheuttavat erityisesti avioero. Elatusmaksuja jätetään maksamatta mm. katkeruussyistä. Lisäksi käytännössä vahvistetaan hyvin suuria elatusapumaksuja, vaikka lapsen elatuksen tarve on kohtuullisen vakio. Tärkeää olisi, että sosiaalitoimistot ja asianajotoimistot antaisivat oikeaa ja ajanmukaista tietoa. Hurmalaisen mukaan kertaalleen maksettua elatusapua ei enää palauteta, vaikka elatusavun määrää pienennettäisiin. Toisaalta jos muutoksenhakutuomioistuin päättää suurentaa elatusapua, voi kyseessä olla ajan kulumisen vuoksi suuri summa.

Kanerva (Yhteis- ja yksinhuoltajien liitto) yhtyi osin Hurmalaisen esittämään. Kanervan mukaan elatusmaksut ovat usein liian pieniä, joskus liian suuria. Jompikumpi vanhemmista tekee tällöin huonon sopimuksen. Tämän vuoksi olisi parempi, että ylimalkaista lainsäädäntöä tarkistettaisiin. Laissa tulisi säätää tarkemmin siitä, mikä on lapsen elatuksen tarve, nouseeko se portaittain iän mukana ja mitä otetaan maksukyvyn määrittämisessä huomioon. Ongelma on myös se, ettei lähivanhempi aina ymmärrä elatussopimuksen merkitystä ja sitä, että elatussopimuksen muuttaminen voi olla vaikeaa. Lähivanhempi ei myöskään pysty ennakoimaan tulevia taloudellisia rasituksia, kuten sitä, mitä erilaiset uudet hankinnat maksavat. Tapaajavanhemmalla taas ei ole näistä tietoa tai tiedot ovat vanhentuneita. Avioeron yhteydessä läheisten tukiverkko heikkenee. Taloudelinen tilanne on muun muassa tämän vuoksi vaikeampi kuin kahden vanhemman taloudessa. Kanervan mukaan sosiaalitoimi, erityisesti lastenvalvojta, joiden tulisi valvoa lapsen etuja, eivät usein kykene tätä tekemään. Lisäksi Kanerva kertoi, että Yhteis- ja yksinhuoltajien liitosta saatava apu on yleensä lähi- tai tapaajavanhemman ohjausta ja lakineuvontaa.

Radi (Takuu-Säätiö) korosti talousneuvonnan roolia. Mitä varhaisemmin velkaantumiseen puututaan, sitä parempi. Opetusta tulisi olla peruskoulussa tai viimeistään lukiossa ja ammattikoulussa. Radi kertoi myös Takuu-Säätiön maksuttomasta palvelunumerosta. Neuvon kysyjät ovat olleet hyvin eri tuloisia. 1990 –luvun puolessavälissä kyselyt koskivat takauksia, kun nykyisin kysytään kulutus- ja muista luotoista.

Radi toivoi, että positiiviset luottotiedot mahdollistettaisiin. Luotonantajille ei voida asettaa kovin pitkälle menevää selvitysvelvollisuutta. Luottohakemuksessa kysytään velallisen tuloja ja menoja, mutta ongelma voi olla se, antaako velallinen tietoja. Käytännössä on tapauksia, joissa Takuu-Säätiölle tehdyn anomuksen tiedot ovat olleet sellaisia, ettei luottoa olisi niiden perusteella alunperin varmasti annettu. Radin mielestä luottotiedoilla ei voida ennalta estää velkaantumista. Maksuhäiriömerkintöjen tulisi olla pitkäaikaisempia, sillä nyt otetaan luottoa heti, kun merkintä poistuu.

Radi kertoi, että Takuu-Säätiön takaamien luottojen takaisinmaksun seurannassa on resurssiongelmia. Nyt tilanteeseen puututaan vasta, kun saadaan pankista tieto, ettei luottoa ole maksettu. Muutoin tilannetta ei seurata. Yleisesti ottaen Radi oli sitä mieltä, että maksuhäiriöt ovat lisääntyneet. Tämä osoittaa sitä, ettei taloushallinta ole kohdallaan.

Naumanen (Kela) kertoi, että Kelan opintotukiasioissa joudutaan tekemisiin opiskelijoiden maksuhäiriöiden kanssa kahdessa tilanteessa. Ensinnäkin maksuhäiriöt tutkitaan

ennen opintotukipäätöksen tekemistä. Toiseksi Kela voi takauksen perusteella joutua maksamaan opiskelijan laiminlyömän opintolainan ja perimään takaussaatavansa opiskelijalta. Naumasen mielestä keskeisin syy nuorten maksuhäiriöihin on osaamattomuus. Matkapuhelimiin liitetty mahdollisuus maksaa puheluaika etukäteen (Pre Paid) tulisi olla muissakin tuotteissa ja palveluissa. Opintolainoille myönnettyjen takausten perintä pystytään usein järjestelemään, mutta eräät ovat moniongelmaisia, joiden asiat eivät pysy hallinnassa. Erityisesti avio- ja avoerot voivat johtaa vaikeaan velkaantumiseen. Toinen ongelmaryhmä on yrittäjät. Näille on vaikea myöntää opintolainan takausta, jos entisiä velkoja ei saada järjestettyä. Naumasen mielestä valistusta tulisi järjestää jo peruskoulun yläasteella. Lukio ja ammattioppilaitos ovat liian myöhäisiä vaiheita.

Sivén (Katakombista elämään kansanliike ry) katsoi, että velkaongelmien syntymisen ehkäisemiseksi koulutusta ja valistusta tulisi saada viimeistään lukiossa.

2. Osa-alue: Velkaongelmien syvenemisen estäminen

Tässä osa-alueessa velkaongelma on syntynyt, mutta velallinen ei kuitenkaan ole virallisen maksukyvyttömyysmenettelyn kohteena. Velkoja peritään yksityisessä perinnässä velkojan omin toimin tai asiamiehen avulla.

Autio (Nuorisotutkimusseura) tiedusteli, mihin velallisten suoritusten jakaminen korkojen ja velan pääoman kesken perustuu – hyvään perintätapaanko?

Puheenjohtaja kertoi, että jakaminen perustuu lainsäädäntöön, sillä kauppakaaren mukaan korko suoritetaan ennen pääomaa. Sääntely ei kuitenkaan ole pakottavaa, vaan maksujen jakaminen on sopimuksenvarainen asia. Ulosottolakiin ehdotetaan muutosta, jossa suoritukset jaetaan vanhimmasta velasta uusimpaan seuraavassa järjestyksessä: korot, pääoma ja kulut. Järjestystä noudatetaan saatavakohtaisesti.

Erjanti (Suomen Pankkiyhdistys r.y.) korosti, että tärkeää olisi, että velalliset neuvottelisivat ajoissa pankkien kanssa velkojen tai maksuaikojen järjestelystä. Velalliset ovat kuitenkin tässä suhteessa arkoja. Ongelmia ei havaita tai niitä ei tunnusteta.

Puheenjohtaja tiedusteli, onko pankeissa mietitty, miten yhteydenottokynnystä voitaisiin laskea. Onko Rata tai Pankkiyhdistys antanut pankeille ohjeita tästä? Onko velallisilla esimerkiksi oma pankkineuvoja, johon voisi helposti ottaa yhteyttä? Lisäksi puheenjohtaja kysyi, onko isoissa luotoissa, kuten asuntoluotoissa, seurantaa velallisen talouden ja velkatilanteen kehittymisestä.

Erjantin mukaan varsinaisia ohjeita ei ole annettu. Pankkineuvojia on, mutta ei kaikille asiakkaille. Velallisen maksukyky selvitetään luottoa myönnettäessä, jolloin tehdään riskilaskelmia. Vaihtoehtoja haetaan siten jo tässä vaiheessa eli mietitään laina-aikaa, koron määräytymisperusteita sekä lainan maksamisen turvaamiseksi otettavia vakuutuksia. Lisäksi asiakasta neuvotaan, että ongelmien ilmetessä tulee ottaa yhteyttä. Erjanti korosti, että tilanne on sikäli muuttunut, että nykyisin korkojen ollessa matalat asiakkaiden tulot riittävät suurempiin lainoihin.

Puheenjohtaja kysyi, miten erilaiset lainan maksamisen turvaamiseksi otettavat vakuutuksen nostavat lainan hintaa. *Erjantin* mukaan vakuutukset ovat hyvin erilaisia, mutta erityisesti työttömyyden varalta otettava vakuutus on merkittävä lisäkustannus.

Särmäkari (Puolustusvoimat) kertoi, että taloudelliset tai sosiaaliset ongelmat eivät ole varusmiespalvelun este. Varusmiespalvelus kuitenkin jonkin verran vielä pahentaa taloudellisia ongelmia, jos varusmiesten tulot eivät riitä menoihin. Näin erityisesti niillä, jotka eivät enää asu kotona. Särmäkarin mukaan perheet maksavat näin eräänlaista maanpuolustusveroa. Samalla, kun puolustetaan maata, aiheutetaan perheille ja sotilaille taloudellinen riski. Puolustusvoimien ja sosiaali- ja terveysministeriön tulisikin valmistella jonkinlainen valmiussuunnitelma. Lisäksi Särmäkari kertoi, että varusmiesten taloudellisesta asemasta tehdään parhaillaan selvitystä.

Särmäkarin mukaan taloudellisen tilanteen heikkenemistä estää ja lieventää jossain määrin Puolustusvoimien kehittynyt neuvontapalvelu. Sosiaalikuraattorit antavat neuvontaa, lisäksi annetaan yleistä tiedotusta ja osallistutaan erilaisiin valistuskampanjoihin.

Hurmalainen (Elatusvelvollisten liitto) huomautti, että elatusapuasioissa elatussopimus ja tuomioistuimen elatuspäätös ovat heti täytäntöönpanokelpoisia. Elatusavun määrän alentamisen käsittely taas kestää kauan, noin 6 kuukautta – 1 vuosi. Käsittelyn aikana elatusapua voidaan periä aikaisemman sopimuksen tai päätöksen nojalla. Jos etävanhempi jää työttömäksi ja peruspäivärahalle, hän saattaa joutua ottamaan lainaa elatusmaksujen suorittamiseen. Hurmalaisen mukaan tällaista ylimääräistä velkaantumista estäisi se, että elatusmaksujen perinnässä otettaisiin huomioon todettu peruste elatusmaksun alentamiselle. Tämä voitaisiin toteuttaa esimerkiksi väliaikaisella päätöksellä.

Saarelan (Kirkkohallitus) mielestä velan maksusta sopiminen ja maksun kohtuullistuttaminen on helpompaa, kun velan perijänä on alkuperäinen luotonantaja. Kun perittävä on siirretty asiamiehelle, perintäkirjeestä ei ilmene, mitä alkuperäistä velkaa peritään.

Radin (Takuu-Säätiö) mukaan joissakin tapauksissa on hyvä, että perijänä on alkuperäinen velkoja. Joissakin tämä taas on huono. Tilanteeseen vaikuttaa velallisen ja velkojan suhteet, sillä kyse on yksittäistapauksista.

Huunan-Seppälä (Kriminaalihuollon tukisäätiö) katsoi, etteivät perintätoimistot edes tiedä alkuperäistä velkaa, kun velkaa on voitu siirtää moneen otteeseen. Velallisen tiedonsaannissa on tässä suhteessa ongelmia.

Anttonen (Velkaneuvonta ry) kertoi, että nykyisin asiakkaat tulevat velkaneuvontaan vasta 3. osa-alueessa. Jotta asioista olisi mahdollista sopia jo aikaisemmin, olisi tärkeää muun muassa lähentää ulosoton ja velkaneuvonnan yhteyttä. Ulosottomiehen kautta tieto ulosottoperinnästä voitaisiin saada velkaneuvontaan mahdollisimman aikaisin.

Anttosen mielestä olisi myös tärkeää, että toimeentuloasiakkaille annettaisiin neuvontaa jo tuen myöntämisen yhteydessä, jottei koko toimeentulotukea käytettäisi saman

tien. Tärkeää olisi myös saada sosiaalinen luototus kaikkiin kuntiin, sillä pientä velkaantumista voitaisiin hoitaa yhdellä luotolla.

Sivén (Katakombista elämään kansanliike ry) katsoi, että velallisten kannalta on ongelmallista, ettei velallinen saa alkuperäisiä papereita ja laskelmia pankeista. Näin velallinen ei voi selvittää, minkä verran hän on maksanut velkaa ja mihin maksut on kohdistettu. Velan antajienkin tulisi olla vastuussa siitä, että velallisilla on mahdollisuus maksaa.

3. Osa-alue: Maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen

Tässä osa-alueessa velallinen on maksukyvytön. Velkoja peritään yksityisessä perinnässä velkojan omin toimin tai asiamiehen avustuksella taikka tuomioistuimen kautta tai ulosottoteitse. Velallinen voi myös olla konkurssissa, yrityssaneerauksessa tai yksityishenkilön velkajärjestelyssä.

Hurmalainen (Elatusvelvollisten liitto) kiinnitti huomiota siihen, että ulosoton suojaosuus on sama kaikkialla Suomessa, vaikka kulut ovat erisuuruisia. Maksukyvyttömyysmenettelyistä huonoin vaihtoehto on velkajärjestely. Velkajärjestelyn purkuja on ollut paljon eikä järjestelyssä oteta joustavasti huomioon kulujen muutoksia.

Sivénin (Katakombista elämään kansanliike ry) mukaan vapaaehtoisen velkasovintoohjelman ongelmana on se, etteivät velalliset luota pankkeihin. Lisäksi Sivén viittasi oikeusturva-asiain neuvottelukunnan selvitykseen, jonka mukaan velkasovintokaavakkeet sisältävät sellaisia sopimusehtoja, joita ei voida hyväksyä. Olisikin hyvä, jos hyväksyttävistä ehdoista vahvistettaisiin mallikaavake.

Puheenjohtaja pohti, kuinka yleistä velallisten epäluottamus pankkeja kohtaan on. Lama-ajan velallisten epäluottamus on ymmärrettävää, mutta luulisi, että nuoret luottaisivat pankkeihin.

Kärki (Kaski-ryhmä) yhtyi Sivéniin katsoen, että lama-ajan velallisillakin on lapsia, jotka voivat kokea saman kuin vanhempansa. Lisäksi Kärjen mukaan laissa tulisi kohdella molempia velkasopimuksen osapuolia tasapuolisesti. Miksei laissa esimerkiksi ole säännelty velkojan epärehellisyydestä, kun velallisen epärehellisyys on rikos?

Puheenjohtaja totesi, ettei lainsäädännössä ole säännöstä, jonka mukaan lainaa tulee myöntää moraalilla. Käytännön ohjeita voi tosin olla. Tasapuolinen riskinjako kuuluu kuitenkin luottoyhteiskuntaan, ja riskiä on pyritty jakamaan myös lainsäädännöllä.

Rautio (Ympäristöministeriö) kertoi, että hyvä luotonantotapa on kirjattu myös lainsäädäntöön. Näin on tehty laissa vuokra-asuntolainojen ja asumisoikeustalolainojen korkotuesta. Yhtenä valtion takauksen epäämisen perusteena on se, ettei luotonantaja ole noudattanut hyvää luotonantotapaa. Hyvällä luotonantotavalla tarkoitetaan muun muassa velallisen maksukyvyn ja vakuuksien selvittämistä. Järjestelmä on ollut toiminnassa vuodesta 1996 lähtien ja se on toiminut hyvin, sillä takaustappioita on syntynyt hyvin vähän.

Moilasheimo (Suomen Mielenterveysseura) totesi, että ylivelkaantuminen ja sen pitkittyminen aiheuttaa lamaantumista, jolloin velallinen ei selviä omista asioista. Vaikka vain yksittäinen ihminen on ylivelkaantunut, ongelma koskettaa useampia ihmisiä. Velallisen lamaantuminen voi tapahtua missä tahansa 2. – 4. osa-alueessa. Vertaisryhmien tukea on kokeiltu ja tällaista yhteistyötä tulisi olla enemmän ja mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

Lampela-Kivistö (Miessakit ry) yhtyi Moilasheimon esittämään. Lampela-Kivistön mukaan vertaistuki on avainasemassa, sillä omiin asioihin tarttuminen on vaikeaa. Ryhmissä tuetaan velallista ja autetaan hakemaan kunkin tapaukseen asianmukaisin ratkaisu. Myös Lampela-Kivistön mukaan on yleistä, että velalliset tuntevat epäluottamusta pankkeja kohtaan. Lampela-Kivistö kertoi, että Miessakki ry:n toiminta pyritään laajentamaan valtakunnan tasolle. Rahoitusta on haettu Raha-automaatti yhdistykseltä ja syksyn 2003 rahoitus on tullut Kirkkohallitukselta.

Sivén (Katakombista elämään kansanliike ry) katsoi, että ulosottomiesten toiminta on varsin epätasaista eri puolilla maata. Ulosottomiesten tulisi muistaa, etteivät he ole velkojien asiamiehiä. Ulosottomiehet eivät myöskään tarkista, onko velkaa enää olemassa, mitä on vaikea jälkikäteen enää selvittää. Konkurssiasiamiehen toiminta on ollut hyvää, sillä aikaisemmin velkoja nimitti pesänhoitajan eikä kukaan valvonut pesänhoitajan toimintaa.

Puheenjohtaja totesi, että ulosottomiesten tulisi olla puolueettomia ja objektiivisia lainkäyttäjiä. Epätasaisuutta on voinut ollut ulosoton vapaakuukausien myöntämisessä. Ulosottolain uudistuksessa tulee muutos, jonka mukaan ulosottomiehen tulee ottaa viran puolesta huomioon, onko velka vanhentunut tai muutoin lakannut olemasta.

Anttonen (Velkaneuvonta ry) kiinnitti huomiota velkajärjestelylain muutoksiin, joilla muun muassa on helpotettu nousseiden menojen huomioon ottamista. Myös lisäsuoritusvelvollisuutta voidaan kohtuullistaa. Anttonen kertoi, että velallisen tilanteen kokonaisvaltainen selvittäminen tapahtuu kuntien talous- ja velkaneuvonnassa, jossa mietitään useita keinoja. Harvoin on tilanteita, ettei mitään keinoa löydy. Neuvonta on kuitenkin kirjavaa, sillä neuvonnan taso samoin kuin kuntien suhtautuminen neuvonnan järjestämiseen vaihtelee. Anttonen herättikin kysymyksen siitä, onko kunnat oikea taho järjestämään talous- ja velkaneuvontaa. Neuvonnan voisi siirtää valtiolle. Talous- ja velkaneuvonnan taso tulee turvata ammattipätevyyden osoittavalla tutkinnolla. Lisäksi Anttonen korosti talous- ja velkaneuvonnan ja ulosoton yhteistyötä.

Puheenjohtaja totesi, että kuntien neuvonnan lisäksi on myös muita tahoja, jotka järjestävät neuvontaa. Kyse on siitä, onko hyvä, että neuvontaa annetaan eri tahojen toimesta vai tulisiko edellyttää nykyistä tiukempaa koordinaatiota esimerkiksi kunnallisten velkaneuvojien toimesta.

Anttonen katsoi, että kaikki neuvonta on tarpeen.

Kärki (Kaski-ryhmä ry) kiinnitti huomiota siihen, että perimistoimiston perintäkulut ovat suoraan ulosottokelpoisia ja ne peritään velalliselta. Oikeampaa olisi laskuttaa toimeksiantajaa.

Puheenjohtaja totesi, että perimistoimistojen perintäkulut näkyvät ulosotossa. Saatavien perinnästä annettua lakia on tarkoitus muuttaa niin, että perintäkulut taulukoidaan. Muutos ei kuitenkaan vaikuta perintäkulujen täytäntöönpanokelpoisuuteen, sillä vaihtoehtona on, että perimistoimisto hakee saatavansa oikeudenkäynnin kautta.

Sivén (Katakombista elämään kansanliike ry) muistutti siitä, että usealla ulosottovelallisella on monta velkaa, ja jokaisen saatavan ulosotosta peritään ulosottomaksu. Tätä tulisi muuttaa esimerkiksi niin, että ulosottomaksu perittäisiin kerran kuussa, olipa perittävänä miten monta saatavaa tahansa.

Puheenjohtaja kertoi, että ulosottolain uudistuksessa velallinen saa määräajan jälkeen vapautuksen ulosoton taulukkomaksusta ja muissakin tapauksissa ulosoton kuluja voidaan kohtuullistuttaa.

Saarela (Kirkkohallitus) kertoi, että Pohjois- ja Itä-Suomen hiippakunnat ovat yhdessä eri viranomaisten ja muiden tahojen kanssa organisoidusti auttaneet velallisia löytämään ratkaisun velkaongelmiinsa. Laajalla yhteistyöllä voidaan löytää jokin ratkaisu, joka voi olla rahallisen avustuksen myöntäminen tai neuvonta. Toimintaa on rahoitettu liike-elämän lahjoituksen avulla. Tällainen velallisten avustustyö voitaisiin toteuttaa laajemminkin, esimerkiksi läänitasolla tai niin, että yhtä useampi kunta järjestäisi toimintaa yhdessä.

4. Osa-alue: Maksukyvyttömyyden jälkitilanteen hoitaminen

Tässä osa-alueessa velkaongelma on hoidettu ja perintä tai maksukyvyttömyysmenettely on päättynyt. Voi myös olla, että ulosoton määräaika päättynyt taikka velka on vanhentunut.

Hurmalaisen (Elatusvelvollisten liitto) mukaan määräajan asettaminen ulosotolle on hyvä uudistus. Toivottavaa olisi myös, että velalliselle annettaisiin konkurssin jälkeen mahdollisuus uuteen alkuun. Liiketoimintakieltoja tulisi käyttää nykyistä enemmän.

Sivénin (Katakombista elämään kansanliike) mielestä on ongelmallista, jos velka ei vanhene lopullisesti, vaikka uudistus siitä, että velka voidaankin periä ulosotossa vain määräajan, toteutuu. Lopputulos on hyvä vasta, kun sekä ulosoton määräaikaisuus että velan lopullinen vanhentuminen toteutetaan.

Myös *Anttosen* (Velkaneuvonta ry) mielestä velkojen lopullinen vanheneminen tulisi saattaa voimaan.

Lampela-Kivistön (Miessakit ry) mukaan on yleistä, että velalliset ovat passivoituneita, vaikka loppujen lopuksi pääsisivätkin veloistaan vapaiksi. Käytyään läpi pitkän prosessin, velallisilla ei enää ole voimia. Lampela-Kivistö kiinnitti huomiota myös siihen, että maksuhäiriömerkintä vaikeuttaa tai jopa estää uuden yritystoiminnan aloittamisen, vaikka taitoja ja haluja olisikin. Olisi otettava huomioon, että velallinen on harvoin itse syypää konkurssiin. Tällä tavoin yrittäjäpotentiaalia menee hukkaan.

Puheenjohtaja kysyi, millä perusteella tulisi seuloa, keiltä velallisilta maksuhäiriömerkintä poistetaan ja keiltä ei. *Lampela-Kivistön* mukaan tulisi ottaa huomioon, onko velallisen ollut rehellinen vai epärehellinen. *Puheenjohtajan* arvioi, että tämän arvioinnin voi käytännössä olla vaikeaa.

Jokela (Suomen Luottotietotoimistojen liitto) totesi, että luotonsaanti ei ole subjektiivinen oikeus. Jokela myös muistutti, että virallisten, julkisten luottotietojen lisäksi pankeilla on omia tietoja velallisista. Näitä käytetään luottopäätösten yhteydessä. Olisi myös muistettava, että maksuhäiriö osoittaa riskiä. Ei siten voida väittää, ettei maksuhäiriöllä olisi merkitystä.

Erjanti (Suomen Pankkiyhdistys r.y.) kiinnitti huomiota siihen, että jo tieto siitä, että velallisen velat on järjestelty, on positiivinen tieto.

Autio (Nuorisotutkimusseura) arvioi, että silläkin, tunteeko velkoja velallista, on käytännössä merkitystä luottopäätökseen.

Puheenjohtaja katsoi, että tässä voi olla eroja suurten ja pienten paikkakuntien välillä. Se, miten velallisen tunteminen vaikuttaa luottopäätökseen, on kuitenkin tutkimaton asia.

Kanerva (Yksin- ja yhteishuoltajien liitto ry) kiinnitti huomiota siihen, että lapsen elatusapusaatavat vanhenevat viidessä vuodessa, kun kohtuullisempi aika olisi kymmenen vuotta. Lisäksi ministeriössä pyritään muuttamaan perintökaarta niin, että lapsi voi menettää lakiosansa. Nämä ovat yhdessä arveluttavia uudistuksia lapsen kannalta.

Puheenjohtaja arvioi, että elatussaatavien korkea etuoikeusasema kompensoi vanhentumismääräajan lyhenemisen.

Sivénin (Katakombista elämään kansanliike ry) mukaan on olemassa tutkimustietoa siitä, kuinka paljon ulosotossa kertyy velkojan saatavalle suorituksia. Kymmenen ulosottovuoden jälkeen saatavalle kertyy enää 1-2 %, viidentoista vuoden jälkeen ei kerry mitään. Velka voisikin vanhentua kymmenessä vuodessa, kun viiden seuraavan vuoden jälkeen kertymä on hyvin vähäinen.

Erjanti (Suomen Pankkiyhdistys r.y.) katsoi, että lopullisen vanhentumisen vastustaminen on edelleen perusteltua. Velan lopullinen vanhentuminen vaikuttaa velkojan oikeuksiin ja sitä kautta luoton myöntämiseen ja perintään. Olisi otettava huomioon, että lama oli poikkeuksellinen ajanjakso, jolloin poikkeuksellisetkin keinot ovat hyväksyttäviä. Pysyvä lainsäädäntö ja sen vaikutukset on kuitenkin harkittava huolellisesti.

Puheenjohtaja totesi, että velan lopullinen vanhentuminen on kansainvälisesti poikkeuksellinen malli. Puheenjohtaja tiedusteli kuitenkin, mitä uusia vaikeuksia velan lopullinen vanhentuminen tuo verrattuna ulosoton määräaikaisuuteen.

Erjantin mukaan ero on siinä, jääkö velka olemaan vai ei. Ulosoton määräaikaisuus ei siten ole tässä suhteessa niin radikaali. Lopullinen vanhentuminen veisi pohjan pois velkajärjestelyiltä ja vapaaehtoisilta toimilta, kuten velkasovinnoilta.

Huunan-Seppälä (Kriminaalihuollon tukisäätiö) katsoi, että ulosoton suojaosuuden yleisellä korottamisella voi olla haittavaikutuksia. Yksittäistapauksissa korotus voi kuitenkin olla hyvä, sillä sama 1/3 suojaosuus koskee kaikkia. Siten suojaosuus rokottaa pienituloisia enemmän kuin suurituloisia. Harkinnanvaraisuus voisi siten koskea pienituloisia. Entisten vankien ja työttömien Huunan-Seppälä totesi hakeutuvan toimeentulotuen piiriin, jotta he voivat jollakin tapaa selvittää tulonsa, jotka kertyvätkin aivan jostain muualta. Lisäksi Huunan-Seppälä totesi, että tuomarin jäävin tulisi koskea myös ulosottomiestä, sillä erityisesti pienellä paikkakunnalla ulosottomies voi olla velallisen julkinen vihamies.

Puheenjohtaja totesi, että tällöin kannattaisi ottaa yhteyttä ulosottomiehen esimieheen, jolta on oikeus saada kirjallinen perusteltu päätös.

Lampela-Kivistö (Miessakit ry) katsoi, että Suomessakin tulisi olla mahdollisuus henkilökohtaiseen konkurssiin samalla tavoin kuin USA:ssa. Tämä edistäisi yrittäjyyttä. Harkittaessa tällaisen uudistuksen vaikutuksia velkojiin, tulisi ottaa huomioon, että markkinatalouden sääntöjen tulisi koskea yhtä lailla velkojaa kuin velallistakin.

Puheenjohtaja totesi, että henkilökohtaisesta konkurssista tehdään oikeusministeriössä selvitys keväällä 2004. Velkajärjestely on kuitenkin hyvin lähellä henkilökohtaista konkurssia, vaikka menettelyn nimi onkin eri. Asiaa pohditaan myös yrittäjyyden politiikkaohjelmassa.

Puheenjohtaja päätti tilaisuuden ja kiitti osanottajia hyvästä ja mielenkiintoisesta keskustelusta sekä etukäteen toimitetuista muistioista.

KANSALAISKESKUSTELU VELKAHALLINTAOHJELMASTA OTAKANTAA.FI:SSÄ 12.-31.1.2004 - YHTEENVETORAPORTTI

TYÖRYHMÄN KOMMENTTI

Velkahallintatyöryhmän tehtävänä on esittää konkreettisia toimenpiteitä velkahallintaongelman lievittämiseksi. Velkaongelmista valtionhallinnon Otakantaa.fi-foorumilla 12.-31.1.2004 käyty kansalaiskeskustelu oli merkittävä työryhmän työn kannalta.

Useissa kommenteissa kerrottiin oma velkaantumishistoria. Laman vuoksi vaikeuksiin joutunut yritystoiminta on aiheuttanut suuren osan nykyisistä vakavista velkaongelmista. Kommenteista tuli esiin myös syitä, joiden vuoksi kaikki eivät ole saaneet velkatilannettaan hallintaan velkajärjestelyn tai vapaaehtoisten velkasovintojen kautta.

Joissakin puheenvuoroissa esitettiin ehdotuksia velkaongelman korjaamiseksi. Erityisesti nämä puheenvuorot olivat työryhmän kannalta hyödyksi, mutta myös ne kommentit, joissa kritisoitiin lamaa edeltänyttä talouspolitiikkaa tai sen jälkeisiä yrityksiä korjata ongelmaa, ovat tärkeitä puheenvuoroja.

Erityisen positiivisia olivat ne kommentit, joissa haluttiin neuvoa ja auttaa toista velallista omien kokemusten perusteella. Tämä antaa viitteitä siitä, että monissa kommenteissa esillä tulleelle vertaistuelle on tarvetta ja mahdollisuuksia. Se, joka on itse tai on ollut velkaongelmissa, kykenee parhaiten ymmärtämään toisen velallisen tilanteen.

Työryhmän ehdotus velkahallintaohjelmaksi tuodaan Otakantaa-foorumille kommentoitavaksi sen valmistuttua myöhemmin tänä vuonna.

VELKAHALLINTAOHJELMAN KESKUSTELU NUMEROINA

Keskusteluun tuli yhteensä 1098 kommenttia, joista

- sisällöltään merkittäviä puheenvuoroja: 639 (58,46 %)
- asiassa pysyviä mutta sisällöltään ohuita puheenvuoroja (vertaiskysymyksiä, jatkokommentteja, keskustelua ylläpitäviä huomautuksia ja foorumin toimintaa koskevia kommentteja): 309 (28,27 %)

- kokonaan asian ohi meneviä: 145 (13,27 %)
- räikeästi asiattomina poistettuja: 5 (0,46 %)

SELKEINÄ PÄÄTEEMOINA ESIIN TULLEET VIESTIT

Kolme eniten esiintynyttä:

- valtio selvä osasyyllinen laajaan ylivelkaantumiseen: taitamaton talouspolitiikka 80-90-luvun taitteessa johti lamaan, eikä loukkuun pudonneiden tilaa korjaavia toimenpiteitä ole kyetty tekemään. Nyt olisi viimeinen hetki ryhtyä toimeen
- myös velallisten aktivoiduttava ja ryhdyttävä ajamaan omaa asiaansa: vertaistuesta aktiivisiin vertaisryhmiin, yhdistyksiin, painostusryhmiin, neuvontapisteisiin jne.
- pankit ahneita ja säälimättömiä: tuputtivat lainoja puoliväkisin 80-luvulla ja keräsivät tästä velkaantuneilta myöhemmin tuhkat pesästä, eikä toimintatapa ole tänäänkään sen eettisempää

Muut yleisesti esiintyneet näkemykset

- luottotietojen kerääminen ja levittäminen estää niin luoton, asunnon kuin työn saantia ja aiheuttaa velallisen aseman kiristymisen edelleen
- velan hoitaminen liian usein pelkkää korkojen maksua; velallinen hirttäytyy kun ei pääse ikinä lyhentämään velkapääomaa
- velkaneuvonta- ja järjestelymekanismit eivät toimi: alueelliset erot suuria; toimijoiden ammattitaidossa suuria eroja
- 90-luvun aikana velkaloukkuun pudonneet yrittäjät armahdettava tai heidän velkaehtojaan lievennettävä kansallisen tragedian hoitamiseksi viimein kuntoon
- henkilökohtainen konkurssi tehtävä mahdolliseksi – lainsäädäntöuudistusta tarvitaan. Nykyisessä tilanteessa vankilakin parempi kuin velkahirressä roikkuminen
- velkaantuneita ja maksuhäiriömerkintäisiä rankaistaan kohtuuttomasti ja kohtuuttoman kauan; velan vanhenemisajoista tulisi olla selvemmät säädökset
- perintä- ja ulosottofirmojen kulut karmeita ja toiminta etiikaltaan kyseenalaista: kovaa bisnestä toisten hädällä
- pahasti velkainen on usein niin uupunut, että tarvitsee esim. henkistä tai mielenterveystukea voidakseen edes aloittaa velkansa maksuun tarvittavat toimet
- KELA ja sosiaalitoimistot eivät toimi johdonmukaisesti sen paremmin sisäisesti kuin keskenään arvioidessaan velan merkitystä yksilön tai kotitalouden

rahankäytölle; työtön on työtä tekevää velallista paremmassa asemalla näillä luukuilla
- velka on maksettava kun se on otettu; armahdustoimenpiteiden sijasta tulisi korostaa yksilön vastuuta omasta rahankäytöstään
- kohtuuhintaisen asunnon saamisen vaikeus ja kansallisen asuntopolitiikan heikkoudet saattavat johtaa elinikäiseen velkakierteeseen
- arjen talous- ja lainatietoa ei riittävästi kouluissa ja julkisuudessa
- Lipposen II hallituksen tekemät velkojen myynnit selvitettävä

Muut merkittävästi esille tulleet teemat:

- yrittäjyyteen ja yrittäjän velkaantumiseen liittyvää lainsäädäntöä uudistettava
- EU:n tuomioistuimista viimein oikeutta?
- ihmiset eivät osaa käyttää tai eivät ole tietoisia olemassa olevista apukeinoista ja turvaverkoista
- työttömyyden huomioiminen velkakierteen katkaisemisen ja velan hoidon yhteydessä
- sosiaalinen luototus ja pankit pitkän linjan ratkaisu?
- velallisen tilannetta ratkottaessa otettava huomioon kokonaiskonteksti: mikä on velallisen nykytilanne, millainen se oli velkaa otettaessa, mitkä ovat perhesuhteet jne
- velkojen periytymisen estämiseksi tarvittavat lain kiemurat liikaa tavalliselle ihmiselle, menettelyä helpotettava
- velallisille lisää vertailukelpoista tietoa myös kansainvälisistä ja EU-käytännöistä
- takaajan aseman tulisi olla velkatilanteessa lievempi kuin alkuperäisen velallisen

LISÄTIETOJA TUTKIMUSTOIMINNASTA

1. Aihepiirin tutkimuksia ja artikkeleita vuosilta 2000–2004

1.1 Velkaongelmat

- **Velkaongelmat kyselytutkimuksissa**

Muttilainen, Vesa & Roponen, Petri (2004). Velkaongelmien dynamiikka. Hyvinvointikatsaus 1/2004.

Erola, Jani (2003) Velkaongelmat ja myytti aktiivisesta ylivelkaantumisesta. Teoksessa Olli Kangas, Toim. Laman varjo ja nousun huuma. Helsinki : Kansaneläkelaitos, tutkimusosasto, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 72.

Lindholm, Hanna (2001). Suomalaisen hyvinvoinnin muutokset 1995–2000. Jyväskylä: KELA, sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 63.

Ritakallio, Veli-Matti (2001). Multidimensional poverty in the aftermath of the recession: Finland in 1995 and 2000 (pp. 411–432). In J. Kalela, J. Kiander, U. Kivikuru, H.A. Loikkanen, & J. Simpura (Eds.), Down from the heavens, up from the ashes. The Finnish economic crisis of the 1990's in the light of economic and social research. Saarijärvi: VATT, publications 27:6.

Iivari, Juhani (2000). Ylivelkaisuus ja köyhyys – erottamattomat kaksoset? Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros (toim. Matti Heikkilä ja Jouko Karjalainen). Gaudeamus. Tammerpaino Oy, Tampere.

Muttilainen, Vesa (2000): Ylivelkaantuminen kansalaiskyselyissä 1990-luvulla. Oikeus 29, 2/2000.

Reijo, M. (2000). Kotitalouksien asuntolainat ja ylivelkaantuneisuus 1990-luvun jälkipuoliskolla. Helsinki: Tilastokeskus ja ympäristöministeriö, katsauksia 8.

Reijo, M. (2000). Kotitalouksien ylivelkaantuneisuuden kasvu taittumassa? Hyvinvointikatsaus, spesiaali 2000, tulot ja tulonjako, 17–23.

Reijo, Marie: Miten mitata ylivelkaantuneisuutta? Hyvinvointikatsaus 4/2000.

- **Maksuhäiriöt, velkojen perintä, vakuudet**

Aurejärvi, Erkki & Hemmo, Mika (2004): Luotto-oikeuden perusteet. Helsinki : Talentum.

Könkkölä, Justus (2003): Julkisoikeudellisissa velkasuhteissa maksettavasta korosta. Defensor legis. - Hki : Suomen asianajajaliitto. 84 : 6, s. 1074-1083

Palm, Annukka (2003): Velat, puolisot ja velkojat. Turku : Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.

Nuotio, Katri (2002): Luottolainsäädäntö. Teoksessa Suomen rahoitusmarkkinat 2002. - [Helsinki] : Suomen pankki, s. 279-284

Erola, J. (2001). Maksuhäiriöisyys ja luottamusrakenteiden kriisi sosiaalisessa toiminnassa. Sosiologia, 38 (3), 174–191.

Koulu, Risto & Lappalainen, Juha & Lohi, Tapani (Toim.) (2001): Velka, vakuus ja prosessi : juhlajulkaisu Erkki Havansi 1941-11/7-2001 / toimituskunta Helsinki : Lakimiesliiton Kustannus.1

Erola, J. (2000). Maksuhäiriöisyys laman jälkeisessä Suomessa. Turku: Turun yliopisto, sosiologian laitos, sosiologista keskustelua B:36.

Lindström, Jyrki (2000): Luotonvalvonta ja saatavien perintä. Helsinki : Kauppakaari.

- **Ulosotto, saatavien vanhentuminen**

Linna, Tuula & Leppänen, Tatu (2003): Ulosottomenettely. Helsinki : Talentum.

Hakkola, Esa (2002): Saatavan lopullinen vanhentuminen ja velkaongelma. Oikeus. - Hki : Suomen demokraattiset lakimiehet Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen yhdistys. 31 : 4, s. 383-393

Linna, T., & Hupli, T. (2001). Ulosotto ja konkurssi lainkäyttömenettelyinä. Lakimies, 99 (4), 596–625.

Lindfors, Heidi (2001): Vapaaehtoinen maksu ulosotossa. Lakimies : Suomalaisen lakimiesyhdistyksen aikakauskirja. - Hki : Suomalainen lakimiesyhdistys, 1903-. 99 : 4, s. 626-637

- **Nuorten velkaongelmat**

Raitanen, Marko (2002): Asennevamma vai maksukyvyn puute? : Opintolainan takaisinmaksuongelmat sanomalehtien kuvaamina ja käytännön sanelemina Julkaisussa:Nuorisotutkimus. - Helsinki : Kansalaiskasvatuksen keskus.
- ISSN 0780-088. 20 : 3, s. 32-44

Minna Autio et al. (Toim.) (2002): Pakko riittää : näkökulmia nuorten maksuhäiriöihin ja kulutukseen / Minna Autio ... [et al.] [Helsinki] : Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 24.

Römer-Paakkanen, Tarja (2001). Nuorten velkaantuminen : rahan tienaamisen ja kuluttamisen
välinen yhteys hämärtynyt. Economic trends 2001 : 4, s. 111-114

Saarinen, H. (2001). Nuoruus ja Hulluus, Vanhuus ja Viisaus? Tutkimus Nuorten Kulutuskäyttäytymisestä ja velkaantumisesta. Helsinki: Stakes, raportteja 261.

Koljonen, V. & Römer-Paakkanen, T. (2000): "Silloin ei ois pitäny hölmöillä". Ylivelkaantuminen nuorena velkaantuneiden näkökulmasta. Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja 38. Helsinki.

- **Muut**

Kaarniranta, Kim (2001). "Elämää rahaa käärien ja velkoen". Pohjois-Karjalan maaseudun sekatavarakauppiaat ja heidän velallisensa 1860- ja 1870-luvuilla. Helsinki : Suomalaisen Kirjallisuuden Seura : Helsingin
yliopiston kirjasto, jakaja, 2001 (Hakapaino) (Väitöskirja : Joensuun yliopisto)

1.2 Velkaongelmien hallinta

- **Yleistä**

Muttilainen,Vesa (2004). Sosiaalipolitiikkaa ylivelkaantuneille. Janus 1/2004.

Muttilainen, Vesa (2002). Luottoyhteiskunta : kotitalouksien velkaongelmat ja niiden hallinnan muodonmuutos luottojen säännöstelystä velkojen järjestelyyn 1980- ja 1990-luvun Suomessa. Helsinki : Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, julkaisuja 189 (Väitöskirja : Tampereen yliopisto)

Koulu, Risto: Mot en europeisk insolvensrätt? Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland. - Hfors : Juridiska föreningen i Finland. 138 (2002) : 4-5, s. 395-419

Koulu, Risto & Havansi, Erkki & Niemi-Kiesiläinen, Johanna (2002): Insolvenssioikeus. - Helsinki : WSOY Lakitieto, - 785 s. : kuv. - (Oikeuden perusteokset) ISBN 951-670-010-1

Korkea-aho, Emilia (2002) Empiiristä aineistoako insolvenssioikeuden tutkimukseen? Oikeus 31 (2002) : 4, s. 353-369

Havansi, Erkki (2001). Aktuella framtidsfrågor inom nordisk insolvensrätt. Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland 138 : 2-3, s. 249-259

Iivari, Juhani (2001): Ylivelkaantumisongelmaan uusia ratkaisuja. Yhteiskuntapolitiikka 6/2001, ss. 552-557.

Koulu, Risto (2001). Johdatus kansainväliseen prosessi- ja insolvenssioikeuteen Helsinki : Helsingin yliopisto, rikos- ja prosessioikeiden sekä oikeuden

yleistieteiden laitos.

Koulu, Risto (2001): Kansainvälisen prosessi- ja insolvenssioikeuden pääpiirteet. Helsinki : Kauppakaari, Lakimiesliiton kustannus.

Muttilainen, Vesa (2000): Velkaongelmat ja velallisen suoja. Teoksessa Litmala, Marjukka (toim.):
Oikeusolot 2000 : katsaus oikeudellisten instituutioiden toimintaan ja oikeusongelmiin
Helsinki : Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, julkaisuja 173.

- **Velkaongelmien torjunta**

Peura-Kapanen, Liisa (2004). Katsaus markkinoiden kulutusluottoihin. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, työselosteita ja esitelmiä 82.

Römer-Paakkanen, Tarja (2000): Taitoja oman talouden hoitamiseen ja arjen hallintaan? Kotitalous 64 : 3, s. 26-27

- **Velkojen vapaaehtoisjärjestelyt**

Muttilainen, Vesa & Valkama, Elisa (2003): Velkasovinto-ohjelman ensimmäinen vuosi : havaintoja ohjelman sisällöstä, asiakkaiden asemasta ja lamavelkojen järjestelystä. Helsinki : Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, tutkimustiedonantoja, 56.

Valkama, Elisa & Muttilainen, Vesa & Tala, Jyrki (2002): Takuulla onnistuu : Takuu-Säätiön takaustoiminta velkojen
järjestelykeinona vuosina 1991-2001. Helsinki : Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, julkaisuja 187.

- **Velkaneuvonta**

Valkama, Elisa (2004): Velkaneuvonta 2000-luvun alussa. Talous- ja velkaneuvontalain vaikutukset asiakaskyselyn ja tilastotietojen valossa. Helsinki : Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, julkaisuja 208.

Turunen, Sinikka (2003). Kuluta vaikka velaksi : Suomen kuluttajaliitto velkaneuvonnan tienavaajana. Työväentutkimus 2003 : 1, s. 23-25

Sundberg, H. (2000): Talous- ja velkaneuvonta nuorten talouden hallinnan tukena, Etelä-Suomen lääninhallitus, Kilpailu- ja kuluttajaosasto. Helsinki

Salonen, Jarkko (2002): Kenen kuuluu saada neuvontaa ja kenelle sitä annetaan? : kunnallisten talous- ja velkaneuvontapalveluiden arviointia asiantuntijahaastatteluiden pohjalta. Helsinki : Etelä-Suomen lääninhallitus. Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja 66.

Piirainen, Keijo (2002): Talous- ja velkaneuvonta - sosiaalityötä vai ei? Janus 10 : 2, s. 129-143

Nykänen, Maija & Kontula, Osmo & Palonen, Kirsti (2000): Taloudellisen laman jälkimainingit : jatkotutkimus Vantaan velkaneuvonnan asiakkaiden taloudellisesta ja terveydellisestä tilanteesta. Helsinki : Stakes, aiheita 19/2000.

- **Velkajärjestely tuomioistuimessa**

Muttilainen, Vesa (2003):Vuosikymmen velkajärjestelyjä - asiaruuhkista vakauden aikaan. Oikeus 32 : 4, s. 426-433

Muttilainen, Vesa (2003). Velkojen järjestelyn uudet pelisäännöt. Teoksessa Juho Saari (Toim.). Instituutiot ja sosiaalipolitiikka – johdatus institutionaalisen muutoksen tutkimukseen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Muttilainen, Vesa & Valkama, Elisa (2003). Velkajärjestelyn jälkeen : lama-ajan velallisten selviytyminen maksuohjelmista ja paluu luottomarkkinoille 2000-luvun alussa. Helsinki : Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, julkaisuja 198.

Römer-Paakkanen, Tarja & Pentikäinen, Aulikki (2003). Paperisodasta ulosottoon : tutkimus rauenneista velkajärjestelyistä velallisen kokemana. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, julkaisuja 1/2003.

Römer-Paakkanen, Tarja & Pentikäinen, Aulikki (2003). "Kun mä en polta enkä käytä akunaalii niin kyllä sitä tulee toimeen..." : kokemuksia kuluttamisesta velkajärjestelyn aikana ja sen raukeamisen jälkeen. Työväentutkimus, 2003 : 1, s. 26-28

Niemi-Kiesiläinen, Johanna & Ramsay, Iain & Whitford, William: Consumer bankruptcy in global perspective / ed. byJohanna Niemi-Kiesiläinen, Iain Ramsay, William C. Whitford. - Oxford : Hart, 2003. - 368 s. ISBN 1-84113-358-2

Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Collective or individual? Constructions of debtors and creditors in consumer bankruptcy. // Consumer bankruptcy in global perspective. - Oxford : Hart 2003 ; ISBN 1-84113-358-2. s. 41-60

Niiranen, Marko & Jokinen, Juha (2003): Velkajärjestelylain muutos 2003. Helsinki : Velkaneuvonta.

Ulvinen, Päivi (2002): Päävelallisen velkajärjestelyn vaikutus yksityistakaajan asemaan. Turku : Turun yliopisto.

Jokela, Antti (2002): Yksityishenkilön velkajärjestely, oikeudenkäyntimenettely, pääkäsittely hovioikeudessa. Lakimies. - Hki : Suomalainen lakimiesyhdistys. 100 : 1, s. 111-122

- **Sosiaalinen luototus**

Iivari, J. & Piirainen, K. & Siltaniemi, A. (2002) Sosiaalinen Luototus - vaikuttavuus ja kokonaisarviointi, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:1, Edita, Helsnki
58. Gummerrus, Saarijärvi. (incl engl abstarct)

Iivari, J. & Piirainen, K. & Siltaniemi, A. (2000) Sosiaalinen Luototus. Toteutus ja Ratkaisut. Stakes, Raportteja 258. Gummerrus, Saarijärvi. (incl engl abstarct)

Iivari, J. & Piirainen, K. & Siltaniemi, A.(1999) Sosiaalisen Luototuksen Käynnistyminen Suomessa. Lähtökohdat, Mallit, Kokemukset. Stakes, Aiheita 42/1999. Stakesin Monistamo, Helsinki. (incl engl. abstarct)

- **Yritysvelkojen hallinta**

Karkia, Johanna (2003): Yritystoiminnan uusi alku : kansainväliset mallit ja suomalaiset sovellukset / Johanna Karkia
Helsinki : Kauppa- ja teollisuusministeriö, elinkeino-osasto : Edita [jakaja], 2003
212, [2] s. : kuv. ; 25 cm Sarja: (Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja, ISSN 1236-2352 ; 12/2003)

Lampela-Kivistö, Liisa (2002): Kaskesta uusi kasvu : velkaisten miesten kuntoutumisohjelma -kehitysprojektin loppuraportti / Liisa Lampela-Kivistö Helsinki : Miessakit, 2002 104 s. ; 21 cm Sarja: (Miessakit ry:n julkaisuja, ISSN 1459-126X ; 2002:1)

Möller, Kjed: Salatulla "arvopaperistamisella" tuhottiin yrittäjyyttä. Helsinki School of Economics, Working Paper W-341.

- **Muut velallisten apumuodot**

Iivari, Juhani (2000): Diakoniarahastot myrskynsilmässä? Tutkimus Kirkon diakoniarahaston ja Helsingin seurakuntayhtymän kriisirahaston asiakkaista. Kirkonkirjat köyhyydestä (toim. Matti Heikkilä, Jouko Karjalainen ja Mikko Malkavaara). Kirkkopalvelut, Kirjapaino Raamattutalo, Pieksämäki.

2. Aihepiirin tietolähteitä

2.1 Tutkimustoimintaa harjoittavia tahoja

- Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos (www.om.fi/optula)
  - julkaissut tutkimuksia velkaantumisesta, velkaongelmista ja niiden järjestelystä 1980-alkaen; viime vuosina painopisteenä ovat olleet velkaongelmien hallintajärjestelmät
  - vireillä tutkimuksia mm. väestön velkaongelmien säännönmukaisesta seurannasta, luottotietotoiminnasta ja häädöistä
- Kuluttajatutkimuskeskus (www.kuluttajatutkimuskeskus.fi)

- tutkimuksia velkaongelmista ja niiden järjestelystä, neuvontapalveluista, yksityistalouden budjetoinnista 1980-luvulta alkaen
- tuore julkaisu kulutusluotoista ja niiden sopimusehdoista

- Tilastokeskus (www.tilastokeskus.fi)
  - säännöllisesti kerättäviä kyselyaineistoja, joissa on tietoja kotitalouksien velkaantumisesta ja velkaongelmista 1980-luvulta alkaen (tulonjako-tutkimukset, varallisuustutkimukset); mukana myös eurooppalaisessa kotitalouskyselyssä

- Helsingin yliopisto (www.helsinki.fi)
  - oikeustiede: lainopillista perustutkimusta maksukyvyttömyysoikeudesta
  - kuluttajaekonomia: tutkimuksia mm. velkaongelmien kokemisesta ja selvittelystä, yrittäjävelallisten asemasta, taloudellisesta neuvonnasta, nuorten velka-asioista

- Stakes (www.stakes.fi)
  - 1990-luvulla tutkimuksia mm. velkojen järjestelystä ja perusturvan aukoista
  - 2000-luvulla velkatutkimuksen painopisteenä sosiaalinen luototus; vireillä on tutkimus järjestelmän vaikutuksista muutama vuosi lain voimaantulon jälkeen

- Turun kauppakorkeakoulu (www.tukkk.fi)
  - 1990-luvulla tutkimuksia muun muassa luottotietojen merkityksestä
  - vuosituhannen vaihteesta kysely maksuhäiriöistä; tutkimuksia mm. kulutuskäyttäytymistä, maksuhäiriöistä ja velkaongelmiin joutumisesta

- Turun yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos (www.utu.fi)
  - köyhyyden moniulotteisuus –hanke, jossa ylivelkaantuminen on yhtenä mittarina; raportoituja tietoja vuosilta 1995 ja 2000, seuraava kysely v. 2005
  - muita laitoksen hankkeissa on selvitelty kotitalouden sisäistä rahankäyttöä ja nuorten velkaongelmia

- Kuopion yliopisto, sosiaalitieteet (www.uku.fi)
  - turvattomuustutkimuksia 1990-luvulta alkaen; taloudellinen turvattomuus yhtenä turvattomuuden ulottuvuutena

- Kela (www.kela.fi)
  - köyhyys- ja hyvinvointitutkimuksissa yhteistyössä Turun yliopiston kanssa
  - erillistutkimuksia opiskelijoiden velkaongelmista

- Nuorisotutkimusverkosto (www.nuorisotutkimusseura.fi)
  - nuorten kulutuskäyttäytymiseen, velkaantumiseen ja velkaongelmiin liittyvää tutkimustoimintaa
- Suomen Asiakastieto Oy (www.asiakastieto.fi)

- julkaisee neljästi vuodessa ilmestyvää aikakauskirjaa ”Velkakierre – tutkimuksia luottoalalta” sekä Luottolista-lehteä

- Muita lähteitä
  - Suomen pankkiyhdistys kerää säännöllisesti kyselyä kotitalouksien säästämisestä ja luottojen käytöstä
  - eri yliopistojen oikeus-, sosiaali- ja taloustieteiden laitoksilla on tehty opinnäytteitä aihepiirin asioista
  - taloustieteellisissä tutkimuslaitoksissa harjoitetaan luottomarkkinoihin kohdistuvaa tutkimustoimintaa
  - Diakonia-ammattikorkeakoulussa on käynnissä tutkimus vankien velkaongelmista
  - kauppa- ja teollisuusministeriön ”yritystoiminnan uusi alku” –hanke tuottaa yritysten maksuvaikeuksien selvittelyyn liittyvää tutkimusta; ministeriö rahoittaa myös kuluttajatutkimusta
  - ympäristöministeriö on aiemmin julkaissut ylivelkaantuneiden asuntovelallisiin liittyviä tutkimuksia; rahoittaa asumiseen liittyvää tutkimusta

2.2 Tilastolähteitä

- Rahoitusmarkkinat
  - sisältää tietoja pankkiluottojen rahamääristä ja koroista taloussektoreittain
  - Suomen Pankki julkaisee tilastoa kuukausittain (www.bof.fi)

- Luottokantatilasto
  - sisältää tietoja luottojen rahamääristä taloussektoreittain ja luottomuodoittain
  - Tilastokeskus julkaisee tilastoa neljännesvuosittain (www.tilastokeskus.fi)

- Verotilastot
  - tietoja velallisista, velkojen määrästä ja verovähennyksistä sekä verovelkojen maksuvaikeuksista (www.vero.fi)

- Luottokorttitilasto
  - sisältää tietoja luottokorttitileistä, niiden käytöstä ja maksuhäiriöistä
  - Tilastokeskus julkaisee tilastoa vuosittain

- Maksuhäiriötilastot
  - sisältää tietoja uusista maksuhäiriöstä ja maksuhäiriöllisistä henkilöistä luottotietorekisterissä
  - Suomen Asiakastieto Oy julkaisee tietoja verkkosivuillaan (www.asiakastieto.fi)
- Ulosottotilastot
  - sisältää tietoja ulosottoasioiden määrästä ja rahamääristä, velallisten määrästä ja ulosottomiesten toiminnasta
  - oikeusministeriö julkaisee tilastoa vuosittain (www.om.fi)

- Konkurssitilasto
  - sisältää tietoja yritysten konkursseista ja saneerauksista sekä yksityishenkilöiden velkajärjestelystä
  - Tilastokeskus julkaisee tilastoa neljännesvuosittain

- Tuomioistuintilastot
  - sisältävät tietoja muun muassa velkojen perinnästä tuomioistuimissa summaarisina asioina tai riita-asioina
  - Tilastokeskus julkaisee näitä tuomioistuinten diaareihin perustuvia tietoja StatFin-tilastojärjestelmässä ja oikeustilastoissaan
  - myös oikeusministeriö julkaisee vastaavia tietoja

- Velkaneuvontatilastot
  - Kuluttajavirasto kokoaa vuosittain tietoja velkaneuvonnan asiakaskontakteista ja käsitellyistä asioista (www.kuluttajavirasto.fi)

- Takuu-Säätiön toimintatilastot
  - säätiö julkaisee vuosittain verkkosivuillaan tietoja esimerkiksi asiakaskontaktien ja takausasioiden määristä (www.takuu-saatio.fi)

- Sosiaalisen luototuksen tilastot
  - sosiaali- ja terveysministeriö kokoaa säännöllisesti kunnilta tietoja sosiaalisen luototuksen asiakkaista ja luottojen rahamääristä (www.stm.fi)

- Opintoluottojen maksamista koskevat tilastot
  - Kela kokoaa ja julkaisee tietoja opintoluottojen takaisinmaksusta ja maksuvaikeuksista (www.kela.fi)

Vesa Muttilainen **OIKEUSPOLIITTINEN TUTKIMUSLAITOS**
26.5.2004
Petri Roponen **TILASTOKESKUS**

VELKAHALLINTAOHJELMAAN LIITTYVÄ SUUNNITELMA KOTITALOUKSIEN VELKAONGELMIEN SEURANNASTA

1. Suunnitelman tarkoitus

Oikeusministeriö asetti 8. lokakuuta 2003 työryhmän, jonka tehtävänä on laatia hallitusohjelmaan liittyvä velkahallintaohjelma. Ohjelman valmistelu perustuu eri hallinnonalojen yhteistyöhön ja laajan kontaktiverkoston tukeen.

Velkahallintaohjelmassa on tavoitteena selvittää, miten velkaongelmien syntymistä ja niiden syvenemistä voidaan estää sekä miten maksukyvyttömyystilanteita voidaan hoitaa joustavasti ja tehokkaasti. Lisäksi pyrkimyksenä on edistää ongelmiin joutuneiden yksityishenkilöiden ja perheiden mahdollisuuksia aktiiviseen elämään sekä parantaa yrittäjätoiminnan edellytyksiä.

Työryhmän toimeksiantoon kuuluu myös aihepiirin informaatiota ja tutkimusta koskeva osa. Tältä osin velkahallintaohjelmassa on tarkoituksena

- selvittää, mitä tutkimus- ja tilastotietoa velkaongelmista ja niiden vaikutuksista on jo olemassa sekä

- arvioida, minkälaisten tietojen avulla velkaongelmien kehitystä ja velallisten tilannetta voidaan seurata järjestelmällisesti myös tulevaisuudessa.

Tämä suunnitelma koskee velkahallintaohjelman tutkimusosion jälkimmäistä kohtaa. Siinä arvioidaan, miten Tilastokeskuksen tulonjakotutkimuksissa (vuodesta 2003 lähtien tulo- ja elinolotutkimus) kotitalouksilta koottuja valtakunnallisia tietoja luottojen käytöstä, velkaongelmista ja velkojen järjestelystä voitaisiin seurata ja raportoida entistä järjestelmällisemmin.

Seuraavassa pohditaan ensin yleisesti velkaongelmien mittaamista ja jatkuvan seurannan tarvetta. Sen jälkeen esitellään tulonjakotutkimusten aineistoja ja niiden sisältämiä tietoja velka-asioista. Sitten arvioidaan tarkemmin seurantaraportin laadintaan liittyviä seikkoja, kuten seurattavia indikaattoreita, raportin sisältöä, aikataulua ja työnjakoa sekä työpanosta ja rahoituksen tarvetta. Lopuksi esitetään suunnitelmaan pohjautuvat toimenpide-ehdotukset. Erillisissä liitteissä on suunnitelmaa tarkentavia lisätietoja.

2. Velkaongelmien mittaaminen

Velkaongelmien kehityksen seuraamista varten on useita tietolähteitä. Viranomaistilastoissa on tietoa muun muassa velkojen perinnästä tuomioistuimissa ja niiden täytäntöönpanosta ulosotossa. 1990-luvulla viranomaiset alkoivat tilastoida myös velkojen järjestelyjä. Julkisia viranomaistietoja velkaongelmista kootaan myös luottotietorekisteriin. Luottotietorekisteri sisältää jonkin verran myös sellaisia velkojien ilmoittamia tietoja, joita ei ole saatavilla muista lähteistä.

Velkaongelmista on kysytty kotimaisissa kyselytutkimuksissa 1990-luvun alusta lähtien ja eurooppalaisissa kyselyissä vuosikymmenen puolivälistä lukien. Useimmissa kyselyissä vastaajilta on tiedusteltu sekä subjektiivisia kokemuksia että objektiivisia asiatietoja velkaongelmista. Joissakin kyselyissä on koottu tietoa myös velkaongelmien järjestelystä. Eri kyselytutkimuksissa käytetyt velkaongelmien subjektiiviset mittarit ovat mitanneet asiaa hieman eri näkökulmista. Seuraavat kotimaiset ja ulkomaiset esimerkit kuvaavat näitä lähestymistapoja:

- Tilastokeskuksen tulonjakotutkimusten (vuodesta 2003 lähtien tulo- ja elinolotutkimus) kotitaloushaastatteluissa on kysytty useita kysymyksiä velkaongelmista. Raportoidut tiedot ovat perustuneet yleensä kysymykseen siitä, onko kotitalouden velkojen määrä kasvanut yli selviytymisrajan edeltävän vuoden aikana. Myös luottojen käytöstä ja velkojen järjestelystä on kysytty.

- Turun yliopiston ja kansaneläkelaitoksen hyvinvointi- ja köyhyystutkimuksissa on kysytty, onko vastaaja kokenut tulot ja velanhoitomenot huomioon ottaen olevansa ylivelkaantunut. Ylivelkaantumista on käytetty yhtenä köyhyysmittarina muiden köyhyysmittareiden rinnalla.

- Eurooppalaisessa elinolotutkimuksessa (European Household Panel Study, ECHP; Suomessa vuodet 1996–2001) on mitattu niiden kotitalouksien määrää, joilla on ollut vaikeuksia asuntovelkojen, osamaksuluottojen ja muiden velkojen maksamisessa.

Tutkimustiedon perusteella subjektiiviset mittarit näyttävät olevan toimivin tapa mitata velkaongelmien määrää ja kohdentumista. Tämä on havaittu sekä Euroopan unionille ylivelkaantumisesta tehdyssä raportissa että Tilastokeskuksen tekemässä kotimaisessa velkamittareiden vertailussa (Betti et al. 2001; Reijo 2000).

Kyselytutkimusten subjektiivisilla mittareilla saadaan esille sellaista velkaongelmia kuvaavaa tietoa, jota ei saada muista tietolähteistä. Vaikka velallisella esimerkiksi on velkaa ulosotossa tai maksuhäiriö luottotietorekisterissä, hän ei välttämättä koe olevansa velkaongelmissa. Toisaalta kysely paljastaa ne velalliset, joiden tietoja ei ole edellä mainituissa rekistereissä, mutta jotka kokevat kuitenkin olevansa velkaongelmissa. Seuraavaksi tarkastellaan lähemmin kyselytutkimusten tutkimusasetelmaa, Tilastokeskuksen kyselytutkimusten sisältöä ja tulonjakotutkimusten velkamittareita.

3. Tilastokeskuksen aineistot ja niiden mittarit

Erilaisiin aineistoihin ja kyselytutkimuksiin yleensä ja näin ollen myös velkaongelmien mittaamiseen liittyy monia menetelmällisiä seikkoja, jotka vaikuttavat tutkimustuloksiin. Ainakin seuraavat asiat on otettava huomioon, kun arvioidaan tietojen käyttökelpoisuutta ja vertailtavuutta muiden kyselytutkimusten ja aineistojen tietoihin:

- tutkimusaineisto: kokonaisaineisto, hallinnollisista rekisteristä muodostettu aineisto, otosaineisto, johdetut tilastolliset aineistot
- aineistotyyppi: poikkileikkaus, paneeliaineisto
- tietojen keruumenetelmä
- kysely- ja otostutkimuksissa: perusjoukko, otoskoko, kato, mittausvirheet ja kysymysten sanamuoto
- tilastoyksikkö: henkilö, kotitalous, asuntokunta
- mitattava ajanjakso: tutkimus- tai haastatteluhetki, viikko, kuukausi, edeltävä vuosi, pidempi aika
- ongelmien syvyys: onko ylipäänsä ongelmia; ovatko ongelmat kertaluonteisia tai jatkuvia

Tilastokeskuksessa tietoja henkilöiden ja kotitalouksien velkaantumisesta on useissa aineistoissa. Kotitalouksille suunnatuista kyselyistä tietoja velkaongelmista on kerätty lähinnä tulonjakotilastossa ja suppeasti myös eurooppalaisessa elinolotutkimuksessa (ECHP). Oikeusolot- ja vaalit yksikössä on kerätty tuomioistuinten rekistereihin perustuvia tietoja yksityishenkilöiden velkajärjestelyistä. Luottokorttiyhteisöiltä koottuihin tietoihin pohjautuvat luottokorttitilastot sisältävät tietoja kortinkäyttäjien maksuvaikeuksista. Tilastokeskuksen aineistoja on kuvattu tarkemmin liitteessä 1.

Tilastokeskuksen aineistoista tulonjakotutkimusten käyttäminen kotitalouksien velkaongelmien seurantaan on useista syistä perusteltua. Ensinnäkin tietolähteitä velkaongelmista on runsaasti, mutta aihepiirin kuvausjärjestelmä on kokonaisuudessaan hajanainen. Tulonjakotutkimusten perusteella syntyy paras yleiskuva väestön velkaongelmista. Toiseksi tähän mennessä ei ole juurikaan arvioitu sitä, kuinka moni kotitalous joutuu vuoden aikana velkaongelmiin ja kuinka moni pääsee niistä eroon samana aikana (ks. kuitenkin Muttilainen & Roponen 2004). Tulonjakotutkimusten paneeliaineistojen avulla näiden asiakasvirtojen tarkastelu on mahdollista. Kolmanneksi tulonjakotutkimusten aineistojen avulla on mahdollista kuvata velkaongelmien kohdentumisesta eri väestöryhmiin ja velkaongelmia luottomuodoittain. Tähän mennessä näiden tietojen raportointi on ollut hajanaista. Neljänneksi velkaongelmia koskevia tietoja on mahdollista verrata samojen aineistojen sisältämiin tietoihin kotitalouksien velkaantumisesta ja velkojen vapaaehtoisjärjestelyistä.

Tulonjakotilaston velkatietojen raportointi perustuisi pääosin seuraaviin kysymyksiin velkaongelmista:

- onko taloutenne ollut vuoden 2003 aikana tilanteessa, jossa rahat eivät ole riittäneet lainojen lyhennysten tai korkojen maksamiseen?

- onko kotitaloutenne vuoden 2003 aikana ollut tilanteessa, jossa velkojen määrä on kasvanut yli selviytymisrajan?

Näistä kysymyksistä on laadittu mittari, jonka avulla voidaan arvioida kotitalouksien velkaongelmia valtakunnallisesti. Mittari tavoittaa ne velalliset, jotka ovat velkaongelmissa jommankumman edellä mainitun kysymyksen mukaan. Tietoja on jo raportoitu alustavasti tuoreessa artikkelissa, joka kuvaa velkaongelmien kehitystä ja dynamiikkaa vuosina 1999–2000. (Muttilainen & Roponen 2004). Velkaongelmien seurannassa raportointia on tarkoitus laajentaa väestöryhmittäisiin tietoihin sekä vertailutietoihin velkaantumisesta ja velkojen vapaaehtoisjärjestelyistä (Liitteet 2 ja 3).

4. Velkatietojen raportointi

Raportin sisältö

Raportti sisältää vertailukelpoista tietoa kotitalouksien kokemista velkaongelmista vuodesta 1999 lähtien. Siinä kuvataan velkaongelmia kokeneiden kotitalouksien määrää, ongelmien kohdentumista väestöryhmittäin ja luottomuodoittain sekä ongelmiin joutumista ja niistä poistumista. Lisäksi esitetään tietoja velkojen rahamäärästä. Vastaavia tietoja raportoidaan rajatummin myös luottojen käytöstä ja velkojen vapaaehtoisjärjestelyistä. Suunnitelman liitteenä 4 on alustava luonnos raportin sisällöstä.

Aikataulu ja työnjako

Raportti laaditaan Tilastokeskuksen ja Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen yhteistyönä. Siinä käytetään tulo- ja elinolotutkimuksen aineistoja. Viimeiseltä vuodelta käytetään ennakkotietoja, koska näin tulokset voidaan julkaista aikaisemmin. Ennakkotiedot eivät ole juurikaan poikenneet lopullisista tiedoista. Näin ollen esimerkiksi vuoden 2003 tiedot ovat käytettävissä vuoden 2005 alussa.

Vuonna 2006 julkaistava ensimmäinen raportti sisältäisi pohjan velkatietojen seurannalle. Lisäksi siinä tarkastellaan aineistojen laatuun ja tutkimusmenetelmiin liittyviä seikkoja laajemmin kuin seuraavilla kerroilla. Tiedot julkaistaan ainakin aluksi Tilastokeskuksen ja Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen yhteisjulkaisuna. Myöhemmin vaihtoehtona tulisi kysymykseen esimerkiksi jokin säännöllinen julkaisusarja tai verkkojulkaisu. Säännöllinen julkaiseminen ja tuonnempana täsmennettävä resurssien määrä edellyttävät, että raportti tehdään alun perin helposti päivitettäväksi.

Tutkimuksen kustannukset

Tutkimusraportin kokoaminen vaatii ensimmäisenä vuonna hankkeen käynnistämiseen liittyvää kehitystyötä. Esimerkiksi mittareiden täsmentäminen ja raportin sisällön luonnostelu teettävät ensimmäisellä kerralla enemmän työtä kuin myöhemmin. Raportin tekemiseen kuluu ensimmäisenä vuonna yhteensä arviolta kuuden kuukauden työpanos (Tilastokeskus / Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos). Kustannukset olisivat ensimmäisenä vuonna yhteensä noin 30 000 euroa ja sen jälkeen arviolta puolet tästä määrästä. Suunnitelman liitteenä 5 on laskelma tutkimuksen kustannuksista.

5. Yhteenveto ja toimenpide-ehdotukset

Tämä suunnitelma on laadittu hallitusohjelmassa mainittua velkahallintaohjelmaa varten. Tarkoituksena on ollut arvioida, minkälaisten tietojen avulla velkaongelmien kehitystä ja velallisten tilannetta voidaan seurata järjestelmällisesti myös tulevaisuudessa.

Kotitalouksien kokemista velkaongelmista on kerätty tietoja Tilastokeskuksen tulonjakotutkimuksissa 1990-luvun alusta lähtien, mutta niitä ei ole raportoitu säännöllisesti. Nämä aineistot kuvaavat edustavimmin suomalaisten kotitalouksien velkaongelmien kehitystä, kohdentumista ja dynamiikkaa.

Tässä suunnitelmassa esitetään kotitalouksien velkaongelmien seurannan käynnistämistä tulo- ja elinolotutkimuksen tietoihin perustuen. Hanke käynnistyisi Tilastokeskuksen ja Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen yhteistyönä vuonna 2006. Tietojen tuottaminen edellyttää kuuden kuukauden rahoitusta ensimmäiselle vuodelle. Seuraavina vuosina rahoituksen tarve jää arviolta puoleen tästä määrästä.

Lähteet

Betti, G., Dourmashkin, N., Rossi, M., Verma, V., & Yin, Y. (2001). Study of the problem of consumer indebtedness: statistical aspects. Draft final report. London: ORC Macro International Social Research.

Muttilainen, Vesa & Roponen, Petri (2002). Velalliset liikkeessä. Hyvinvointikatsaus 3/2002, 26–28.

Muttilainen, Vesa & Roponen, Petri (2004). Kotitalouksien velkaongelmien dynamiikka. Hyvinvointikatsaus 1/2004, 67–71.

Reijo, Marie (2000). Kotitalouksien asuntolainat ja ylivelkaantuneisuus 1990-luvun jälkipuoliskolla. Helsinki: Tilastokeskus ja ympäristöministeriö, katsauksia 8.

Liitteet

Liite 1 Yhteenveto velkaantumisen ja velkaongelmien tietolähteistä Tilastokeskuksessa

Liite 2 Raportoinnissa käytettävät taustamuuttujat

Liite 3 Velkaantumisen ja velkaongelmien kysymykset. Tulo- ja elinolotutkimus 2003, haastattelulomake

Liite 4 Raportin sisältö ja indikaattorit

Liite 5 Laskelma kotitalouksien velkaongelmien seurannan kustannuksista

LIITE 1

VELKAANTUMISEN JA VELKAONGELMIEN TIETOLÄHTEET TILASTOKESKUKSESSA

Lisätietoja tilasto-opas URL: http://www.stat.fi/tk/tp/tilastoopas/index.html

Tietolähde	**Tilastoyksikkö**	**Tilaston lyhyt kuvaus ja velkaongelmiin liittyvä tietosisältö**
Elinolot/ **Tulonjakotilasto** Vuodesta 2003 lähtien **tulo- ja elinolotutkimus**	kotitalous	Tulonjakotilasto on otostutkimus, jonka otoskoko on noin 11 000 kotitaloutta. Kotitalouksien ja henkilöiden tiedot kerätään haastattelemalla ja hallinnollisista rekistereistä. Tutkimus on tehty vuosittain vuodesta 1977 lähtien, ei kuitenkaan vuosina 1981 ja 1985. Kahden vuoden paneeli. Tietoja kotitalouksien velkaantumisesta ja velkaongelmista.· • ylivelkaantuminen • maksuvaikeudet lainojen lyhennysten ja korkojen maksamisessa • lainojen järjestely • kotitalouden velat velkatyypeittäin: asuntovelka, opintovelka, kulutusvelka, takausvelka, yritysvelka, muu velka • asuntolainojen korot ja lyhennykset vuoden ajalta • talouden mennyt ja tuleva kehitys
Elinolot/**Tulo- ja varallisuustilasto**	henkilö	Vuosittain tehtävä tilasto, jonka tiedot poimitaan verohallinnon tietokannasta ja perustuvat kokonaisaineistoon. Yksityisten henkilöiden veronalaisten tulojen ja varallisuuden jakautuminen sekä välitön verotus. Keskeiset tietoryhmät: veronalaiset tulot tulolajeittain, vähennykset, verot, varat ja velat. • Luonnollisten henkilöiden velat ja velvoitteet
Elinolot/ **Varallisuustutkimus**	kotitalous	Varallisuustutkimuksen tarkoituksena on antaa peruskuvaus kotitalouksien varallisuuden koostumuksesta, varallisuuden

		jakautumisesta eri tyyppisten kotitalouksien kesken ja kotitalouksien varallisuusaseman muutoksista. Tutkimuksessa tarkastellaan monipuolisesti varallisuuteen ja toimeentuloon vaikuttavia tekijöitä muun muassa käytettävissä olevia tuloja, velkaantumista ja saatuja perintöjä. Varallisuustutkimus on tehty tulonjakotilaston yhteydessä. Tietoja on vuosilta 1987, 1988, 1994 ja 1998. Velkatiedot on tärkeä osa nettovarallisuuden laskennassa. • velkatietoja velkatyypeittäin.
Elinolot/ **Eurooppalainen elinolotutkimus** (European Community Household Panel, ECHP)	kotitalous	Tutkimus on osa Euroopan unionin (EU) jäsenmaiden tilastointijärjestelmää. Otosperusteinen paneelitutkimus, jossa tiedot haastateltiin samoilta kotitalouksilta ja niihin kuuluneilta henkilöiltä peräkkäisinä vuosina. Edustava otos 16 vuotta täyttäneestä kotitalousväestöstä. Kuuden vuoden paneelitutkimus 1996–2001. Mahdollistaa tutkimukseen osallistuvien maiden tietojen vertailun. Muutama subjektiivinen velkaongelmakysymys. • Maksamatta viimeisten 12 kuukauden aikana ajallaan: asuntolainojen lyhennykset • Maksamatta viimeisten 12 kuukauden aikana ajallaan: muiden lainojen lyhennykset
Elinolot/ **Kulutustutkimus**	kotitalous	Kulutustutkimus tuottaa tietoa kotitalouksien kulutusmenoista, kulutuksen rakenteesta ja niiden väestöryhmittäisistä eroista. Tutkimuksessa selvitetään myös kotitalouksien käytössä olevat kestotavarat, asuinolot, velkaantuminen sekä tulot. Tutkimus on otostutkimus, jonka tiedot kerätään käyntihaastatteluilla, kotitalouksien pitämillä päiväkirjoilla ja hallinnollisista rekistereistä. Tutkimuskäyttöön suunniteltuja palvelutiedostoja on mm. vuosilta 1985,1990, 1994-96, 1998 ja 2001-02. Velkatiedot ja erityisesti lainoista maksetut lyhennykset ja korot on tärkeä osa kulutusmenoja.

		• Asuntovelkojen määrä • Muiden lainojen määrä
Verorekisteri	henkilö	Vuodesta 2002 lähtien saadaan verottajalta yksilöidymmin henkilöiden velkatietoja velkamuodoittain. Tiedot on mahdollista yhdistää tulonjaon kokonaisaineistoon, jolloin saadaan tietoja asuntokunnittain ja voidaan käyttää kokonaisaineiston taustamuuttujia. Rekisteritiedot kattavat velat, joista verottaja saa tietoja. • Asuntolainojen määrä • Opintolainojen määrä • Muiden lainojen määrä • + muita tietoja
Henkilötilastot/ **Oikeusolot ja vaalit**	henkilö	Yksityishenkilöiden velkajärjestelyistä julkaistaan tietoja kuukausittain osana Konkurssitiedot julkaisua. Tiedot niistä maksukyvyttömyystilanteista, joissa maksukyvyttömyystilanteen hoitaminen on saatettu oikeusprosessin kohteeksi. • yksityishenkilöiden velkajärjestelyt
Taloudelliset olot/ **Kuluttajabarometri**	henkilö	Kuluttajien käsitykset oman taloutensa ja maan talouden kehityksestä sekä kuluttajien aikomukset tehdä suurempia hankintoja, säästää tai ottaa luottoa. Kuukausittainen puhelinhaastattelututkimus. • aikomus ottaa luottoa • talouden mennyt ja tuleva kehitys • rahatilanne
Rahoitus/ **Luottokantatilasto**		Luottokantaa tarkastellaan luotonantajasektoreittain, luotonsaajasektoreittain, luotonsaajatoimialoittain sekä luoton käyttötarkoituksen mukaan. Tiedot kerätään suoraan pankeilta, muilta luottolaitoksilta, vakuutusyhtiöiltä, muilta rahoituslaitoksilta, valtiolta ja sosiaaliturvarahastoilta (mm. eläkevakuutusyhtiöt). • Kotitalouksien luottokanta· • Kotitalouksien asuntoluottokanta· • Kotitalouksien kulutusluottokanta· • Kotitalouksien opintolainakanta· • Vapaa-ajan asuntojen luotot • Uudet asuntoluotot

Rahoitus/ **Luotto-korttitilasto**	aktiivinen korttitili	Luottokorttitilasto sisältää tietoja luottokorttitilien lukumääristä, korttimyynnistä, korttivelasta, luottotappioista, koroista ja lisämaksuista, luottokorttien maksuhäiriöistä ja maksutapahtumista. Luottokorttitilasto perustuu luottokorttiyhteisöille tehtyyn kyselyyn ja tiedot julkaistaan vuosittain. Kortit on luokittelu kelpoisuuden ja maksuajan mukaan.· • korttien lukumäärä · • korttiostot, velkasaldot· • maksuhäiriöt, luottotappiot

LIITE 2

RAPORTOINNISSA KÄYTETTÄVÄT TAUSTAMUUTTUJAT

A Kotitalousluokitukset

1 Viitehenkilön ikä
Alle 25 v.
25–34
35–44
45–54
55–64
65– v.

2 Pääasiallinen toiminta
Yrittäjät
Ylemmät toimihenkilöt
Alemmat toimihenkilöt
Työntekijät
Opiskelijat
Eläkeläiset
Muut

3 Kotitalouden koko
1
2
3
4
5
6–

4 Elinvaihe
Yksin asuva
Yksinhuoltaja
Lapseton pari
Lapsiperhe
Muu

5 Suuralue (muokattu)
Pääkaupunkiseutu (Helsinki, Espoo, Vantaa, Kauniainen)
Muu Etelä-Suomi (+ Ahvenanmaa)
Itä-Suomi
Väli-Suomi
Pohjois-Suomi

B Tulo-, velka- ja asunnon hallintaperuste -luokitukset

6 Asunnon hallintaperuste
Oma talo
Oma osakehuoneisto
Vuokra-asunto
Muu

7 Tulokvinttiili (käyttettävissä olevat rahatulot)
I
II
III
IV
V

8 Velkatyyppi
Asuntovelka
Kulutusvelka
Muu velka (opinto-, takaus-, yritys-, muu velka)

9 Velan suuruuden mukaan (euroa)
alle 5 000
5 000 – 20 000
20 000 – 40 000
40 000 – 80 000
80 000 – 120 000
yli 120 000

LIITE 3

VELKAANTUMISEN JA VELKAONGELMIEN KYSYMYKSET

TULO- JA ELINOLOTUTKIMUS 2003, HAASTATTELULOMAKE

Lainat ja kotitalouden taloudellinen tilanne

L1.
Seuraavaksi kysyn kotitaloutenne lainoista ja veloista.Lainoja ovat asuntolaina, opintolaina, kulutuslaina, yrityslaina, takauslaina ja muu laina.

L2. Lainat
Oliko teillä jotain seuraavista lainoista viime vuonna:
O 1. asuntolainaa
O 2. opintolainaa
O 3. kulutuslainaa (esim. auto-, osamaksu-, luottokortti- tai kesämökkilaina)
O 4. yrityslainaa (josta henkilökohtaisesti vastuussa)
O 5. maksettavaksi langennutta takauslainaa
O 6. jotain muuta lainaa tai velkaa
O 7. ei mitään lainaa? -> L16
Voi olla useita lainatyyppejä.

Jos asuntolainaa

L3. ALaina
Paljonko kotitaloudellanne oli yhteensä asuntolainaa 31.12.2003?
Asuntolaina = asunnon ostoa, korjausta tai laajennusta varten.
Myös entiset asuntoon kohdistuvat lainat ja sukulaisilta saadut asuntolainat.

L16. Laskut
Onko kotitaloutenne ollut vuoden 2003 aikana tilanteessa, jossa rahaa ei ole ollut maksujen ja laskujen maksamiseen määräpäivänä?
O 1. Hyvin usein
O 2. Usein
O 3. Silloin tällöin
O 4. Kerran
O 5. Ei koskaan

Jos on jotakin lainaa

L17. Lyhenn
Onko taloutenne ollut vuoden 2003 aikana tilanteessa, jossa rahat eivät ole riittäneet lainojen lyhennysten tai korkojen maksamiseen?
O 1. Kerran
O 2. Useammin
O 3. Ei koskaan

Jos jotakin lainaa

L18. (M) Ylivelka

Onko kotitaloutenne vuoden 2003 aikana ollut tilanteessa, jossa velkojen määrä on kasvanut yli selviytymisrajan?

O 1. Kyllä
O 2. Ei -> L25

L20. Sopinuta

Onko kotitaloutenne taloudellisen selviytymisen vuoksi sopinut pankin tai muun luototuslaitoksen kanssa maksuaikataulun tai korkojen muuttamisesta vuoden 2003 aikana?

O 1. Kyllä
O 2. Ei

LIITE 4

RAPORTIN SISÄLTÖ JA INDIKAATTORIT

*** Luonnos ensimmäisen raportin sisällöstä:**

KOTITALOUKSIEN VELKAONGELMAT

1. JOHDANTO

2. VELKAANTUMISEN KEHITYSPIIRTEITÄ

3. VELKAONGELMIEN KEHITYS
Velkaongelmia kokeneet kotitaloudet 1999–2003
Velkaongelmia kokeneiden kotitalouksien velat 1999–2003

4. VELKAONGELMIEN KOHDENTUMINEN
Velkaongelmia kokeneet kotitaloudet eri kotitalousryhmissä 1999–2003
Velkaongelmia kokeneiden kotitalouksien velat eri kotitalousryhmissä 1999–2003

5. VELKAONGELMIEN DYNAMIIKKA
Velkaongelmiin vuoden aikana joutuneet kotitaloudet 1999–2003
Velkaongelmista vuoden aikana eroon päässeet kotitaloudet 1999–2003

6. VELKAONGELMIEN JÄRJESTELY

7. TUTKIMUSMENETELMÄ JA -AINEISTO

8. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

*** Esimerkkejä velkaantumisen ja velkaongelmien indikaattoreista:**

Velkaantuneet kotitaloudet ja velat 1999–2003

Kotitalouksien velkaantumisaste 1999–2003

Ylivelkaantuneet kotitaloudet 1999–2003

Velkaongelmia kokeneet kotitaloudet ja velat 1999–2003

Velkaongelmia kokeneet kotitaloudet eri kotitalousryhmissä 1999–2003

Velkojaan järjestelleet kotitaloudet 1999–2003

Velkaongelmiin vuoden aikana joutuneet kotitaloudet 1999–2003

Velkaongelmista vuoden aikana eroon päässeet kotitaloudet 1999–2003

LIITE 5

LASKELMA KOTITALOUKSIEN VELKAONGELMIEN SEURANNAN KUSTANNUKSISTA

TUTKIMUKSEN KUSTANNUKSET / 1 kk (A23/5)	€
Palkat	2 832
Henkilösivukustannukset	1 005
Muut tutkimuskustannukset (aineistot ym.) ja osuus keskitettyjen palvelujen kustannuksista (mm. hallinto)	921
YHTEENSÄ	4 758

RAHOITUS ENSIMMÄISELLE VUODELLE: 6 KK **28 554**

- laskelma perustuu vuoden 2003 tietoihin
- toisesta vuodesta lähtien rahoituksen tarve on noin puolet ensimmäisen vuoden rahoituksen määrästä